Şube'den

Yaklaşan genel seçimler öncesi uzmanlık alanımızdan hareketle TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu olarak kentimizin, ülkemizin, toplumumuzun, mesleğimizin sorunlarının çözümüne ilişkin görüş ve önerilerimizi kamuoyu ile paylaşmayı toplumsal bir sorumluluk olarak görüp, bir broşür hazırlayarak siyasi partilere ilettik.

Mevcut seçim yasasında ve siyasi partiler yasasında demokratikleşmeyi ve katılımı artıracak çağdaş yasal düzenlemeler yapılmadan, toplumun siyasi iradesinin parlamentoya yansımasına dönük düzenlemelerin yapılmadan seçime gidiliyor olması eksikliktir.

Bugün ülkemizin 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle karşılaştığı sorunlar toplumumuzun geleceğe yönelik umutlarını yok eder boyuta ulaşmıştır. Yolsuzluk ve talan anlayışıyla yıllardır sürdürülen rant ekonomisine dayalı politikalar sonucunda ülkemizde işsizlik toplumsal trajediye dönüşmüştür. Eğitime, sağlığa, kültüre, yatırım yerine silahlanma ve faize ayrılan bütçeler bu sonucu hazırlamıştır.

Gümrük Birliği Anlaşması sonrasında mimarlık hizmet alımı, koşulsuz olarak uluslararası alana açılmıştır. Mimarlık alanındaki bu düzenlemeler sonucunda meslek uygulama alanımız çok daralacaktır. Önümüzdeki süreçte GATS Anlaşmaları ve AB'ye uyum süreci gelişmelerine ilişkin olarak Odamızla karşılıklı iletişim ve bilgi aktarımı sağlanmalı, bu bağlamdaki düzenlemelerde Odamızın yetkili kılınması sağlanmalıdır. Mimarlık meslek hukukumuz oluşturulmalı, mesleki yetkinlik, mesleğin uygulanması, ünvanların verilmesi konularında Mimarlar Odası yetkilendirilmelidir.

AB sürecinde ülkemizin uluslararası alanda her yönüyle ilişkilerin eşit haklar temelinde kurulması ve AB teknik mevzuatının iç hukukumuza yansıtılmasında ülkemizin nesnel koşullarının dikkate alınması ve yasal düzenleme çalışmalarında ilgili tüm kesimlerin görüş ve önerilerinin yansıtılması sağlanmalıdır.

Yaşanan doğal afetlerin can alıcı bir şekilde gösterdiği gerçekler doğrultusunda 4708 sayılı Yapı Denetim Yasası'ndaki mimar ve Mimarlar Odası'nı dışlayan uygulamalardan vazgeçilmelidir. Ülkemizde uyulması zorunlu kılınmış yapı standartları son derece yetersizdir. Yapı ve yapım güvenliği/niteliği son derece tanımsızdır. Yapı çevresi güvenliği, yapı güvenliği için gerekli tüm standartlar ve yapı kodları meslek odalarımızın katılımıyla düzenlenmelidir. Yaklaşan genel seçimler sonunda Türkiye'yi 21. yüzyıla çağdaş, laik, demokratik bir hukuk devleti ile taşıyacak, yağma kültürünü ve rant ekonomisini reddeden barışçıl anlayışların göreve gelmesini diliyoruz.

YÖNETİM KURULU

Ege Mimarlık'tan

Merhaba,

Dergimiz, bu sayısında ağırlıklı olarak İzmir'in tarihsel ve kültürel değerlerinin en önemli bileşenlerinden olan mimarlık mirasının geleceğin İzmir'ine aktarılmasına ilişkin senaryoları/vizyonları ele alıyor ve tartışmaya açılmalarını sağlamayı amaçlıyor.

Bu sayıdaki dosya konumuz, "Tarihsel Kent Mekanları İçin Yeni Vizyonlar" başlığını taşıyor. Dosyanın editörlüğünü Yayın Komitemizin de üyesi olan, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Emel Kayın üstlendi. Öncelikle kendisine gerçekleştirdiği yoğun ve başarılı çalışma için teşekkür ediyoruz.

Dosya kapsamında ele alınacak konular seçilirken kentsel ölçekteki tasarılar ve vizyonlara öncelik verildi, tek yapı ölçeğindeki uygulamalar ise bütünsel bir vizyonun uzantıları olarak değerlendirildiler.

Doğan Kuban, "İzmir'in Tarihi Kimliğini Koruma Bağlamında Düşünceler" ve Emel Göksu "Mikro Müdahaleler ve Tarihsel Sorumluluk" başlıklı makalelerinde konuya kuramsal düzeyde açılım getiriyorlar.

Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları, Kadifekale projesi, Agora ve Çevresi Koruma – Geliştirme ve Yaşatma Projesi ve Mimar Kemalettin Moda Merkezi uygulamaları yerel yönetimlerin son zamanlarda öne çıkan ve kent gündeminde tartışılan kentsel ölçekli uygulamaları olarak dosya kapsamında yer buldular. Hasan Topal, "Tarihi ile Yeniden Buluşan Kent" başlıklı makalesi ile sözkonusu uygulamalarda öncü olan İzmir Büyükşehir Belediyesi yönetiminin konuya bakışını açıklıyor.

Eski İtfaiye Binası'nın İzmir Kent Müzesi ve Arşivi'ne dönüşümü ve Atatürk Müzesi, Halil Rıfat Paşa Köşkü ile Kedosa Havrası'nın restorasyon proje ve uygulamalarını aktaran makaleler ise yerel yönetimlerin ve Kültür Bakanlığı'nın kentsel yaşama farklı bir açılım sağlayan yapı ölçeğindeki bazı uygulamalarını tanıtıyor.

İzmir'in bir başka tarihsel odak noktası olan Bayraklı Tepekule Höyüğü için önerilen vizyonlar ve geliştirilen fikirler, "Smyrna Antik Kentinin Görünür Olabilme Problemi Üzerine" ve "Bayraklı Tepekule Höyüğü'nde Kazıevi Tasarımı" başlıklı makaleler ile irdeleniyor.

Kentimizin eski sanayi bölgesi olan ve pek çok tescilli sanayi yapısını da barındıran Alsancak Liman Arkası Bölgesi'ni çalışma alanı olarak seçen Bilkent Üniversitesi öğrencilerinin stüdyo çalışmalarını aktaran makale de konuyu farklı bir boyutta sunuyor.

"Kentin Belleğine Yolculuk" başlıklı makale, kent tarihine ilişkin önemli çalışmaları yayınlayan "İzmir Kent Kitaplığı"nı bizlere tanıtıyor.

Mimarlık gündemine ışık tutan Umut İnan'ın "Erken Küreselleşme ve Mimarlık" başlıklı makalesi, küreselleşme ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde özellikle GATS Anlaşması (Hizmetlerin Serbest Dolaşımı) bağlamında ülkemizde mimarlık hizmetlerinin nasıl etkileneceği; olası olumsuzluklara karşı oluşturulması gereken ulusal politikalar ve Mimarlar Odası'nın bir meslek örgütü olarak bu süreçteki rolünü sorguluyor ve bu rolü;

"..küresel rekabete karşı koyup onu kullanabilecek, evrensel modellere ve ulusal gereklerimize uygun, Meslek Hukuku ve onun kurumlarına sahip, düzeyli bir Mimarlık Ortamı'nı hazırlamak..."

olarak yeniden tanımlıyor.

2002 yılının son sayısına tekrar buluşmak üzere iyi okumalar...

YAYIN KOMİTESİ

İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği, Çağdaş, Sağlıklı, Planlı, Güvenli Kentleşme İçin Önemli Bir Adımdır

TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu, İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği hakkında bir basın açıklaması yaptı:

"Bilindiği üzere 10 Mayıs 2002 tarihinde yürürlüğe giren İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği geçtiğimiz 3 yıl boyunca ilgili tüm taraflar (üniversiteler, meslek odaları, ilçe belediyeleri) görüşleri alınarak katılımcı bir anlayışla hazırlanıp, çağdaş, sağlıklı, planlı, güvenli bir İzmir için atılan önemli bir adımdır.

"Ben yaptım oldu" dayatmacı anlayışıyla hazırlanan 4708 sayılı Yapı Denetim Kanunu'nun bir çok boşluğunu doldurup sistematik ve işlevsel bir denetim mekanizması oluşturmayı hedefleyen İmar Yönetmeliği İzmir'in geleceğine bu temel niteliği ile ışık tutmaktadır.

17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen İzmit depremi ardından siyasi iktidar tarafından günübirlik siyasi ekonomik rant amaçlı düzenlemelerin yarattığı kaotik ortama rağmen İzmir yerel yönetiminin bu konuda sürdürdüğü bilimsel ve rasyonel çalışma anlayışı ülkemizde örnek kentleşmenin yerel kılavuzudur. İBŞB yönetmeliği incelendiğinde geçmişten farklı olarak:

- Birinci derece deprem bölgesi özellikleri taşıyan kentimizde parsel bazında zemin etütlerinin her türlü yapı için zorunlu kılınması güvenli yapılaşma sürecinin önemli bir unsurudur.
- Yapılaşma düzenine ilişkin getirilen yeni hükümlerle yapılar arasındaki bahçe mesafelerinin genişletilmesi, bahçelerde müştemilat uygulamalarına son verilmesi ile yeşil dokunun artırılması sağlanmıştır.
- Kamu tasarrufundaki alanların üzerinde (kaldırımlar, parklar) farklı amaçlarla kullanımını önlemeye yönelik düzenlemeler getirilmiştir.
- Yapıların çağdaş, güvenli ve konforlu standartlarda yapımına ilişkin esaslarda düzenlemeler yapılmıştır.
- İmar Planlarında öngörülen yoğunluğu daha da artıran kararlar yeni yönetmelikte değiştirilmiştir.
- Her yoğun yağış sonrası kentin pek çok bölgesinde su baskınlarının önlenmesine yönelik yapılan kent ölçeğinde çalışmaların yanında, bina ölçeğinde alınabilecek önlemler bu yönetmelikte gözönüne alınmıştır.
- Kamu kullanımına açık yapılar, ilk kez bu yönetmelik ile tanımlanarak, asgari standartlar belirlenmiştir.
- Yapı üretim sürecinin denetiminin projeden başlayarak her kademede ilgili kamu kurumlarınca ve idarelerce gerçekleştirilmesine ilişkin düzenlemeler, proje ve uygulama birliğini sağlamayı hedeflemektedir.

Basın açıklamasının sonunda tüm meslek odaları yönetmeliğin eksiksiz uygulanmasının sağlanması amacıyla yapılacak çalışmalarda yerel yöneticilerin yanında yer alacaklarını bildirdiler.

Alsancak Limanı İlave İmar Planı'nın İptali için Danıştay'a Başvurduk

Şubemiz, İzmir Alsancak Limanı'na ait 1/1000 ölçeki imar planının Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca onaylanması hakkındaki işlemin duruşmalı düzenlenecek yargılanma sonucunda iptalini istemiyle Şehir Plancıları Odası, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası ve Elektrik Mühendisleri Odası ile birlikte T.C. Danıştay Başkanlığı'na başvurdu.

Dava dilekçesinde özellikle şu noktalar üzerinde duruldu:

- Onaylanan plan, yetkili olan İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Konak Belediyesi tarafından yapılmamıştır.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, dava konusu planı Kıyı Yasası yönünden yaptırarak ve yine kendisi onaylayarak temelden hukuka aykırı bir işlem gerçekleştirmiştir.
- Bakanlıkça yapılıp onaylanan 1/1000 ölçekli ilave imar planınn plan raporu bulunmamaktadır. Ayrıca yürürlükte bulunan onaylı imar planı ve 1/5000 -1/25000 ölçekli planlar ile bütünleşememekte, temelden aykırı düşmektedir.
- Söz konusu plan, Şubemizce hazırlanan "İzmir Alsancak İlave İmar Planı Hakkında Rapor"da da detaylı olarak açıklandığı gibi daha önce gelişme olanakları değerlendirilerek yeni limanın (Çandarlı Kuzey Ege Limanı) yeri belirlenmişken, mevcut İzmir Limanı için ek imar planı yapılması, geleceği belirsiz bir yapılaşma öngörülmesi, bu nedenle büyük harcamalara gidilmesi kamu yararına da aykırı düşmektedir.
- Onaylanan 1/1000 ölçekli planın zorunlu gerekçesi konumunda olan plan raporu da bulunmamakta, bu durum İmar Kanunu'na ve Plan Yapımı Yönetmeliği'ne aykırı düşmektedir.

Alsancak Devlet Hastanesi'nde Yürütmenin Durdurulması Kararı Verildi

Alsancak Devlet Hastanesi'nde 1987 yılında Eski Fransız Hastanesi'yle birlikte tescillenen bir şapeli de bünyesinde bulunduran yapı grubunun T.C. Kültür Bakanlığı İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 20.06.2001 tarih ve 9366 sayılı kararı ile tescilden düşürülmesinin ve hastanenin ek bina ihtiyacının karşılanması amacıyla yeni inşaat talebi doğrultusunda yıkılmasına karar verilmesinin ardından Şubemiz, Koruma Kurulu, Konak Belediyesi ve İzmir Valiliğine başvurarak ek yapı inşaatına sözkonusu yapıların İzmir'in mimari mirasının önemli bileşenleri olduğu ve çevrenin alana getirilecek ek yoğunluklardan olumsuz etkileneceği gerekçeleriyle izin verilmemesini talep etmişti.

Bu girişimlerin olumlu yanıt alamaması sonucunda konu Şubemiz tarafından yargıya iletildi. T.C. İzmir 1. İdari Mahkemesi konuyu inceleyerek 4.7.2002 tarihinde dava konusu işlemin yürütmesinin durdurulmasına karar verdi.

Yayın Tanıtımı

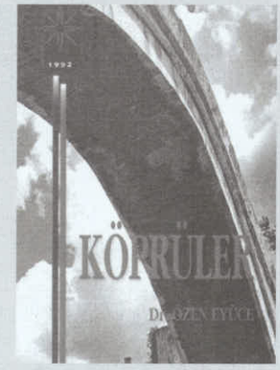

Köprüler

Dr. Özen EYÜCE

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Yayını, İzmir, 2002,121 sf., 15x21.4 cm.

"Bir yandan tasarımcısının dünya görüşü çerçevesinde, varolan teknolojiyi ele alış biçimi ile yapıldığı dönemin teknolojik düzeyini bize aktaran köprüler, çoğu zaman da strüktrel özellikleri ile bulundukları çevrede çarpıcı bir görüntü sergilerler. Sadece açıklıkları aşmakla kalmayıp, fiziksel çevreyi algılamak ve belleklerde tutabilmek için imaj yaratan ögeler olma görevini üstlenirler."

Köprüler mekansal ve teknolojik nitelikleri ile mimarlık ve tasarım tarihinin kuşkusuz en ilgi çekici yapı tiplerinden biridir. Genellikle ait olduğu çağın en ileri yapım teknikleri ile inşa edilen köprüler, kimi zaman yapı teknolojisinin gelişmesi ve kabul görmesini de sağlamışlardır.

Köprüler, kuşkusuz salt biçimsel ve işlevsel nitelikleri ile değil; ait oldukları coğrafi ve/veya kentsel peyzaja anlamlar yükleyen, farklı imgeler olarak algılanmalarına neden olan iletişim araçları olarak da önemlidirler.

Sayın Eyüce'nin bu çalışması, köprülerin teknolojik nitelikleri ile irdelenmesinin yanında onların mekansal ve mimari nitelikleri ve tasarım sorunlarını da gündeme getiriyor.

Kitap şu bölümlerden oluşuyor:

Köprü yapısının tasarımına etki eden faktörler; köprülerin biçimlenme özelliklerinin malzeme, taşıyıcı sistem, ve mekan bağlamında değişimi; köprü tasarımlarına tarihsel bir bakış; stereotomi'den çizgisel bileşen tektoniğine geçiş: endüstri devrimi ve köprüler; asma sistemli köprüler ve tasarımcıları: Finlay, Telford, Roebling ve Amman; canlandırmacı tutumlar ve köprüler; ahşap köprüler; modernizm, betonarme ve strüktürel estetik; 21. yüzyılın eşiğinde köprüler.

Kitabın sonunda yer alan; "Sözlük" ve "Tasarım, Malzeme ve Sistemlerine Göre Köprülerin Kronolojik Tablosu" da okuyucuya konu ile ilgili detaylı bir döküm sunuyor.

İzmir'in Tarihsel Kent Mekanları İçin Yeni Vizyonlar

Emel KAYIN
Yrd. Doç. Dr. DEÜ Mimarlık Fakültesi

20. yüzyılın sonundan 21. yüzyılın başına uzanan dönem, İzmir kenti için oldukça önemli gelişmelere sahne olmaktadır. Büyük kanal projesi ve metro gibi kent için yaşamsal önem taşıyan bazı projelerin son aşamasına gelinirken, Kordonyolu düzenlemesi, yeşil kuşak, ulaşımın yeniden organize edilmesi gibi bir takım tasarılar da uygulamaya geçirilmiştir. İzmir'de son dönemde belirgin biçimde kendisini gösteren olgulardan birisi de, kentin çok uzun bir süreç içinde ihmal edilmiş olan kültürel mirasına yeniden hayat verilmesine yönelik çalışmalardır. İzmir, 21. yüzyılla birlikte, beş bin yıllık bir geçmişe dayanan tarihini ve bu süreçte biçimlenen kültürünü yeniden keşfetme çabasına girmiştir. Bu çabalar, yalnızca tarihi eserlerin basit / esaslı onarım süreçlerini ya da dokuların rehabilitasyonunu değil, kamusal bilinç yaratılmasına ve kentsel bellek oluşturulmasına yönelik önemli eylemleri de içermektedir.

Kuşkusuz, kentin kültürel mirasını yaşatmak amacıyla, birdenbire ivme kazanan çalışmaların gerisinde, yalnızca İzmir'de değil, tüm Türkiye'de, bu alanda uzun yıllardır gerçekleştirilen kuram ve uygulama temelli çalışmalara dayanan kapsamlı bir arka plan bulunmaktadır. Ulaşılan noktada iki önemli olgunun varlığına işaret edilmesi gerekmektedir.

- Ülkemizde 19. yüzyılın ikinci yarısından beri mevzuat ve kurumları oluşturulmaya çalışılan, 20. yüzyılın özellikle son çeyreğinden bu yana ise yaygınlaştırılmaya, çağdaşlaştırılmaya ve Batı dünyası ile entegrasyonu sağlanmaya çalışılan koruma söyleminin yerleşmesi ve bu alandaki çabaların somut sonuçlarının elde edilmeye başlanması,
- İzmir'in kültürel mirasının, geleceğe aktarılmak ile yokolmak arasındaki çizgide bir dönüm noktasına ulaştığı durumda ortaya konan " Bilinçli Kentli Müdahalesi"nin varlığı...

Ülkemizde, 19. yüzyıldan beri korumaya ilişkin yasa ve kurumlar mevcut olmakla birlikte, koruma söyleminin yaygınlaşması 1975 Avrupa Mimari Miras yılından sonra gerçekleşmiş, ancak bu konuda gerçek anlamda mesafe katedilmesi zaman almıştır. Sonuçları uzun yıllar boyunca görselleşemeyen ya da somutlaşamayan, bu nedenle de yoğun sabır ve özveri gerektiren bu zorlu yolda, resmi kurumlar ya da akademik yapılanmaların yürüttüğü çalışmalar kadar, sivil toplum örgütlerinin son derece önemli çabalarıyla da ilerlenmiştir. Turing ve Otomobil Kurumu, TAÇ Vakfı, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği, ÇEKÜL gibi sivil toplum örgütleri ve Mimarlar Odası gibi kuruluşlar, koruma konusunda toplumsal bir bilinç oluşturulması ya da kuramların uygulama alanına geçirilmesi yolunda önemli çabalar ortaya koymuşlardır. Son dönemde yaygınlaşan, somut ve kapsamlı projeler biçiminde karşımıza çıkan koruma çalışmalarını bu arka plandan bağımsız değerlendirebilmek mümkün değildir.

"Bilinçli Kentli Müdahalesi" kavramı, yalnızca sivil platformu değil; yerel / merkezi yönetimler, sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve konuya duyarlı tüm kentlilerin katkılarını kapsayan ortak bir çabayı açıklamak için kullanılmıştır. Çünkü bu dönemde İzmir kentinde ortaya konan uygulamalar, resmi ve sivil yapılanmaların çalışmalarının içiçe geçtiği bir model çerçevesinde gelişmektedir. Sivil platformlar gibi resmi kurumların söylemlerinde de, "kentlilik", "kentsel kimlik", "kentli bilinci" gibi temalar varlığını açıkça göstermektedir. Sözü edilen oluşum, aslında giderek yaygınlaşan bir sivil katılım ve resmi yapılanmaların duyarlı kadrolarını içinde barındıran bir kentli potansiyelinin; İzmir'i, dünü, bugünü ve geleceğiyle birlikte sahiplenme adına, çok uzun bir zamandır beklenen eylemi olarak değerlendirilmelidir.

Kültürel miras konusundaki çalışmaların temelde, kentte birkaç farklı ayağı bulunmaktadır. Bu konuda yerel yönetim, farklı odakları biraraya getiren önemli bir toplayıcı mekanizma olarak görülmelidir. İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde Tarihi Çevre Müdürlüğü'nün kurulması, yalnızca kenteki bina / doku ölçeğindeki uygulamaların artırılması ve sistematize edilmesi açısından değil, kültürel mirasa yönelik çalışmaların yerel yönetim bünyesinde kurumsallaşması nedeniyle de dikkate değer bir gelişmedir. İzmir Kent Müzesi ve İzmir Kent Kitaplığı projeleri, "bellek oluşturma ve onu canlı tutma" gibi çağdaş bir kent için tartışılmaz bir gereklilikten yola çıkmıştır. Kamusal alanlarda kentin geçmişini canlandıran resim ve gravür sergilerinin açılması, film gösterimleri vb. aktiviteler de kamu bilinci oluşturma kapsamında sözü edilmesi gereken çalışmalardır. Kemeraltı Sit Alanı için koruma amaçlı imar planının hazırlanması, Kadifekale ve Agora gibi önemli tarihsel mekanlara yönelik olarak kentsel tasarım ölçeğinde geliştirilen projeler, sokak iyileştirme çalışmaları, yakın gelecekte İzmir'in geçmişinin kent bütününde sergilenmesi adına kapsamlı uygulamaların gerçekleşeceğinin ipuçlarını vermektedir. İçerisinde tarihi yapıları da barındıran Liman bölgesinin yeniden düzenlenmesi için fikir projeleri elde etmeyi amaçlayan ve sonuç ürünleri Egemimarlık dergisinin 42. sayısında yayımlanan uluslararası yarışma, kentin yeni gelişme ve dönüşüm vizyonlarının arandığı bir ortam yaratmıştır. Üniversitelerin de bu dönemde, kuram ve uygulama alanlarında yerel yönetimlerle daha yoğun bir işbirliği içinde bulunmaları sözkonusudur. Kentteki bu olumlu gelişmelere merkezin de duyarsız kalmadığı ve Kültür Bakanlığı'nın son dönemde İzmir'deki çalışmalarını yoğunlaştırdığı gözlenmektedir.

İzmir kentinde kültürel miras konulu tasarı ve uygulamaların artması, bu alandaki gelişmelerin irdelenmesi gereğini de ortaya çıkarmıştır. Ege Mimarlık dergisinin 43. sayısının dosya konusunu oluşturan "İzmir'in Tarihsel Kent Mekanları İçin Yeni Vizyonlar" başlıklı çalışma, ifade edilen konuda ihtiyaç duyulan bilgilenme/tartışma sürecine bir zemin hazırlamak amacını taşımaktadır. Kemeraltı için, Kadifekale için, Agora, Tepekule Höyüğü ve kent gündemindeki daha pek çok farklı tarihi mekan ya da binanın geleceği için kurgulanan

senaryoların bütünsel bir anlayışla sergilenmesi ve yapıcı eleştirilerin ya da katkıların alınabileceği nitelikli bir tartışma platformuna yönlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü uygulamaların başlatılması için seçilen alan ya da binalar odak teşkil edici niteliktedir. Geliştirilen vizyonlar da, yalnızca güncel uygulamalara sahne olan alanları değil, uzun vadede tüm kültürel miras stoğunu ve kentin bütününü ya da İzmir'in geleceğini etkileyecektir.

"İzmir'in Tarihsel Kent Mekanları İçin Yeni Vizyonlar" dosyası, kentin tarihsel alanlarına yönelik olarak geliştirilen, uygulama aşamasındaki ya da uygulanmış projeler kadar, kültürel kimlik ya da koruma konusundaki görüşleri ve öneri projeleri de kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Doğan Kuban, "İzmir'in Tarihi Kimliğini Koruma Bağlamında Düşünceler" başlıklı makalesinde; Türkiye'deki tarihi çevre korunmasıyla ilgili temel sorunların kültürel ortamla ilişkisini irdeledikten sonra saptamalarını İzmir özeline taşımakta, ayrıca fiziksel, sosyal ve kültürel temelli çeşitli önerilerle kentteki koruma gündemine katkı koymayı denemektedir. Emel Göksu'nun "Mikro Müdahaleler ve Tarihsel Sorumluluk" başlıklı makalesi; standart bir planlı gelişme kavramı çerçevesinde ihmal edilebilen kimi boyutları tartışma gündemine getirirken, İzmir kentinin tarihsel / doğal alanları için geliştirilen senaryoları da benzer bir eleştirel tavır içinde değerlendirmektedir. "Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı" başlıklı makale; İzmir Konak Belediyesi'nin Kemeraltı sit alanı için hazırlattığı ve şu an onay aşamasında olan koruma amaçlı imar planının hedeflerini ve ana kararlarını açıklamaktadır. Hasan Topal'ın "Tarihi ile Yeniden Buluşan Kent" başlıklı yazısı; İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin koruma konusundaki yaklaşımını ana hatlarıyla ortaya koymaktadır. Oktay Ekinci, "Kadifekale'de Düşlerin Restorasyonu" başlıklı makalesinde; kentin son derece simgesel bir öğesi olduğu halde, o oranda bakımsız kalmış ve gecekondularla sarılmış bir mekanına, Kadifekale ve çevresinin iyileştirilmesine yönelik tasarıları gündeme getirmektedir. Önder Batkan tarafından kaleme alınan "Agora ve Çevresi Koruma - Geliştirme ve Yaşatma Projesi" konulu yazıda; kentin ihmal edilmiş bir başka mekanı, Agora için geliştirilen kentsel tasarım projesi tanıtılmaktadır. Özen Eyüce'nin "Mimar Kemalettin Moda Merkezi" başlıklı makalesi; Mimar Kemalettin Caddesi'nin moda merkezine dönüştürülmesine ilişkin vizyon çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamalara ilişkindir. Hülya Yüceer'in "İtfaiye Binası'ndan İzmir Kent Müzesi ve Arşivi'ne... Restorasyon Çalışmaları" başlıklı yazısı; geleceğin kenti için oldukça önemli bir projeyi, İzmir Kent Müzesi ve Arşivi'ni konu etmektedir. A. Esin Kuleli'nin "İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün Son Dönem Çalışmalarından Örnekler" konulu yazısı; Kültür Bakanlığı'na bağlı bu kurumun görev alanını özetledikten sonra, Atatürk Müzesi, Halil Rıfat Paşa Köşkü, Hevra Kedosa Havrası gibi İzmir'deki son dönem proje ve uygulamalarını tanıtmaktadır. Emel Kayın'ın "Smyrna Antik Kentinin Görünür Olabilme Problemi Üzerine" konulu makalesinde; İzmir'in en eski yerleşim katlarını barındıran Tepekule Höyüğü'nün, çarpık kentsel yapılanmalar ya da ihmaller sonucunda gözden uzaklaştırılması sorununa değinilirken, Smyrna'nın kent bütünündeki hakettiği konuma sahip olabilmesi için yürütülen çabalar ve geliştirilen vizyonlar da ortaya konulmaktadır. Orcan Gündüz, Emel Kayın, Nezihat Köşklük tarafından kaleme alınan "Bayraklı Tepekule Höyüğü'nde Kazıevi Tasarımı" başlıklı yazıda ise; gelecekte Smyrna Antik kentinin önemine yaraşır bir şekilde daha çok gündemde olacağı, kazı çalışmalarının yoğunlaşacağı ve ziyaretçilerin artacağı gibi öngörülerden hareketle, bu alanda yeni ve çağdaş bir kazıevinin tasarımı ile birlikte, sergileme imkanı, ziyaretçi parkuru gibi çevre düzenlemeye yönelik konuları da kapsamına alan bir proje stüdyosunun sonuç ürünleri irdelenmektedir. "Bir Peyzaj Mimarisi ve Kentsel Tasarım Stüdyosu: İzmir Alsancak Liman Bölgesinin Dönüşümüne Farklı Yaklaşımlar" konulu ve S.Ayşegül Tokol tarafından sunulan bir başka stüdyo çalışması da; yarışma ile gündeme gelen liman alanı için peyzaj mimarisi ve kentsel tasarım disiplinlerinin bakış açısından getirilen farklı önerileri kapsamaktadır. "Kentin Belleğine Yolculuk" başlıklı makale ise; doğrudan uygulama alanına yönelik bir çalışma olmamakla birlikte, tarihsel mekanlara ilişkin bilgi temelli bir arka plan ve kentsel bellek oluşturması dolayısıyla büyük önem taşıyan "İzmir Kent Kitaplığı" projesini açıklamaktadır.

"İzmir'in Tarihsel Kent Mekanları İçin Yeni Vizyonlar" başlıklı dosya, İzmir kentinin kültürel mirasına yönelik olarak geliştirilen vizyonları, bu çerçevede yürütülen uygulamaları ve aynı kapsamdaki görüşleri ortaya koyarken, bu konuda bir bilgilenme ortamı sağlamayı hedeflediği kadar; "geçmişini reddetmeyecek, gizlemeyecek, onunla birlikte yaşamayı başarabilecek bir kentin yaratılması sorununun" derginin gelecek sayılarında yer bulabilecek katkı ya da eleştirilerle, tartışma platformuna taşınabilmesi için bir zemin oluşturmayı da hedeflemektedir. ◻

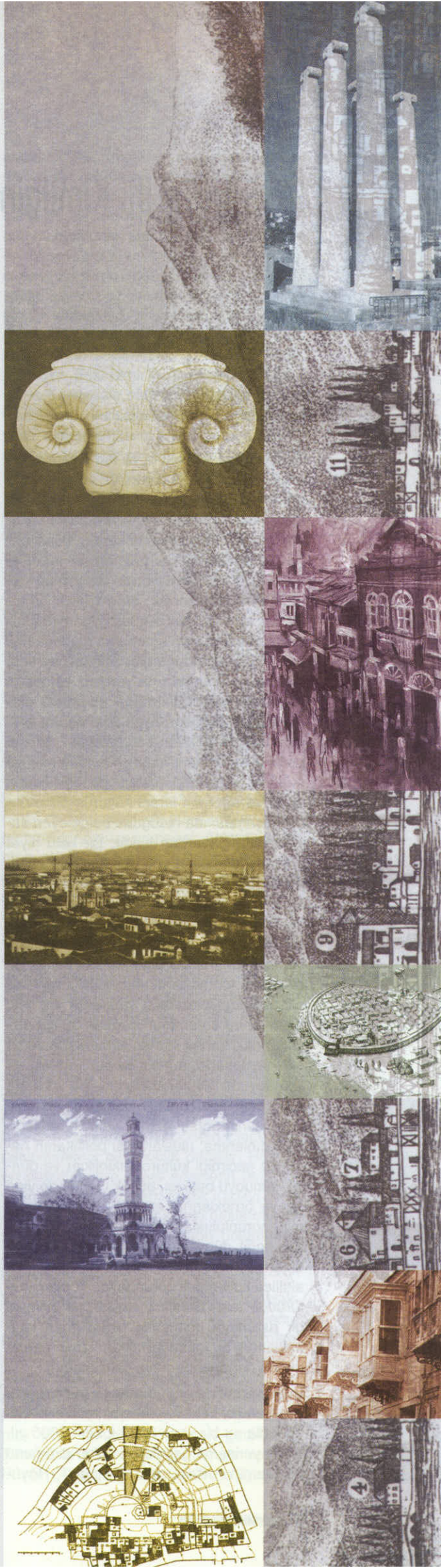

İzmir'in Tarihi Kimliğini Koruma Bağlamında Düşünceler

Doğan KUBAN
Mimar, İBŞB Başkan Danışmanı

Türkiye'nin tarihi çevre ve tarihi yapı korunması ile ilgili temel sorunları, konunun uzmanlarca bilinmemesinden çok, politik ve idari mekanizmalara yansıyan genel kültür sığlığından kaynaklanmaktadır. Bilim öncesi aşamasında ve geleneksel tarımsal kültürün anılarıyla iktidarda olan kırsal kültür; bilimsel nesnellik, tarih bilinci, örgütlenmiş kentlilik gibi çağdaş uygarlıkda yaşamsal önemi olan aşamaları geçememiş, birçok alanda olduğu gibi tarihsel çevrenin korunması alanında da yetersiz kalmıştır. Üniversite programlarında kuramsal olarak verilen bilgilerin uygulama aşamasına geçmesinde görülen süreksizlikler, bilimle politika arasındaki bağın kurulamamış olduğunu gösterdiği kadar; genelde daha derin ve egemen kırsal kültürün bilim öncesi aşamasında olduğunu belgeleyen sayısız simptomlardan biridir. Bir kötü niyet gösterisi olmaktan çok -öyle olduğu hallerin de az olmadığını vurgulayarak- temel bir bilgisizlik sonucu olan bu tavır, tarihi çevreye sahip çıkmakta yeterli duyarlılığa sahip değildir. Kuşkusuz bunda özellikle kentsel koruma bağlamında akıl almaz ölçülerdeki toprak rantının çekiciliği de etkili olmaktadır. Buna karşı yapılacak tek şey, tarihi çevre korumanın çağdaş dünya vizyonundaki yerine inanan uzmanların ve bilinçli aydınların, sürekli savaş vermesi ve kamuoyunu aydınlatmasıdır. Bu savaşta en önemli -fakat dolaylı- destek uluslararası iletişimin görsel ozmoz yolu ile sağladığı aydınlanma; uluslararası politikanın harekete geçirdiği kültürel etkinlikler ve dünya kamuoyu baskısı, büyük ölçüde de yine dünya örneklerinin etkisiyle kültürel turizmin zorunluluklarıdır. Toplumun bilincinden değil, dünya konjonktüründen kaynaklanan bu destekleri arkamıza almak ve akıllıca kullanmak zorundayız. Toplum kültüründe tarih bilincinin nesnel ve bilimsel bir aşamaya gelmemiş olmasından kaynaklanan bu olumsuzlukları İzmir bağlamında değerlendirmeye çalışacağım:

Bugün İzmir'de oturup arasıra gazete okuyan herkes, kent ve yöresinin çok eski kültür katlarını bir yana koysak bile, 5000 yıllık bir yerleşme geçmişine sahip olduğunu ve kentin ortasındaki Bayraklı Höyüğü'ndeki kalıntıların deniz kenarında kurulmuş tarihöncesi bir kente ait olduğunu bilir. Bunun ötesinde de yörenin sayısız Antik kentle dolu olduğunun farkındadır ve bunlardan hiç olmazsa Bergama, Foça, Sard, Efes, Priene, Milet gibi büyük merkezlerin adını işitmiştir. Bergama ve Efes'in büyük turizm merkezleri olduğunu yıllık etkinlikleri nedeniyle anımsar. Efes'te Meryem Ana'nın Evi denen bir yapıdan, Büyük Yohannes Kilisesi'nden –adını bilmese bile-, İsabey Camisi'nden haberdardır. Gerçi okuma yazma bilmeyen ya da hiç okumayan halkın bunlardan haberli olduğunu savunmak olanaksızdır. Fakat kamuoyunun sesini daha çok duyuran kesiminin bir tarih bilinci diyemesek bile, bir yöre bilincine sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Üzerlerinde çok propaganda yapıldığı, adları çok geçtiği için anımsanan bu tarihi verilere karşın günlük yaşamda tarihi yapı denince İzmirlinin aklına gelen Kadifekale ile Konak Meydanı'ndaki Saat Kulesi ve Cami ve belki çarşıdaki birkaç cami, şadırvan ve çeşmedir. Fakat halkın tarih bilincinde Göztepe ya da Alsancak'taki Rum evleri, ya da Agora ve Kemeraltı'na komşu sokaklardaki eski evler ya da Alsancak'taki eski Elektrik Fabrikası ya da büyük tahıl ambarları türünden eski sanayi yapılarının olmadığı açıktır. Kaldı ki İzmir kentinin, bu tek tek tarihi yapıların varlığı üzerinde, bir tarihi kimliği olduğu konusunda bir yargının da yaygın olduğunu söyleyemeyiz. Hele evrensel kültür bağlamında, İyonya Ligi'nin bir üyesi olarak özel bir statüsü olduğunu bilenlerden pek söz edemeyiz. Tarihe ilişkin bu tür soyut değerlendirmeler, kendini aydın sayanlar arasında da pek yoktur. Oysa çağdaş kentsel korumanın en önemli sorunu, kentin tarihi varlığının korunması çabalarına halkın katılmasıdır. Kadifekale'nin bir tarihi varlık olduğunu bilmekle onun bahçesine gecekondu yapmak, yıkarak yerine gazino yapmak ya da park adında içine beton meydanlar, taş kaplı sokaklar yapmak yanyana olduğu zaman tarihi yapı bilinci ile koruma bilincinin birbirinden farklı şeyler olduğu ortaya çıkar. Günlük yaşamın arsa yağması ve yapı spekülasyonuna dönük hasta eğilimleri de göz önüne alınırsa, tarihi bir yapının korunma olanağı, bunda halkın katılımı arandığı zaman, hiç yok gibi gözükür. Fakat bu da tarihi koruma gerekliliğini referanduma sunmak anlamına gelmemelidir. Demokrasiyi en cahil kütlelerin egemenliği gibi anlamadıkça, bu referandum nitelikli katılımın koruma bağlamında olumlu sonuç vermesi, hayal olmasa bile, güçlü ve ısrarlı bir eğitim kampanyasına bağlıdır. Bunun sponsorları bilinçli ve bilgili idareciler ve varlıklı toplum kesimleridir. Bu olanağın da toplum kültürü bağlamında ve şimdiye kadarki deneyimlere bakılarak çok umut verici olmadığı söylenebilir. Ne var ki bu olanağın dışında, koruma açısından kapsamlı etkinlikler yapma şansı da yoktur.

Bu yargılar; bilinçli aydınların, profesyonellerin ve akademisyenlerin, kuramsal koruma sorunlarından bağımsız olarak, koruma politikaları planlamaları ve beki de bunu akademik programa aktarmaları gerektiğini göstermektedir. Böylece; üniversitelerde korumanın nasıl yapılabileceğine ilişkin bilgileri vermenin yanında, kültürel, sosyal, ekonomik temelleri ve az bilinçli kamuoyunu ve idari sorumluları aydınlatmanın stratejilerini geliştirmeleri yeni bir sorumlululuk olarak görünüyor. Uzmanların bu durumu deneyimleriyle bildikleri halde şimdiye kadar işi oluruna bırakmaları, bunu bir eğitim sorunu değil de bir politika sorunu olarak görmeleri, kanımca doğru olmamıştır. Türkiye'de kırsal kültürün egemenliğindeki bir politik düzen ve kamu idaresi ortamında bilimsel öğretimin sonuçlarının uygulanacağına ilişkin hiçbir garanti yoktur. Aslında olmaması da doğaldır. 19. yüzyıl ortasında Ali Paşa sadrazam iken, bir ilkçağ tarihi çevirisini Maarif Nazırlığı'ndan (Milli Eğitim Bakanlığı) geçirememiş, bakanlıktaki sorumlular tarih yerine "Kısas-ı Enbiya" okunmasının doğru olacağına karar vermişlerdi.

Bu handikapları bilerek İzmir'de kamuoyunun ve idarecilerin ilgisine sunulacak başlıca koruma konuları artık her ilgilinin bilmesi gereken şeylerdir. Doğal sit olarak saptanmış alanlar dışında, en önemli tarih öncesi verisi, bütün sınırları zor tahammül edilebilir konut yapıları ile dolmuş bulunan

ve son zamanlarda sit içindeki niteliksiz müdahalelerle karakterini kaybeden Bayraklı Höyüğü'dür. Buradaki kalıntıların restorasyon açısından ele alınması, teknik açıdan olduğu kadar tarihi yorum açısından da zordur. Ve belki de, çok dikkatli bir konsolidasyon dışında hiçbir müdahale kaldıramayacak hassas kalıntılardır. 2001'de Büyükşehir Belediyesi tarafından açılan uluslararası yarışmanın birinci ödülünü kazanan Alman mimar Johann Brandi, bu sitin vaktiyle bir liman olduğu gerçeğinden hareket ederek, çevresinin temizlenmesini, denizin buraya kadar küçük bir kanalla getirilerek eski konumunun simgesel olarak yinelenmesini, çevresinin yeniden düzenlenmesini önermiş ve bu öneri Jüri tarafından da uygun bulunmuştu. Büyükşehir Belediyesi de bu konuda hassas davranarak, kentin bu eski çekirdeğinin yeniden değerlendirilmesi için bir çalışma başlatmıştır. Herhangi bir koruma programında, tarihi İzmir için bu en öncelikli konudur. Ne yazık ki; hiçbir zaman bir koruma programını gerçekleştirmek için bilinçli ve yeterli çalışmalar yapmamış olan belediyeler, Bayraklı'nın bir gecekondu alanı olmasına göz yummuşlardır. Dünya kentleri içinde tarihi bu kadar eskiye giden bir prehistorik çekirdeğe kent sınırları içinde sahip bir kent pek azdır. Sadece bu tarihi kimliği ile İzmir'e çağdaş kültür bağlamında büyük bir statü kazandırabilecek ve doğru düzenlenirse, kentin en büyük turistik hazinesi olacak böyle bir sitin olanaklarını kullanmamak ancak Türkiye'ye egemen olan kültürün bilgisizliği, dolayısıyla duyarsızlığı ile açıklanabilir.

Kronolojik bir düzen içinde, İzmir'in tarihi kimliğini en çekici yapabilecek ve yine turistik amaçlara hizmet edecek ikinci bir kentsel öğe Agora kalıntılarıdır. Fakat Agora; kazısı tamamlanmadığı, çevresinde büyük katlı otopark türü yapılar yapıldığı, kentin büyük ulaşım aksları ile bağlantısı kurulmadığı için kente katkısı olmayan, kenarda bırakılmış hatta neredeyse unutulmuş bir arkeolojik sittir. Oysa; bu sitin kazısı biraz daha genişletilir ve Eşrefpaşa Caddesi'ne uzanan birkaç ada istimlak edilip, içindeki birkaç eski konut da restore edilir ve Agora bu büyük ulaşım aksına açılırsa birden kentin gündelik yaşamına görsel olarak katılacağı ve gözönüne çıkacağı için daha fazla itina ile korunacaktır. Bu alanın bu doğrultuda gelişebilmesi için, Büyükşehir Belediyesi'nce kapsamlı bir proje çalışması yapılmakta, çevresindeki tarihi sokaklar ve tescilli ya da tescil edilebilecek konutlarla birlikte özgün bir kentiçi siti olmasına çalışılmaktadır. Bu sit, Eşrefpaşa Bulvarı'na bağlanırsa, bunun hemen karşısında Kemeraltı tarihi siti başlamaktadır. Böylece; Konak'tan başlayıp, Kemeraltı'nı geçerek Agora'ya kadar uzanan bir tarihi sitler aksı kent merkezinde gerçekleşmiş olacaktır. Bu kentsel veriler doğru planlandıkları, korundukları, restore edildikleri ve yeni ile eski arasında başarılı bir uyum sağlandığı zaman, İzmir tarihinde görmediği ve belki de hayal bile etmediği bir tarihi kimlik kazanmış olacaktır.

İzmir tarihinin Bizans Ortaçağı'ndan kalan ve Türk egemenliğinde tamir edilip kullanılan ve hala kent silüetinde etkisi olan Kadifekale'nin içindeki gecekondular ve bilinçsiz müdahelelerle çirkinleşmiş iç avlusunun temizlenmesi, çok kez başlanıp doğru bir restorasyon projesi ve düzenleme yapılmadığı için gerçekleşmemiş ve her seferinde, etkili bir idari kontrol yokluğu yüzünden yine yasal olmayan yapılarla dolmuştur. Oysa kent silüetine ve panoramasına egemen olan ve büyük bir iç avlusu olan bu sitin, başka ülkelerdeki benzerleri böyle bir tarihi varlığın ne denli güzel kullanılabileceğini gösteren örneklerle doludur (İkinci Dünya Savaşından harabe olarak çıkan Varşova'da eski kalenin restorasyonu ve avlusunun park olarak düzenlenmesini etkileyici bir örnek olarak anımsıyorum). Türkiye'de bu tür güya koruma için yapılan düzenlemeler, çok ilkel ve para kazanma amaçlı ekler nedeniyle tarihi karakterlerini kaybediyorlar. Kaldı ki bu tür estetik ve tarihi amaçlardan uzaklaşmış projeleri ancak uzman olmayan, ya da uzmanlığı menfaat kazanmaya yönlendirmiş kişiler yaptığı için, restorasyonlar da gereken standartların çok altında olmaktadır. Burada mahalli idarelerin ya da eski yapının sahibi olan idarelerin restorasyon amacını saptırdıkları ve büyük bir çoğunlukla, doğru çalışmaların temeli olan rölöveleri ve restorasyon projelerini gereken standartlarda hazırlatmadıkları söylenebilir. Genelde onaylayıcı kurullar, "hiç yoktan iyidir" yargısıyla her geçen gün biraz daha harap olan özellikle kale türü yapıların, ayrıntılı incelemelere dayanmadıkları için yarım yamalak hazırlanmış koruma projelerini kabul etme eğilimindedir.

Kadifekale nedeniyle, niteliksiz restorasyonun nedenleri konusunda bu gözlemleri dile getirdikten sonra, restorasyon değil, fakat sadece belgeleme aşamasına gelmeden tarihi mahalleler ve konutların, arkeolojik sit ve tek yapı kategorisinden daha yaygın olmaları nedeniyle, sit olarak saptanmış bile olsalar, imar planı uygulaması bağlamında -Türkiye'deki imar etkinliklerinin yarısından fazlasının yasal olmayan yollarla gerçekleştiği anımsanırsa- yokedildikleri gerçeğini vurgulamak gerekir. 1971 yılında bu makalenin yazarı tarafından yapılan İzmir tarihi sit planlarında gösterilen bir çok mahalle bugün yoktur. O zaman Belediye Nazım Plan Bürosu'na verilen ve kentsel koruma sınırlarını gösteren planlarını bulmak olanağı bile olmayan bu mahalleler içinde Konak'tan Üçkuyular'a doğru bütün tarihi kıyı şeridinin hemen tümüyle yokedildiği herkesin bildiği bir gerçektir. Konak'tan Alsancak'a doğru, Alsancak'ta ancak bir kaç sokak korunabilmiş ve onlar da yer yer, gökdelen dahil, yeni apartmanlarla tarihi karakterlerini kaybetmişlerdir. İzmir'in 55.000 hektarlık inşaat alanı kapsadığı düşünülürse, bunun 50-60 hektarlık ve en önemli bölümünün bile korunamamış olması, kentlerin hızla büyümesi, nüfus ve spekülasyon baskısı altında, imar etkinliklerinin tarihle hiç bir ilgi kurulmadan gerçekleştiğini kanıtlar. Bugün eski konut mahalleleri için söylenecek fazla bir şey kalmamıştır. Eski İzmir'in Alsancak, Eşrefpaşa ve Kadifekale eteklerinde kalan tek tük tescilli yapı ve sokakların korunması için yasal mekanizmaların çalışmasını umut etmekten öteye bir şey söylenemez. Kentsel sit ve korunacak tarihi yapı statüsü kazanmış sit ve yapıların korunmaları için gerekli ve zorunlu bütün süreçler bilinmektedir. Bunların uygulanmaması, genelde belediyelerin yasal görevlerini yerine getirmediğinin göstergesidir. Fakat inşaat etkinliklerinin yarısından fazlasının yasal olmadığını kabul eden bir kültür ortamında bu gözlemlerin fazla bir işe yarayacağını düşünmek olağanüstü saf bir iyiniyet olmaktan ileri gidemez.

İzmir'de bütün tahrip olmuşluğuna karşın, genel topografik özelliklerini, mekan boyutlarını koruyan ve az sayıda tescilli yapı içeren Kemeraltı'nın, tarihi İzmir'in eski liman çevresinin sınırını belirlediğini ve ticari etkinlik alanı olarak canlılığını başka bir örnek de kalmadığı için sürdürebilen, İzmir tarihini günümüze yansıtan önemli bir sit alanı olduğu açıktır. Bu sitin korunmasının da, dünyada sayısız uygulaması olan ve kuramsal olarak her restorasyon bölümünde öğretilen metodolojisini burada yinelemem gerekmez. Sorun bu koruma çalışmalarını yapan ekiplerin ehliyetleri, Belediye'nin bunu yapmak için göstereceği iyi niyet ve politik irade ve çarşı esnafının korumanın niteliğini kavramış, İzmir'e ve kendilerine getireceği yararları konusunda bilinçlendirilmiş ve katılıma hazır bir tutum içinde olması ve bunun sadece plan olarak değil; zaman ve finansman olarak da bir programa bağlanmasıdır. Bu uygulama bir belediye başkanının bir dönem içinde gerçekleştireceği bir etkinlik değildir. Burada en önemli sorun, idare edenlerin tarihi olguyu anlamış olmaları, politik iradeyi onun arkasına koymaları ve süreci başlatmış olmalarıdır. Bu da yazının son bölümünde açıklayacağım kültür ve bilgi ile orantılı bir beklentidir.

Kemeraltı'daki yapılar çok değişmiş oldukları için yapılacak koruma ve yenileme projesinin tek yapı bazında değil, kentsel sit bazında kararlar vermesi gerekir. Restorasyon, dolgu, cephe yenileme, yeni yapı gibi bütün olanakları, tarihi kentsel sit karakterini koruyacak şekilde değerlendirmek zorunludur. İtiraf etmek gerekir ki, Türkiye'de bu boyutta müdahele sadece Bursa Çarşısı'nda ve Hanlar bölgesinde

bir ölçüde gerçekleşmiştir. Bu da sürekli olarak projeden sorumlu bir kent plancısının varlığı ve çarşı esnafının kurdukları ortak bir kooperatif aracılığı ile olmuştur. Tek yapı restorasyonu açısından Bursa'da pek çok hata, yeterli nitelikte koruma projelerinin olmaması ya da uygulamadaki gevşeklikler nedeniyle ortaya çıkmıştır. Kemeraltı'na bağlı hanlar çevresinde oluşan, artık pek az kalmış küçük kent mekanları, yapılan düzenlemelerin gösterdiği gibi, günlük yaşamda halkı çeken, yaşamın yoğunlaştığı alanlardır. Restorasyonu üzerinde bir çok şey söylense bile Kızlarağası Hanı'nın kent tarihi ve kimliği açısından yadsınamayacak bir vurgu olduğu görülmektedir.

Kentin değişik bölgelerinde dağınık olarak bulunan, özellikle ikinci Kordon üzerindeki tescilli 20. yüzyıl başı yapılarının korunması bir yanda yapı sahiplerinin öte yanda kentin sahibi belediyelerin bilinçli sorumluluklarına bağlıdır.

Son olarak İzmir'in değerlendirmesi gereken tarihi yapı mirası içinde eski sanayi yapılarının vurgulanması gerekir. Alsancak'taki Elektrik Fabrikası türünden bir yapı dünya literatürü içinde bile özel bir statü kazanacak ve dolayısıyla İzmir'e de kazandıracak bir sanayi yapısıdır. Tahıl depoları, yağ fabrikaları, gazhane yapıları, istasyonlar ve benzer tesisler İzmir'in geçen yüzyıl sonundaki zenginlik ve ticari konumunun tarihi belgeleridir. Hala bir ticaret kenti olan İzmir'in gelecekteki imgesinde bu yüzyıldan fazla ömürlü erken sanayi yapılarının oldukça önemli bir rolü olmalıdır. Liman ve çevresi ile ilgili uluslarası proje yarışmasında bu veriler belirtilmişti.

Tarihe öğrenmek için bakıldıkça ve kent yapısı irdelendikçe, bugün farkına varılmayan ayrıntılar da bulunabilir. Para kurbanı olmayan bir kültür yaklaşımının ve namuslu bir politikanın kente kazandıracağı şeyler İzmir'i uluslararası bir tarihi kent yapmaya yeter. Fakat bu politik iradenin varolduğunu görmek büyük bir aydınlık savaşını gerektirmektedir. Türkiye'de koruma sorunsalının içler açısı durumu tümüyle bir toplum kültürü sorunudur. Fakat bunu bilinçlendirmediğimiz zaman savaşacağımız düşmanları -tabii kültürün kente göç bağlamındaki tahrip edici tutumunu- yarım yüzyılda öğrenmiş bulunuyoruz.

Tarihin toplum katında bazen romantik ve insancıl, bazen dehşet verici, kişiyi hayale ya da umutsuzluğa düşüren imgeleri vardır. Bütün boyutlarıyla yaşamımızda bir anlamı olması için, toplumun ve kişilerin ona sahip çıkmaları gerekir. Tarihe sahip çıkmak, kişisel vurgularla değişse bile temelde iki türlü oluyor: Birincisi kişinin kendi kültürü ve dünya görüşünden kaynaklanan tümel bir davranıştır. Onda tarih bugünü hazırlayan, hiç ayrıcalık yapmadan, her dönemin bizim kültür yapımızda bir yeri olduğunu kabul eden bir sahip çıkmaktır. Diğeri toplumsal değer yargılarının baskısıyla onun seçilen bir bölümüne sahip çıkmaktır. Birincisi tarihe bugünü hazırlayan olgular, düşünceler, nesneler olarak bakar; geçmişin yaşamını insanlık serüveninin bir aşaması, sanatsal ve düşünsel ürünlerini ise ortak ve tek bir uygarlığın öğeleri olarak görür. Bütün toplumların şiddet, kin, ölüm içermeyen ortak insanlık hazinesine katılmak amacıyla sahip çıkar.

İkincisi bu bilinçlenme aşamasına gelmemiştir. O, toplumun dinsel ya da ulusal düşünce ortamı ve amaçları doğrultusunda insanlık için değil, kendi dindaşları ve ulusu için belletilmiş; sınırlı ve genellikle bağnaz, hikaye düzeyinde bir tarihi bazı simgesel biçimleriyle öğrenir. Ve futbol takımı yandaşı gibi sahiplenir. Gerçi sahip çıktığı şeylerin içinde evrensel değerler de olabilir. Fakat bu bilinçli değil, toplum yaşamının ve ideolojinin zorladığı bir sahiplik olduğu ve temelden ezberlenen formüllere indirgendiği için, kendi kültürünün tarihini anlamak için bile yetersizdir. Bu tür kişiler, Süleymaniye Camisi'ne sahip çıkarlar, ama sadece bir simge olarak. Yapının başına ne geldiği onları hiç ilgilendirmez ve bu yapıtla yaşıt herhangi bir tarih ve kültür olayı ile ilgileri de tesadüfidir.

Tarihe ve tarihi verilere ilgiyi evrensel kültür bağlamında ele aldığımız zaman İzmir'in ve çevresinin tarihi verilerinin bütün insanlık için ortak olduğu düşünülen Hitit, Lidya, Yunan, Helenistik, Roma ve Bizans gibi Tarihöncesi, Antik ve Ortaçağ katmanlarıyla oluştuğunu ve bunun üzerine 700 yıllık bir Türk döneminin geldiğini, bu derinlikte ve evrensel statüde bir mirasın belki de insanı ezen zenginliğini bilinçlendirebildiğimiz ve bunu kentin fizyonomisine ve kimliğine katmak istediğimiz zaman tarihi çevrenin korunması gerçek yerine oturabilir. Koruma amaçlı çalışmalar büyük halk kitlelerine böyle bir geçmişi tanıtmak ve anlatmak zorundadırlar. Eğer henüz kentleşemeyen büyük toplum katlarına bunlara sahip çıkmanın kazancını ve günlük yaşamlarındaki etkilerini anlatamazsak, korumanın gerçekleşmesi bilince değil tesadüflere bağlı olacaktır. Türkiye belediyeleri, kentin tarihi envanterini yapıp, bütün tarihi değerleri kent vizyonuna katacak hiç bir birikime sahip değildir. Fakat hiç bir zaman kültürel etkinliklerin ekonomik verisi yağma ve spekülasyon kadar fazla olmayacağına göre kentlerde toprak yağmasına engel olmadan, plan yapıp uygulama başarısı göstermeden, tarihi verileri korumanın istendiği gibi gerçekleşemeyeceği de açıktır. O zaman bütün bilinçli aydınların ve koruma uzmanlarının koruma dışında bir başka sorumlulukları daha ortaya çıkmaktadır: Kent toprağı yağması ve spekülasyonla savaşmak.

Bunda da bu yağmanın Türkiye ekonomosini nasıl tahrip ettiğini ve sadece spekülatörlere yaradığını bıkmadan kanıtlamak gerekecektir. ◻

Mikro Müdahaleler ve Tarihsel Sorumluluk

Emel GÖKSU
Prof. Dr., DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Türkiye, 1950'lerden sonraki en önemli kırılma noktası sayılan kentsel değişim ve dönüşüm sürecini, 1980'den bu yana yaşıyor. Kentler arasındaki demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel yarılmaların artmasının yanı sıra, özellikle metropol kentlerin, kendi içlerindeki sosyal gruplara bağlı mekansal farklılıkları da ölçülemeyecek boyutlara vardı. Sözü edilen kentsel değişim ve dönüşümü nedenleyen sermaye birikim sürecinin mekansal beklentilerini karşılayacak yatırımlar ve uygulanma biçimleri hoşnutsuzluk yaratmakla birlikte, eleştiriler, yaratılan mekansal çevrelerin "plansız-projesiz gelişme"nin bir ürünü olarak görülmesi ve gösterilmesi üzerinde yoğunlaştı. Bir başka anlatımla, kendimizi, yaşanabilir çevrelerin oluşturulmasının "planlı gelişme"ye endekslendiği bir entelektüel tartışmanın içinde bulduk. Planlamanın ve alt ölçekli tasarım-projelerin kendi içindeki açmazları ve bireyin günlük yaşamına kadar inen dayatmacı-travmatik niteliği tartışma dışında kaldı. Mekansal değişimi olumsuz yönde etkileyen imar-proje uygulamaları, bilim ve teknik çevrelerce plana-projeye uygunluğu ölçüsünde meşru görüldü.

Kentsel gelişimin boyutlarını tartışmaya açan çevrelerin, "planlı gelişme" talepleri dışında üzerinde odaklaştığı bir diğer konu ise ""mekansal kalite" olarak ortaya çıkıyor. "Planlı-projeli" gelişmeyi, mekansal "kalite"nin sağlanmasının da ön koşulu olarak gören bakışlar, plana-projeye uygun gelişen, ancak yaşayanlara insani koşulları bile sağlayamayan fiziksel çevre standartlarını, yerel otoritenin denetlemelerinin yetersiz kalması ile açıklamaya çalışıyorlar. Ancak, ister deprem gibi doğal afetlerle birlikte gündeme gelen ve unutulan bina ölçeğindeki yapı standartlarını, ister kentsel çevrelerin toplumsal yaşanabilirlik standartlarını konu edinelim, temelde yakınma konusu edilen çevrelerin çoğunun planla-projeyle yaratılan mekanlar olduğunu gözden kaçırmamamız gerekiyor. Öte yandan kalite tartışması ile teknolojik ve görsel boyuta indirgenen planlama-projelendirmenin, sosyo-politik ve ekonomik içeriğinde yatan ideolojik sorgulamalar ustaca gizlenmiş oluyor.

İzmir kentinin tarihsel ve doğal alanları üzerinde geliştirilmekte olan farklı gruplara ait projeler/senaryoların bir bölümü kamuoyunda tartışılmaya devam edilirken, öte yandan uygulanmakta olanların sonuçlarını zaman içinde görmeye başladık. Kentin geleceğe yönelik olarak üstlenmeye niyetlendiği "dünya kenti imajı"na uygunluk, mekansal önerilerin tartışılmasında nesnelleştirilmeye çalışılan bir "ortak görüş" olarak odağa otururken, öneri ve uygulamaların farklı grupların beklentilerini optimize etmeye yöneldiği de öznel bir kabul olarak gizlenmiş durumda... Öznel beklentilerin deşifre edilebilir nitelikte olduğu durumlar da bu nedenle, kamuoyu önünde politik çekişmelere konu olmaya devam ediyor.

Geliştirilen projelerin kent içinde potansiyel olarak görülen alanlara yönelmesi de kuşkusuz rastlantısal değil... Kentin son 150 yıllık tarihinde mekansal olarak bırakılan izleri miras olarak devralan bir kent için, geleceğe ilişkin senaryoların fazla alternatif sunamaması da, bu perspektif içinde tartışılmalı... Geçirdiği tarihsel süreç, İzmir'i hem Anadolu'nun ve özellikle Ege'nin odağına koymuş, hem de kendi mekansal oluşumlarının kıyı oryantasyonlu yapısını derinleştirmiştir. Cumhuriyet döneminin hemen ertesinde "merkez" tarafından, İzmir'in bu koordinat eksenlerinin değişmesi yönündeki tüm çabalara karşın, kurulmuş birikim ilişkilerinin derinliği nedeniyle kent etkinliğini yitirmedi, ancak etki çapı daraldı... 1980'lerle başlayan ve halen içinde yaşadığımız dönem ise, ülke birikim ilişkileri içinde özlediği eski parlak günlere kavuşamayan İzmirli yatırımcılar ve yöneticiler için, küresel ölçekteki ilişki ağlarına eklemlenme anlamında yeni bir özgürleşme süreci ve yeni fırsatların başlangıcı olarak görüldü ...

Son yıllarda geliştirilen bütün proje ve yatırımların temel çıkış noktasını oluşturan bu bakış biçimi, salt mekansal düzenlemelerin içeriğini etkilemekle kalmadı, yatırımın toplumun gözünde meşrulaştırılması için de stratejik bir taktik olarak kullanıldı. Bir başka anlatımla İzmir'in çıkışını oluşturacağı savıyla ortaya çıkan kentsel yatırımların, kent için yaratabileceği olası tehlikelere dikkat çeken toplumsal kesimler, İzmir düşmanı olarak ilan edildi. Eleştirme-suçlama ekseninde gelişen karşılıklı muhalefet bir yandan söylem gruplarının pozisyon alışlarını netleştirirken, öte yandan da gerilimi ve yarılmayı artırdı. Kısacası İzmir kentinin son 20 yılının, yerel sermaye sahipleri ve yöneticilerinin mekansal ve siyasal tercihler tarihinin özdeşliği olarak tariflenmesi mümkün...

Seçim dönemlerinde artarak kamuoyuna sunulan mega –projelerin popülist içerikleri bir yana bırakılsa bile, imaj odaklı söylemsel yönü görmezden gelinemez. Dolayısıyla önerilen ya da kamuoyu gündemine taşınan bir yatırımın "yaratacağı toplumsal etkinin ölçeği"nden çok, seçili "alan ve yatırım ölçeği"nin tartışılması da bu anlamda konunun mekansal boyutunun politik pozisyon almalar içinde şekillendiğini ancak bunun ustalıkla gizlendiğini gösteriyor... Bu saptama bir paradoksu da işaret ediyor... Yatırımın mekansal boyutunun politik içeriğinin, tartışmalar içine yedirilerek gizlenmesi, iddiaların toplumsal meşruiyetinin sağlanması için başvurulan bir taktik olarak ortaya çıkıyor. Toplumsal meşruiyetin sağlanabilmesi için gerek yatırımların savunulması ve gerekse muhalefet oluşturulması aşamasında ortaya konan bilimsel-nesnel ölçütler ulaşım, yapı ve nüfus yoğunluğu, arazi kullanım ilişkileri vb. konular gibi "planlı-projeli gelişme"ye endeksli kurgular olarak ortaya çıkmakta... Bir başka anlatımla, gerçekte asal problem, mekanın politik içeriği ve olası toplumsal etkileri iken, ortaya konan savunma-karşı çıkış gerekçelerini plan-proje odaklı somutlaştırılmış fiziksel gerçeklikler oluşturmaktadır.

"Değişim ve imaj oluşturma" projelerinin ölçeği ve etkisi büyüdükçe kamuoyu gündemine taşınma ve tartışılma olasılığı da o kadar artıyor... Buna karşılık, küçük ölçekli projeler, "imar planı uygulaması" adı altında kentin ve mekanın gerçekliğini değiştirmeye bütün hızıyla devam ediyor. Kentin çeperlerinde bulunan ya da kentin bir parçası olan doğal ve kültürel alanlar üzerinde sürdürülmekte olan girişimlerin, ölçeği nedeniyle kent gündemine taşınmamasına karşın, ciddi bir mekansal değişimi

beraberinde getirdiğini, günlük yaşam pratikleri içinde izlemek mümkün... Bu saptamanın, değişim karşıtı olarak değerlendirilmesinden çok, değişimin yönüne ve niteliğine işaret ettiği umarım dikkatlerden kaçmaz. Bir başka ifadeyle, bu yazıda, "planlı-projeli gelişme" çığlıkları atan ve her girişimi plana-projeye uygun olma ölçütüyle değerlendiren teknik çevrelerin, plana-projeye uygun gelişmenin içerik ve niteliğini gözden kaçırdıklarına ve "plana-projeye uygun gelişme" ile "yaşanabilir bir çevre yaratma"nın özdeş kılınamayacağı vurgulanmak isteniyor. Mekanı konu edinen meslek gruplarının bir idol olarak "planlama mekanizması"na tapınmaktan vazgeçerek, toplum gözünde "meşru" kılmanın, "yasal" olmaktan daha önemli olduğunu öğrenmesi kaçılamayacak bir gerçeklik olarak ortaya çıkıyor. Kentin geriye kalmış tek büyük ölçekli doğa parçası üzerinde yasal (!) süreçleri bir şekilde atlayıp inşa edilen "fallik mimari" örneklerine ilişkin olarak, kentlinin görsel, estetik ve etik eleştirilerine kulak vermek için, biraz sokaklara çıkıp insanlarla konuşmak yetiyor. Bu tür yapılar, kentin, içinde yaşadığımız dönemine ait mekansal gerçekliğinin ve tercihlerinin birer ifadesi, buna karşılık toplumsal reddedişin abidesine dönüşüyor.

Coğrafi eşiklerine dayanan ve alternatif gelişme koridorlarının erişilebilirlik sınırlarını zorladığı İzmir kentinde[1], geleceğe ilişkin mekansal alternatifler arasında yerini alan "mevcut kent içinde potansiyel taşıyan alanlara yönelme" tercihinin öne çıktığı görülüyor. Bir başka anlatımla, sermaye birikim süreçleri açısından kentin gelişme-yayılma eğilimlerinin karşılanabilmesi için, gerek kurulmuş pazar ilişki ağlarına yakınlık, gerekse yatırım ve altyapı maliyetlerini minimize etmek amacıyla yönelinecek tercih, kent içinde kalmış doğal alanlar, tarihsel nitelikli kent parçaları ve gecekondu alanları olacaktır[2]. Her üç alan da taşıdığı yenileme potansiyelleri nedeni ile, maliyetleri minimize etmek açısından yatırımcı, mülk sahibi-kullanıcı ve yerel otoritenin, tam bir uzlaşma içinde yönelmeyi tercih edeceği bölgelerdir. Son 20 yıldır çıkarılan aflar ile gecekondu alanlarının yasal sorunu aşılmıştır. Ancak bu alanların "meşruiyet krizi", yani toplum gözünde geçerliliğinin sağlanması sorunu hala halledilememiştir. "Yenileme" eylemlerinin hayata geçmesi ile bir yandan kentli olarak kabul edilmeyen "kırsal" grupların "işgal" ettikleri alanların kentsel alanlara dönüşümü sağlanacak, öte yandan estetik ve görsel bütünleşme sağlanacak ve kuşkusuz en önemlisi de sermaye birikimi için yeni alanlar kazanılmış olacaktır. Benzer biçimde kent içinde kalmış doğal-tarımsal alanlar üzerinde de benzer gelişmeler yaşanıyor...

Yaklaşık olarak son 10 yıldır, İzmir'i bekleyen olası mekansal seçeneklere ilişkin tartışmalar arasında yerini alan bu saptamaların, fiilen gerçekleştiğini görmek, kente ilişkin birikim odaklı mekansal okumaların çok da isabetsiz olmadığını gösteriyor. Kentsel-mekansal yapının geleceğini öngörmeye yönelen bu değerlendirmeler, kuşkusuz bir kehanette bulunma iddiasında bulunmaktan çok, kenti sermaye birikim süreçleri açısından ele alması nedeniyle isabetli tespitlerde bulunuyor.

Doğal alanların kentsel gelişmenin potansiyel alanları olarak görülmesine ilişkin son yıllarda İzmir gündemini işgal eden, örneğin İnciraltı-Narlıdere tarımsal alanlarına ilişkin çatışmaların hatırlanmasında yarar var. Bu alanda imarla ilgili kısıtlamaları aşmanın en önemli yollarından birini oluşturan yargı kararlarının rolü ise kaydedilmeden geçilemeyecek kadar önemli... Geçtiğimiz yıllarda özellikle doğal sit alanlarının, oluşturulan bilirkişi heyetlerinin raporlarına dayanılarak sit alanından çıkarılmasına ilişkin örnekler, İzmir'in gündeminde önemli bir yer tuttu. Doğal sit alanı ilan edilen alanlara ilişkin belediyeler tarafından yapılan mahkeme başvurularının parsel ölçeğinde değil de, tüm alanı kapsayacak şekilde yapıldığı durumlarda, sitten çıkarılan parsel sayısı olarak çok yüksek değerlere ulaşılmasının mümkün olduğu görülüyor. Bu durumda bile İzmir büyükkent bütünü içinde tarihsel ve doğal alanların değişimini tetikleyen istem ve eylemlerden biri olarak yargı kararları yoluyla sit alanından çıkarma ya da tescil şerhinin kaldırılması olgusunun toplam içindeki %33'e varan oranı, doğal ve tarihsel çevrenin yitirilmesinde sistemin telafi mekanizmalarının işleyişi hakkında önemli ipuçları veriyor.

Benzer değişim-dönüşüm süreçlerinin tarihsel-kültürel alanlar üzerinde geliştirilen plan-projeler yoluyla sürmekte olduğu görülüyor. Tarihsel nitelikli alanların, İzmir kenti içinde taşıdığı önem salt kültürel birikimlerinden kaynaklanmıyor. Daha da önemlisi konum avantajları, art-bölgesi ile kurulmuş birikim ilişkilerine yakınlıkları, kentin hala geleneksel kent merkezine olan bağımlılık ilişkisini sürdürüyor olması, buna karşılık eskime nedeniyle kapasitelerinin altında kullanılmaları bu alanlar üzerindeki baskıları arttırıyor. Sit ve tescil kararları nedeniyle imar kısıtlamalarının bulunması ise, beklentileri engelliyor. Kentin küreselleşme ekseninde çıkış yapabilmesi ve diğer kentlerle yarışabilir olma yönünde gerçekleştirmesi gereken mekansal değişim sürecinin önünde önemli bir engel olarak görülen tarihsel-doğal alanlar, bu imar kısıtlamaları nedeniyle beklentilere cevap verebilecek mekansal çıkışı gerçekleştiremiyor.

İzmir kentinin tarihsel ve doğal alanlarının koruması yönünde karar almakla görevlendirilen İzmir I No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun son 3 yıllık gündemini işgal eden konular incelendiğinde Kordon Tarihsel Sit Alanı, Kültür Park Doğal Sit Alanı, Bayraklı 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı ve tek yapı ölçeğinde tescilli olan tarihi balık hali yapısının fonksiyon değişimini öngören PİER Koruma Amaçlı İmar Planlarının onaylandığı görülmektedir. Kemeraltı tarihsel kent merkezi, Agora ve çevresi, Kadifekale ve İnciraltı bölgelerinde geliştirilmekte olan Koruma Planlarına ilişkin çalışmalar ise ya yerel yönetimler bünyesinde ya da denetiminde sürdürülüyor.

Planlama çalışmaları sürdürülmekte olan Kemeraltı, mevcut Koruma Planının tarihsel nitelikli mekanları korumak için gerekli önlemleri alma konusunda niteliğini yitirmesi nedeniyle yeniden ele alınarak revize ediliyor. Mevcut tarihsel fiziki gerçekliğin yeniden yorumlanmasını gerektiren bir veri olarak, Kemeraltı artık sadece Kentsel Sit değil, aynı zamanda arkeolojik niteliği ile de tescillendi. Yapıların ve dokunun korunmasını yalnız dikeyde değil, toprak altına da taşıyan bu karar, tarihi kent merkezine bakışın niteliğini de önemli ölçüde değiştiriyor. Alanın klasik koruma planı anlayışının temelinde yatan, arazi kullanım kararlarının verilmesi ve kitle etütlerinin yapılması olarak tarifleyen teknik bir bakışla ele alınması durumunda, kuşkusuz sermayenin içine girdiği krizi aşmak için gereksinim duyduğu mekansal olanakları sağlamaya yetecek balans ayarlarını yapmaktan öteye geçmesi beklenemez. Yani üzerinde tarihsel niteliklerinden ötürü imar kısıtlaması bulunan bir alanı dikeyde değil, ancak yapıların iç plan organizasyonunu değiştiren bir içerikle ele alış, bu alanları küresel fonksiyonlara uyumlu hale getirecek koşulları sağlayacaktır. Oluşturulması gereken vizyonun, tarihsel-mekansal bilginin yeniden okunması olarak tariflenmesi durumunda, teknik olanın dışına çıkılarak kentin içinde bulunduğu bağlamın "strüktürü"ne odaklanması gerekecektir. Burada okunmayı bekleyen "strüktür" bilgisi, tarihsel, kültürel, mekansal ve toplumsal olanın kendi yerel olasılıklarının ne olduğu ve bu olasılıkları tehdit eden risklere karşı hangi stratejilerin geliştirilmesi gerektiği üzerinde durmayı gerektirmektedir.

Benzer biçimde Agora ve Kadifekale ile simgeleşen ve yakın çevrelerinde yer alan tarihsel-kentsel dokunun mekansal sorunlarını çözmeye yönelen çabalar da benzer biçimde değerlendirilebilir. "Kentsel çöküntü bölgesi" olarak ifadelendirilen, mekansal sorunlarının ötesinde, yoksul olan ve suç işleme riski taşıyan kentlinin barınması nedeniyle sosyal problemleri olduğu da konu edilen bu bölgelerin planlanmasında-tasarlanmasında öne çıkarılan hedef cümlesi "kente kazandırmak" olarak özetlenebilir. Kazanmaya niyetlenmek, öncelikle kaybetmiş olmayı kabulden geçer. "Kaybedilmiş bir alan" olarak görülen bu potansiyel alanların, atıllıktan kurtarıla-

bilmesi için önerilen ve son zamanların en popüler önerisi olan "turizme açma" girişimi, her ne kadar yöre halkının yeni ekonomik girdilerle desteklenmesi gibi ifadelerle masum gösterilmeye çalışılıyorsa da, zaman içinde bu alanda yaşayanların bu bölgelerden tasfiyesini getireceği açıktır. Türkiye'nin turizmi vahşice yaşayan kıyı kasabalarının son 20 yıllık tarihi, bu tür girişimlerin sonuçlarına ilişkin örneklerle doludur. Yaşayanların bilgi ve hüner depolarından hareketle belirlenmeyen, tersine kentin üstlenmesi beklenen yeni imajı doğrultusunda tariflenen sektörel atamaların, yerlerinden sürülen sosyal grupların kentin başka noktalarında yeni sorun kümeleri oluşturması ya da yoksullaşmanın yanına mülksüzleşme sürecini de ekleyerek yeni krizleri derinleştirmesi kaçınılmaz gibi görünüyor. Bu nedenle kültürü bir turizm öznesi olarak gören ve gerek yaşayanları gerekse tarihsel-mekansal referansları nesneleştiren vizyonlar da, sermayenin gereksinim duyduğu mekansal olanakları artırma çabasından öteye gidemiyor. Bu tür örnekler, kalkındırma hedefli mekansal önerilerin, yaşayanların ekonomik, sosyal ve mekansal becerilerini artırmaya ve bir kentli olarak yapabilirliklerinin artırılmasına ilişkin yeni koordinatları belirlemesi gerektiğini ortaya koyuyor. Bu hedefler ise yazılı ve çizili plan-proje belgelerinin dışında yeni süreçleri tartışmamız gerektiğini hatırlatıyor.

Avrupa Birliğine giriş sürecinde doğal ve kültürel varlıkları koruma taahhütleri altına imza koyan merkezi yönetim, doğrudan müdahaleler yoluyla aşamayacakları tarihsel nitelikli alanların ekonomik sürece katılması sorununu, yerel örgütleri yoluyla parsel ölçeğinde "restorasyon" adı altındaki uygulamalarla aşmayı ve mekansal değişimi-dönüşümü kolaylaştırmayı tercih etmektedir. Bir başka anlatımla, tarihsel-doğal alanların korunmasını hedefleyen planlama-projelendirme yaklaşımlarının, sosyal-kültürel potansiyelleri dışlayarak salt ekonomik girdilere odaklanması kendi başına yeterli olamıyor. Parsel ölçeğindeki projelendirmelerde-uygulamalarda, yapı ister tescilli, ister tescilli bitişiği, ister doku içinde yer alan herhangi bir yapı ya da sit alanı içinde bulunan boş bir parsel olsun, her durumda geliştirilen öneriler ile, dokunun asal niteliği dikkate alınmaksızın, noktasal ölçekteki ekonomik hedef ve beklentileri maksimize etmeye yöneliniyor. (Koruma) İmar planları ile getirilen hakların sonuna kadar kullanılması hatta bunun ötesindeki mekansal talepler, yatırımcı-mülk sahibi eksenindeki dengeyle tarifleniyor. Yani, tarihsel-kültürel içerik taşıyan yapının, mekansal olanaklarının elverdiği fonksiyonların belirlenmesi ve yapının bu doğrultuda ele alınması yerine, konumunun getireceği en yüksek ranta endeksli bir fonksiyon belirlenerek, yapı bu yönde projelendiriyor ve restore(!) ediliyor. İmar hakları dışında bir talepte bulunulmadığı durumlarda da, geliştirilen restorasyon projeleri ya da mimari uygulamaların tarihsel-kültürel yapının mekansal ifadelerini önemli ölçüde çarpıttığı, manüpüle ettiği, yok ettiği görülüyor. Tescilli yapıların tepelerinde yükselen 8 katlı ucubeler nedeniyle, cephede ironik bir karşı duruş olarak resmedilen tarihi yapı cepheleri; yarısı yanmış-yıkılmış vaziyette dururken diğer yarısı restore edilen, ancak kullanılan çağdaş yapı malzemesi ve teknolojisi nedeniyle gabarisi ve cephe özellikleri diğer yarısından tamamen farklılaşan yapı parçaları, cephesi "eski imiş gibi" onarılan, ancak iç mekan organizasyonu tamamen yenilenen tescilli yapılar, yüksek gabarili tarihi yapının içine daha fazla kat sığdırmak uğruna pencere akslarının ortasından geçirilen döşemeler, hatta ayakta durdurulmasının teknik olarak olanaksız olduğu gerekçesiyle tamamen yıkılıp yeniden inşa edilen kültür varlıkları, restorasyon yapılırken yerinden sökülen sonra da konulacak uygun bir yer bulunamadığı için çöpe atılan ya da antikacılara satılan kapılar, demir konsollar, kitabeler, çeşmeler ve benzerleri bu senaryonun içindeki bazı örnekler... Tescilli yapının onarımı, tescilli parsel içinde ek yapı ya da tescilli yapının yıkılarak yerine yeni bina inşa edilmesi istemlerinin çoğunun, yapının özgün niteliklerinin değiştirildiği örnekler olarak anılması mümkün...

İzmir büyükkent bütünündeki ilçelerde, kentsel-doğal sit alanları içinde kalan parsellere ilişkin İzmir I No'lu Koruma Kurulu'na yapılan başvurular değerlendirildiğinde, toplam talepler içinde % 25 oranında olan tescilli yapının restore edilmesi ya da yıkılarak yeniden inşa edilmesi taleplerinin kentsel sit kısıtlamalarının yanı sıra merkez baskılarının yoğun olarak hissedildiği merkez ilçe Konak'ta yoğunlaşması çok da şaşırtıcı görünmüyor. Bu taleplerin bir bölümünün uygun görüldüğü bir bölümünün ise reddedildiğini vurgulamakta yarar var. Sit alanlarındaki izinsiz-kaçak uygulamalar ile yine koruma amaçlı imar planı bulunan sit alanlarında ilke kararları gereği Koruma Kurulu tarafından değerlendirilmesi gereken tescilli yapı bitişiği konumundaki parsellerdeki yeni inşaat istemleri dikkate alındığında bu oran %52'ye çıkmaktadır. Tarihsel-kültürel nitelikteki dokuların değişimi-dönüşümüne yönelik bu niceliksel değerler, yürürlükteki Koruma Amaçlı İmar planı doğrultusunda parsel ölçeğindeki müdahaleleri göstermesi açısından öğretici bir deneyim olarak deşifre oluyor. Kentsel sit alanı içinde kalan ve Koruma Amaçlı İmar Planı olan yerlerdeki talepler, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası gereği sadece tescilli ve tescilli bitişikleri ile sınırlı... Bunun dışında kalanlar belediyece tanımlanan yapılanma koşulları doğrultusunda ruhsata bağlanıyor. Yani burada anılanlar kentsel sitin içindeki bütün talepleri kapsamıyor. Özellikle restorasyon adı altında yapılan uygulamaların, yapının özgün niteliğini bozucu, yapının niteliklerinin belirlediği kullanım türlerinin tercihlerinden çok, yapının konumuna bağlı olarak en fazla kar getirici kullanıma yönelik istemler olarak dikkat çekiyor- özgün plan şemasını, mekan organizasyonunu ve cephe düzenini, hatta çoğu zaman yapının sağlamlaştırılması amacıyla yeni teknolojilerin kullanılması nedeniyle ortaya çıkan gabari değişmelerini içeriyor.

Burada vurgulanmak istenen nokta, bu yapıların onarılmaması gerektiği değil, mekansal, toplumsal, kültürel ve tarihsel bilgi veren referanslarının yitirilmemesi gerekti-

ilçe	tescilli yapı onarım	tescilli inşaat	mail-i inhidam yıkım istemi	tescil	tescilli yola terk	izinsiz uygulama	Mh.kar. İle şerh iptali	tek yapı inşaat
Konak	61	25	52	19	3	24	3	51
Karşıyaka	6	7	2	2		6	3	18
Bornova	5	4		1	1	1	4	10
Buca	10	10	4	4	2	2	3	22
Balçova		1					136	
Narlıdere							22+tümü	
Güzelbahçe							1	
Toplam	**82**	**47**	**58**	**26**	**6**	**33**	**171**	**101**

İzmir büyükkent bütünündeki ilçelerde, kentsel-doğal sit alanları içinde kalan parsellere ilişkin İzmir I No'lu Koruma Kurulu'na yapılan başvuruların niteliği

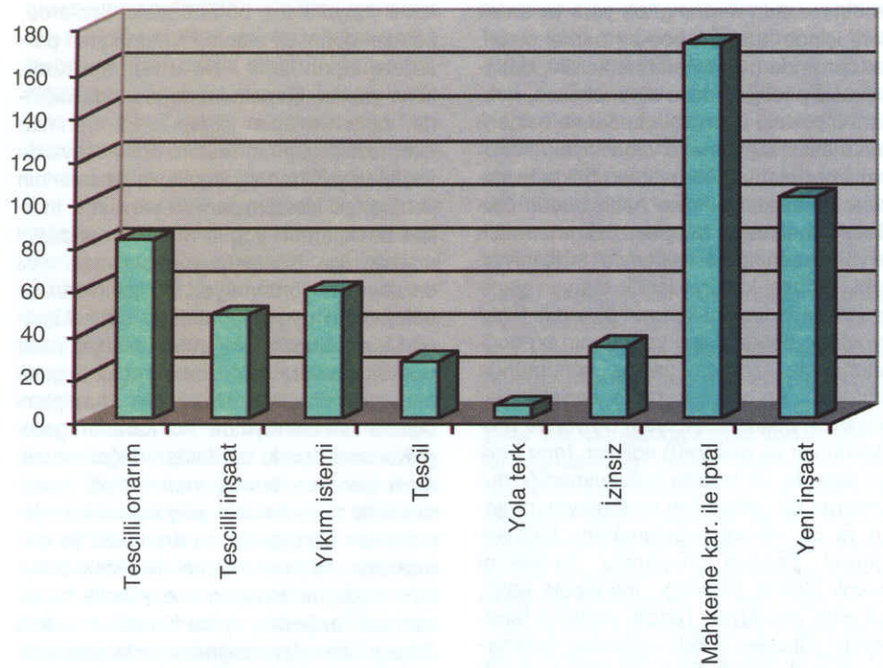

İzmir büyükkent bütününde kentsel-doğal sit alanları içinde kalan parsellere ilişkin İzmir I No'lu Koruma Kurulu'na yapılan başvurular toplamı

ğidir, ki bu özellikler yapının malzemesinde, teknolojisinde, mekan organizasyonunda, mimarisinde, ölçeğinde, süslemelerinde, yapı-bahçe ilişkilerinde, bahçe peyzajında, yakın çevresinde yer alan diğer doku elemanlarıyla kurduğu ilişkide saklıdır.

Bu süreçte ironik olan, yukarıda sözü edilen uygulamaların artmasıyla, toplumda genel bir memnuniyetin oluşması ve "pislik ve çöp yuvası", "hırsız ve uğursuzların mekanı" olarak nitelendirilen terkedilmiş tarihi yapıların temiz ve düzenli görünüme kavuşmasının "koruma" adı altında kabul, onay ve destek görmesidir. İzmir'de tarihsel kent merkezini oluşturan Kemeraltı Kentsel-3.Derece Arkeolojik Sit Alanında, İzmir I No'lu Koruma Kurulu gündemine getirilen 52 yapının, "mail-i inhidam" olduğu gerekçesiyle yıkılması istemi bu görüşü doğrulamakta... Yıkılma tehlikesi arz ettiği belediyelerce belgelenen yapıların yıkılması gündeme geliyor. Konak ilçesinde toplam istemlerin % 22'si oranında olan tescilli veya dokuyu tamamlayıcı nitelikteki yapıların yıkılması istemi, kuşkusuz yapıların can ve mal riski oluşturmasının yanında tarihsel merkezin, kıt alan nedeniyle sunamadığı, merkezi iş alanının servis ihtiyacının karşılanması istekleri ile de çok yakından ilişkilidir. Yapıların "atıl ve boş" durmasının yerine, temizlenmesi ile elde edilecek boş parselin otopark olarak kullanılması yönelinen tercihlerden biridir. Çoğu zaman karar verici ya da uygulayıcı konumunda olan kurumlar (Belediyeler / Koruma Kurulları), yapının eskiliği durumunda söz konusu olabilecek maddi ve manevi yükümlülüklerle baş edemedikleri için yapının yıkılmasını tercih ediyor. Nitekim, eskiliği nedeniyle yıkılan ve yaşayanların ya da çevre halkın can güvenliğini tehdit eden örnekler çoğaldıkça, uygulamadan / denetlemeden sorumlu kurumlar, bu riski taşımayı göze almak istemiyorlar. Tescilli olması ya da varlığı ile kentsel dokunun ayrılmaz parçalarından biri olduğu düşünülerek yıkılmasına izin verilmeyen yapıların üzerine belediyelerce konulan tabelalarda *"Koruma Kurulu'nca yıkılmasına izin verilmemiştir.. Her türlü inşai ve fiziki müdahalede bulunmak yasaktır."* ibaresi ile yapı korunmuş (!) olmaktadır...

Eleştiri ve muhalefet biçiminin, salt "planproje doğrultusunda uygulama yapılması gerekliliği" ya da fiziksel kalitenin sağlanması ölçütü üzerinden kurgulanması, plan hiyerarşisine ve imar mevzuatına uygun, ancak kentsel-mekansal bilgiyi bozan, toplumsal iletişimi engelleyen ve sosyal gruplar arasındaki sınıf ve kimlik yarılmalarının artmasına yol açan projelendirmelerin-uygulamaların gözden kaçırılmasını nedenliyor.. Bir başka anlatımla mikro müdahaleler yoluyla tarih-kültür-doğa ekseninde koordinatlar değişirken, kent plana –projeye uygun inşa ediliyor, teknik gruplar mesleki uzmanlıklarını kanıtlayarak sözlerini dinletmenin huzurunu yaşıyorlar, kentli mekansal değişimin hızına suç ortaklığı yaparak katılıyor; ancak insanlar doğaya dirençsiz, suça ve yoksulluğa gömülmüş güvensiz kentlerin paranoyasını bir gerçeklik olarak yaşarken eski kentlerinin nostaljik-mekansal düşleriyle kendini avutmaya çalışıyor. ◻

Dipnotlar:

1- Sermaye birikim süreçleri açısından, İzmir kentinin gelişme stratejilerine yönelik olasılıklara ilişkin tartışma için Bkz: Funda Altınçekiç, Sezai Göksu, **Kentsel Mekanın Üretimini Anlamada Toplumsal Ekonomi Kuramı Merkezli Sermaye Birikim Süreci Yaklaşımın Sağladığı Olanaklar-1 ve 2, Planlama,** 95/1-2 s.5-8 ve 95/3-4, s.62-67.

2- Bu konudaki ayrıntılı bir tartışma için Bkz: Göksu, Emel (1996): (Ed. Prof.Oktay Ural, Prof.Doğan Altınbilek, Dr.Talat Birgönül) **A Critical Approach to the Instrumental Character of Urban Renewal in The Context of Society /Culture /Identity, "How to House a Nation: The Challenge for the XX st Century"**, XXIV IAHS World Housing Congress, May 27-June 1, Middle East Technical University, Ankara, Vol: 2, s. 626-635.

Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı

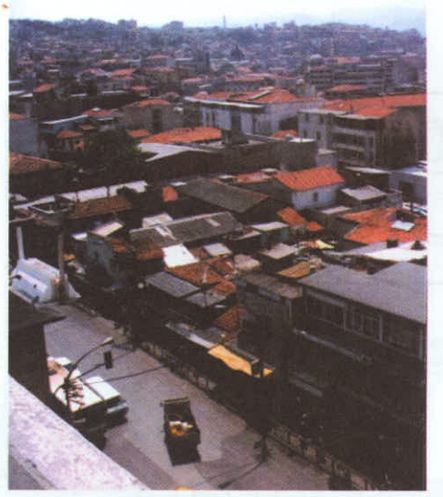

İzmir Konak Belediyesi

5000 yıllık bir geçmişe sahip olan ve o dönemde de, şimdi olduğu gibi Anadolu'daki üç büyük kentten biri olan İzmir'in en canlı, en renkli mekanlarından biri olan Kemeraltı, şehrin geleneksel alışveriş merkezidir. Şu anda en önemli kapısı İzmir'in simgesel Saat Kulesi'nin bulunduğu Konak Meydanı'nda olmakla birlikte Hisarönü ve İkiçeşmelik Caddesi taraflarından da girişleri vardır.

Kemeraltı Kentsel Sit Alanı, kuzeyden Fevzi Paşa Bulvarı ve Gaziler Caddesi'ne, güneydoğudan Kadifakale'ye dayanan, güneybatıda ise İzmir Kız Lisesi'ni de içine alarak devam eden alandır.

Aynı zamanda alanın tamamı kentsel sit ve Gümrük Deposu hariç 3. derece arkeolojik sit alanıdır. Yine alan içinde 1. derece arkeolojik sit ile doğal sit alanları da bulunmaktadır.

Kemeraltı, yalnız bu nitelikleri ile değil, büyük alışveriş merkezleri karşısında kendi iç dinamikleri ile yaşamayı başarmış; sesleri, renkleri, çeşitliliğiyle **"yaşamı da peşinden sürükleyebilmiş"** evrensel ölçekteki sayılı mekanlardandır. Ve bugün "yapı" olarak günümüze ulaşan alanlardan farklı olarak, bu özelliğiyle de geleceğe özenle ulaştırılması gereken bir kentsel mekan olarak karşımızda durmaktadır.

Kimimiz için çocukluğumuzu, geçmişimizi yakalayabileceğimiz bir nostalji, kimimiz için son dönemde prim yapan, üzerine iki çift laf edilmesi gereken bir akım, kimimiz içinse rant getirici özelliği yeni keşfedilmiş bir alan olan **"Koruma"** kavramı içinde ülkemizde örnekleri az olan bir planlama alanıdır.

"Koruma"nın önemli araçlarından birinin "planlama" olması nedeniyle de yerel yönetimlere büyük sorumluluklar düşmektedir.

1984 yılından bu yana yürürlükte olan imar planının;

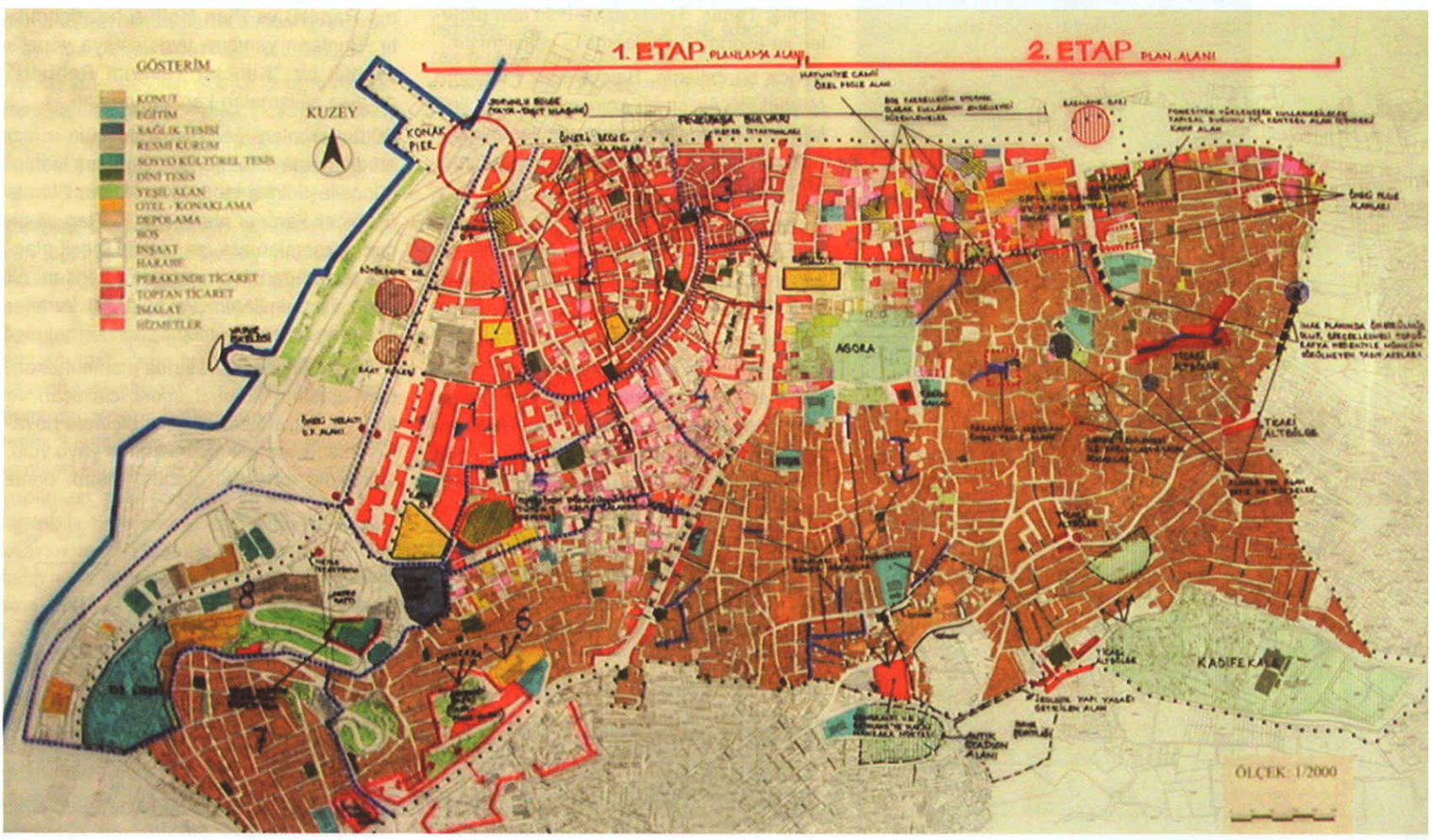

Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı Sentez Paftası

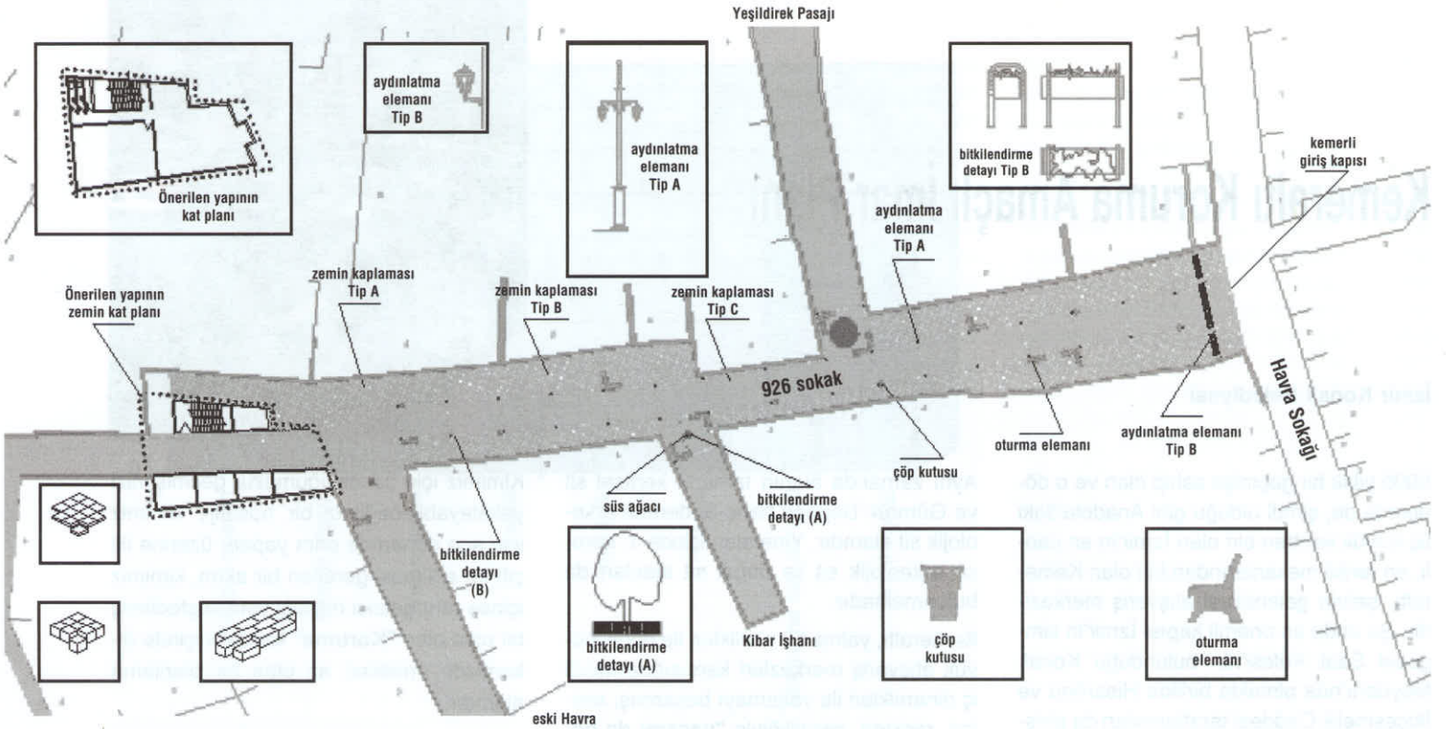

Kemeraltı 926 Sokak Kentsel Tasarım Projesi

- Tescilli parsel ve binaları yeterince koruyamaması,
- Mevcut parsel ve yapı dokusu ile uyumsuz yeni yapılaşmalar önermesi,
- Mevcut parsel ve yapı dokusuna uygun olmayan müdahaleler önermesi (çıkmaz sokakların açılması, hanların içindeki avluların yeşi alan olarak gösterilmesi gibi),
- Taşıt trafiğini özendirici bir yaklaşım içermesi,
- Süreç içinde çevresindeki gelişmeler ve plan kararları ile uyumlandırılma gerekliliğinin doğuşu (hafif raylı sistem, Konak Meydanı düzenlemeleri vb.) gibi sorunları içermesi ve ayrıca
- Bu sorunlardan yola çıkarak "Kemeraltı Tarihsel Sit Alanı İmar Planı"nın Belediyemizce en kısa zamanda ele alınarak "Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu" yaptırılmasının, İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 28.4.1995 gün ve 5823 sayı ile karara bağlanması planın revizyonunu zorunlu kılmıştır.

Kayıtların ve arşiv bilgilerinin güncel ve düzenli olmaması, kurumlararası koordinasyonda yaşanan sorunlar ve çalışma yöntemi ile ilgili tartışmalar olmakla birlikte; çalışma sırasında İzmir Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ve sivil toplum örgütleri ile toplantılar yapılmış; Tedaş, Telekom ve İzsu'nun projeleri ile eşgüdüm sağlanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca bu çalışma, Belediyemiz Planlama Müdürlüğü ile sınırlı kalmamış, diğer ilgili Müdürlükler ile de özellikle uygulamaya dönük sorunlar / çözümler üzerine görüşmeler sürdürülmüştür.

Bu süreçte öncelikle 270 hektarlık Kemeraltı Kentsel Sit, 3. Derece Arkeolojik Sit alanının tümü için 1/5000 ölçekli **Nazım İmar Planı** hazırlanmıştır.

Söz konusu alanın büyüklüğü ve doğal / yapay ayrımlar göz önüne alınarak, çalışma 2 etaba ayrılmıştır. Buna göre Kız Lisesi, Bayram Yeri, İkiçeşmelik Caddesi, Fevzi Paşa Bulvarı, Gümrük ve Konak Meydanı ile sınırlanan yaklaşık 160 hektarlık alan 1. Etabı oluşturmaktadır. Söz konusu alan için 1/1000 ölçekli **Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı**, 1/500 ölçekli **Uygulama İmar Planı** ve noktasal olarak 1/100 ölçekli ayrıntılı, uygulamaya yönelik **Kentsel Tasarım Projeleri**, ayrıca tüm bu çalışmaları kapsayan **Plan Açıklama Raporu ve Plan Notları** hazırlanmıştır. Bunların yanısıra uygulamaya yönelik ayrıntılı bir **"Kentsel Tasarım Rehberi"** de plan çalışmaları kapsamındadır.

Bütünsel plan çerçevesinde tüm arazi etüdleri detaylı bir şekilde yapılmış, veriler güncelleştirilmiş ve 1/5000 Nazım Planda üst ölçek kararlar alınmıştır. 1. Etap alt ölçek çalışmalarında ise ulaşım, yeşil alanlar, sosyal donatılar ve hizmet yapıları, alt yapı, arazi kullanım ve noktasal kararlar üzerinde yoğunlaşılmıştır.

1. Etap çalışması sırasında alanın mekansal yapısının korunabilmesi için ticari ve kültürel aktivitelerin sağlıklı biçimde devamının sağlanması amaçlanarak yaya yolu, taşıt yolu, otopark, otobüs, metro, deniz

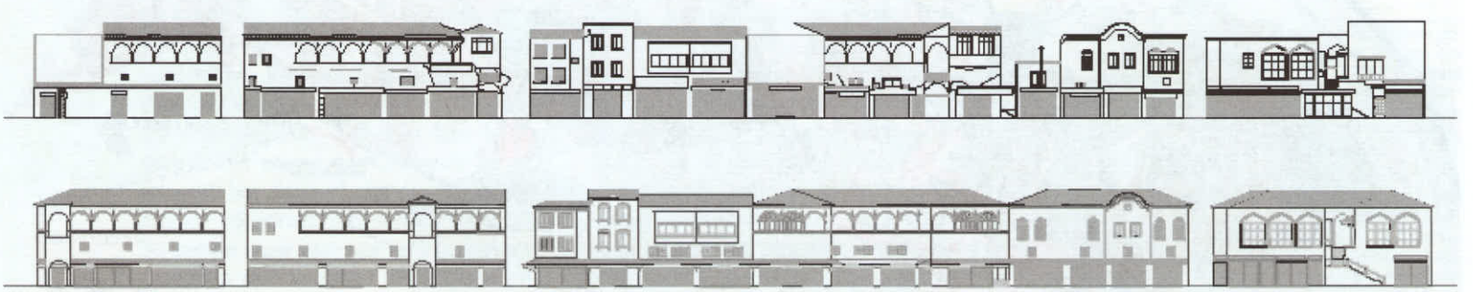

Kemeraltı, Büyükkaraosmanoğlu, Selvili ve Mirkelamoğlu Hanları Kentsel Tasarım Projesi

ulaşımı, taksi ve dolmuşlar gibi ulaşım mekanizmaları üzerinde durulmuştur.

Kullanım açısından ulaşılabilirliğin ve sürekliliğin sağlanmasına önem verilmiştir. Alan içi ve yakın çevresinde yer alan tarihi, kültürel, turistik ve ticari odaklarla yaya bağlantıları güçlendirilerek yaya erişiminin sürekliliği sağlanmıştır. Anafartalar Caddesi yaya içi servis amaçlı kullanım (bellli saatlerde) dışında tamamen yayalaştırılmış, açılan meydancıklarla yaya dolaşımı, dinlenme alanları genişletilmiş ve sirkülasyonun bütünselliği sağlanmıştır. Konut bölgelerinde fiziksel olarak taşıt erişiminin mümkün olmadığı yollar tamamen yaya dolaşımına tahsis edilmiştir. Diğer yolların ve çıkmazların ise yaya+servis amaçlı kullanılması amaçlanmıştır.

Ticaretin canlılığını sürdürebilmesi açısından araçlara erişilebilirliğin önemi göz önünde bulundurularak otopark talebinin tarihi dokunun çeperinde, ancak Kentsel Sit Alanı dışında belirlenen noktalarda yapılacak çok katlı zemin altı otoparklar ile çözümlenmesi önerilmiştir. Bunun yanı sıra dokuya uyumsuz olan katlı otoparklar kaldırılacaktır. Ayrıca toplu taşım özendirilecektir.

Yaya dolaşımı ve kullanımı açısından önemli olan meydanların yer seçimi planın oluşturulması sırasında özenle yapılmıştır. Aktif kullanılabilir ve sürekli yaşayan meydanların sayısı artırılarak dinlenme ve rekreasyona hizmet eder hale getirilmiştir.

Ayrıca yetersiz olan sosyal donatı ve hizmet yapılarına ek olarak polis karakolu, halk eğitim merkezi ve sağlık ocağı gibi kentsel donatı alanları önerilerek alanın ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır.

Çalışma alanının acilen çözülmesi gereken diğer bir sorunu ise altyapıdır. Planlama süreci içerisinde drenaj, elektrik, içme suyu ve kanalizasyon sorunlarına çeşitli öneriler getirilmiştir. Yağmur suyu drenajı, alt yapı tesisatının kısmen de olsa kanalizasyon tesisatından ayrılması, sağlıklılaştırılması, elektrik hatlarının yer altına alınması, kısıtlı olan içme suyu şebekesinin yeniden ele alınarak halka açık çeşmelerin yapılması, eski şadırvan ve sebillerin kullanılabilir hale getirilmesi, temiz su şebekesinin tevzi edilmesi tasarlanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında Telekom ve Tedaş yine belediyenin koordinasyonu ile havai hatların yeraltına alınma çalışmalarını başlatmışlardır.

1/500 ölçekli uygulama imar planı yapılması sırasında yapılanma koşulları oluşturulurken **"tarihi kent dokusunun geçmişte sahip olduğu uyumlu mekansal bütünlüğün, mimari dilin korunması ve geleceğe aktarımının sağlanarak yaşatılması"** temel hedef olmuştur.

Bu nedenle boş parsellere ya da mevcut olan yapılar yıkıldıktan sonra yerlerine yapılacakların ölçülerinin geleneksel sivil mimarlık örnekleri ile aynı özelliklerde olması önerilmiştir. Bu yapıların bahçe, iç avlu, pasaj, alt geçit vb. öğelerinin büyüklüklerinin, yapıların büyüklükleri ve oranlarının; yapı veya bahçelerin sokaktan algılanışlarının dokunun özgün halini yansıtmasına önem verilmiştir.

Plan kapsamında genel çerçevede önemli etkileri olan noktasal kararlar alınmıştır. Tarihi Roma Yolu'nu içermekte olan kültürel miras alanının **Arkeoloji ve Tarih Parkı** (İpek Yolu) olarak tasarlanması bu kararlardan biridir. Bugün burada bulunan mevcut pazar yeri taşınacak, Cici Park ve çevresiyle bütünleştirilerek önemli bir çekim alanı oluşturulacaktır.

Bir diğer önemli karar ise halen büyük ve sağlam bir yapı olan Tütün Deposu'nun yüksek eğitim kurumu (özellikle geleneksel ahşap işçiliği, restorasyon gibi konularda eğitim veren meslek yüksek okulu vb.) olarak kullanılması önerisidir. Bu karar ile birlikte burası canlanacak ve çevrede bulunan tarihi konut alanlarının kullanımı sağlanacaktır.

Ayrıca görsel olarak tarihi Kemeraltı dokusuna uymayan Konak Katlı Otoparkı kaldırılarak, bu alan, üniversite alanı ile birlikte değerlendirilecek şekilde yeniden tasarlanması amacıyla **"Özel Proje Alanı"** olarak belirlenmiştir. Bu proje, zemin altında otopark, üstünde ise meydan ve ticaret kullanımını kapsayacaktır. Böylece tarihi Doğumevi ve Milli Kütüphane binaları arasında aktif bir meydan yaratılacaktır.

Bunların yanı sıra hanlar, hamamlar gibi tekil tarihi yapılara turistik, ticari, kültürel vb. kullanımlar getirilerek, bu yapılar ve çevresine canlılık kazandırılacaktır. Söz konusu kullanımlar her bir yapı için 1/1000 ölçekli planda belirtilmiştir.

Tüm bu fonksiyonları birbirine bağlayan yaya aksları üzerinde tarihi dokuya uyumlu meydancıklar oluşturulmuştur.

Ali Paşa Meydanı, Arkeoloji ve Tarih Parkı vb. alanlar için ayrıntılı kentsel tasarım projeleri hazırlanmıştır.

Belediyemizce, yakın gelecekte, Koruma Kurulu'nun onay işleminden sonra hazırlanan Kentsel Tasarım Projelerinden biri ile uygulamaların başlatılması hedeflenmektedir.

Uzun dönemde ise hedeflenen; bu haliyle bile pek çoğumuzun bilinçli veya değil; soluk almak, tazelenmek için çoğu zaman kaçtığı, Kemeraltı'nın dünya kültür mirasının bir parçası olarak tanınmasını sağlamak ve onu iç dinamikleri ile koruyup geliştirip geleceğe taşımaktır. ◻

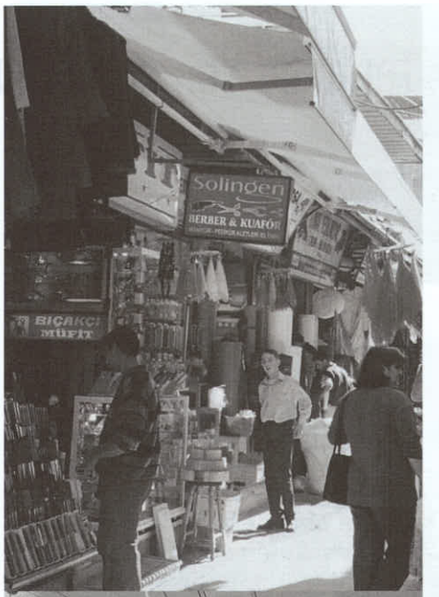

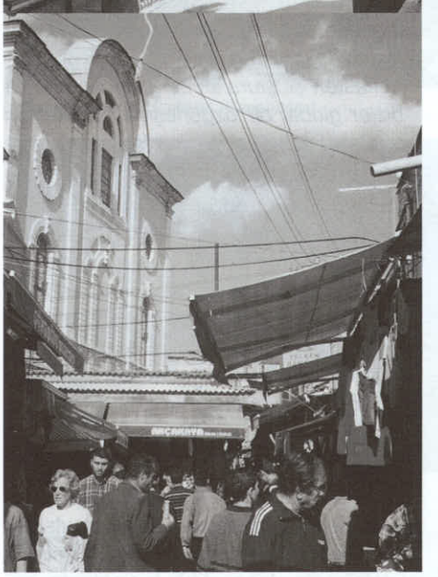

Kemeraltı'nda alışveriş

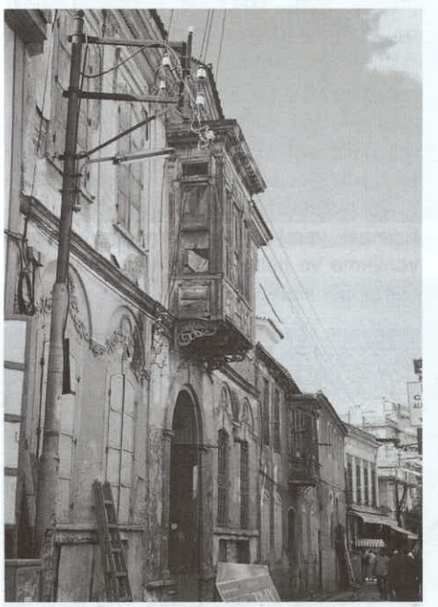

Kemeraltı Konut Dokusu

Tarihi İle Yeniden Buluşan Kent

Hasan TOPAL
Mimar - İBŞB İmar İşleri Daire Başkanı

"Aynılaşmanın bedelini kimliğimizi yavaş yavaş kaybederek ödüyoruz. Fakat aynılaşmanın içinde oluştuğu ortamda da bir anlamı olmalı. Kimliğin ve bunun karşıtı olan tekdüzeliğin avantajları nelerdir? Ya rastlantısallık gibi görünen ve genellikle memnuniyetsizlik yaratan bu homojenleşme aslında farklılıktan benzerliğe doğru kasten oluşturulan bir gelişmeyse? Ya bizler global bir özgürleşme hareketinin tanıklarıysak. Kimlik çıkarıldığında geriye ne kalıyor? İsimsizlik mi?" [1]

Kurulduğu kabul edilen M.Ö. 3.bin yıldan günümüze kadar geçen bütün çağlarda bir deniz kenti olma kimliği, deniz kenti olmanın getirdiği çok yönlü sosyal, kültürel ve ticari ilişkilerin şekillendirdiği kent mekanı örüntüsünü giderek tüketen İzmir, yitirdiği tarihsel-mekansal değerlerine ulaşmaya bütün gücü ve kararlılığı ile çaba gösteriyor.

Bir zamanların Roma Garnizonu, bir başka zamanın "Küçük Paris"i, bir başka zamanın Gavur "İzmir"i. Anadolu coğrafyasının batısında, mistik ve doğa olaylarına karşı pozitif düşüncenin geliştiği, bilimin ve akılcılığın ön plana çıktığı topraklarda, sayısız uygarlığa ev sahipliği yapan, insanlığın ilk ızgara planlı yerleşmesine sahip Batılı ve Anadolulu kenti İzmir değişiyor. Değişimi tarihinde arıyor.

İzmir Büyükşehir nüfusunun barınma gereksiniminin niceliksel ve niteliksel açıdan iyileştirileceği bir yerleşim düzeninin yanısıra, yüksek yaşam kalitesi ve standartlarını yakalayabilmek için altyapının tamamlanması, yerel yönetim tarafından kentsel yenileme ve gelişmenin en önemli koşulu olarak benimsenmiştir.

Kentin omurgasını oluşturan "Körfez"in, altyapının büyük oranda tamamlanmasıyla yeniden canlanmaya başlaması, kıyının çekiciliğinin artırılması ve kıyı kullanımını özendirmeye yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, İzmir'in kentsel karakteristiklerinin yeniden ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Bir deniz kenti olma ve kentlileri yeniden denizle buluşturma önceliği, uygulamaların ekseninde tutulmaktadır. Kordon, Bostanlı, Bayraklı kıyı düzenlemeleri bu anlayışla gerçekleştirilen, ilgi çeken kentsel alanlardır.

21.yüzyılda modern ulaşım aktivitelerinin ekonomik ve sosyal açılardan iyi tasarlanmış olması bütün kentler gibi İzmir için de önemlidir. Kuzey-Güney demiryolu sisteminin metro standartına yükseltilmesi, körfezin çağdaş ulaşım araçlarıyla daha etkin kullanılması, kentlinin vapur, metro, otobüs sisteminden konforlu bir şekilde yararlanması değişimin ön koşullarından birini oluşturmuştur.

Alsancak Liman Arkası ile, Halkapınar, Salhane, Bayraklı, Turan kıyı kesimini ve kentin "embriyo"sunun bulunduğu Antik Smyrna'yı da içine alan bölge, 19.yüzyılda yapılaşmış liman işlevlerine dönük depolama alanları ve erken Cumhuriyet dönemi sanayi yapılarından oluşmaktadır. Bu bölgenin gelişmesinin ve tarihi kent merkezini tanımlayan Kemeraltı-Çankaya kesimindeki yapılaşma baskısının yönlendirilmesinin sağlanması amacıyla Uluslararası Kentsel Tasarım Fikir Yarışması düzenlenmiştir. Yarışma şartnamesindeki en belirleyici kriteri, tanımlanan alanda bulunan tarihsel, mimari ve kentsel değerleri geleceğin kentine kazandıracak fikirlerin elde edilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda Antik Smyrna (Bayraklı Höyüğü), insanlığa yeniden sunulmaktadır. Bugün gelinen noktada Bayraklı Höyüğü'nün yeniden denize açılmasını ve bir tarih parkı olarak düzenlenmesini esas alan planlama çalışmaları sürdürülmektedir. Liman Arkası Bölge'de bulunan sanayi yapıları ve alanları, günümüz kent rantının zorladığı yokediş yerine, kentin yaşam kalitesine katkıda bulunabilecek kültür işlevleriyle geliştirilecektir. Eski Havagazı ve Elektrik Fabrikalarının, mimari kimlikleriyle oluşturdukları zenginliğin, kültürel kullanım biçimlerine dönük projelendirme etüdleri hazırlanmaktadır.

Kent mekanının, kentsel yaşamın kalitesinde belirleyici özelliği olduğu bilinen bir gerçektir. Kordon, Pasaport koridoruyla Konak ve Cumhuriyet Meydanlarının kentin geçmişine referans veren düzenlemeleri, kıyıda gelişen yaşamın kalitesini artıran uygulamalar olarak gerçekleştirilmektedir. Kuşkusuz yapılan bu önemli çalışmalarda kentlinin daha etkin katılımını sağlayacak araçların da geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Kentimiz, globalleşen, sınırların ve zamanın öneminin neredeyse yok olduğu bir süreçte dünyaya "İzmir" kimliğiyle sunulabilecek nitelikler yüklenmek zorundadır. Bu yüklenme yeni arayışlar olabileceği gibi var olan tarihsel, kültürel ve mimari mirasın öne çıkarılmasıyla daha etkin ve kolay yaratılabilecektir. Kent yaşamını ve kentlilik duygusunu geliştirecek, yüksek nitelikli bir sanat merkezini kente kazandırmak

Alsancak Liman Arkası Bölge

Tepekule Höyüğü - Bayraklı

Cumhuriyet Meydanı

için Adnan Saygun Kültür Merkezi projeleri yarışma yoluyla elde edilmiş, ihale aşaması tamamlanmak üzeredir. Benzer nitelikte, Kültürpark'ın asli işlevine de uygun olarak eski pavyon binalarından bazıları restore edilerek "Tarih ve Sanat Müzesi – Resim ve Heykel Müzesi" işlevlerine dönük olarak inşa edilmektedir. Konak'ta bulunan eski Sayaç Atölyesi binası özgün mimarisine uygun olarak "Sahne Sanatları Merkezi" olarak restore edilmekte kent yaşamına katılmaktadır. Peterson Köşkü, Forbes Köşkü, Murat Köşkü (Perili Köşk), Yahya Paşa Köşkü gibi yapıların korunarak yaşatılması için Kültür Bakanlığı ve sahipleriyle ilişkiler hızla sürdürülmektedir.

Eski İtfaiye Binası, yıkılarak işmerkezi yapılmak üzere iken, Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin başvurusuyla KTVKK tarafından tescil edilmiştir. Bugün eski İtfaiye Binası, restorasyonu yapılarak "İzmir Kent Müzesi ve Arşivi" olarak kente kazandırılmaktadır. Alsancak'ta, Mithatpaşa'da, Karşıyaka'da bulunan sivil mimarlık örneklerinin oluşturdukları sokak dokuları, gerçekleştirilen cephe iyileştirmeleriyle kent mekanına olumlu katkılar yapmaktadırlar.

Sıralanan tek yapı ölçeğindeki uygulamaların yanısıra, Kemeraltı, Agora ve çevresi, Kadifekale ve çevresi çok önemli proje alanları olarak belirlenmiş ve ayrıntılı koruma projelerinin hazırlanması çalışmaları kısmen tamamlanmıştır. Tuzla Kuş Cenneti-Çiğli Kıyı Kesimi, İnciraltı-Narlıdere Doğal Sit alanları koruma planları hazırlanarak sürdürülebilir bir gelişme için geleceğe taşınmaktadır. Kentte koruma kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi, yönetimin en önemli çalışma akslarını oluşturmaktadır.

Mimar Kemalettin Caddesi ve çevresi, Konak Belediyesi işbirliğinde yeniden düzenlenmiş, kentsel dokuda bulunan tabela, eklenti vb. olumsuzluklar giderilmiştir. Ülkemizde Mimar Sinan'dan sonra ilk kez bir mimarın, Mimar Kemalettin'in heykeli adını taşıyan caddeye proje kapsamında konulmuştur.

Yukarıda açıklanan uygulamalara konu olan yapılar ya da kentsel mekanlar tarihsel bir süreklilik izlemeseler de onların kentin belleğini, kimliğini, mimari ve mekansal kültürünü, değerlerini oluşturdukları bir gerçektir. Kentin kimliğine, kültürüne ve değerlerine sahip çıkmak çağdaş bir yönetim anlayışının yansımalarıdır. Kamusal alanlarda yaşanan görsel düzensizliklerden ve estetik kaygılardan uzak uygulamalardan kenti arındırarak daha okunabilir hale getirmeyi amaçlayan "Kent Estetiği Şubesi" biriminin İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulması bu konuda önemli bir başlangıç oluşturmaktadır. Kentin sahip olduğu tarihsel, kültürel ve mimari mirasın korunması kavramının öncelikli çalışma alanı olarak belirlenmesi, yine Büyükşehir Belediyesi bünyesinde "Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü"nün kurulmasını sağlamıştır. Bu oluşum, koruma alanında gereksinim duyulan proje ve araştırmaların kesintisiz olarak sürdürülmesine yönelik önemli bir sürecin kararlılıkla uygulamaya başlanmasının çıkış noktasını işaret etmektedir.

Kent mekanını oluşturan yakın ya da uzak geçmişte yapılmış, tek yapı ya da yapı grupları ile alanların; kentsel, arkeolojik, doğal ve tarihsel sit olarak tescil edilerek kentsel zenginliklerin korunarak yaşatılmasına dönük içten ve samimi çabaların, kent yaşamı ve koruma kültürüne olumlu katkıları yadsınamaz. Son yıllarda yapılan kazılarda ortaya çıkan bulgular, "Smyrna Vetus" [2]yani eski İzmir'in çok erken çağlarda İonya'nın en önemli kültür merkezi olduğunu göstermektedir. "Melesigenes Homeros"un (Meles ırmağı kenarında doğan Homeros) efsanelerden günümüze ulaşan destansı olgusunu, Meles Çayı deltasında, ıslah edilerek bataklık olmaktan ve kokulardan arındırılan ve düzenlenen delta alanında dikilen "Melesli Homeros Anıtı" ile kentliye ve kente gelenlere anımsatma, bir tarihsel söylencenin yeniden yansıtılmasıdır.

UIA (Uluslararası Mimarlar Birliği) Berlin 2002 Kongresinde açış konuşmasında Almanya Başbakanı Schröder *".... Kentin, mekanın, yaşamın yeniden düzenlenmesinde mimarlık; planlama vardır. Bunlar aynı zamanda siyasetin de hedefleridir"* [3] demektedir.

Küreselleşme kültürün tekdüzeliğe indirgenmesi değildir. Eşitlik, özgürlük ve dayanışma kentin fiziki görünümünü belirler. Geçmişe değer verilen kentlerde, koruma kültürü yükseldikçe kentin yaşam kültürü de artacaktır. Kültürün yükselmesi öncelikle kente, kentin değerlerine saygılı çaba ve politikalarla kazanılabilecektir. Sağlıklı kent ve yaşam çevreleri oluşturmanın ön koşulu tarih bilinci oluşturmak, kent kimliğini yeniden kazanmaktır.

Uygulamaların uzun soluklu ve kararlılıkla sürmesi halinde, İzmir'in tarihiyle yeniden buluşmasında bir engel kalmayacak, bu amaca kısa zamanda ulaşılacaktır. İzmir yeniden kent belleğini kazanacak, kimliğini bulacaktır. ◻

Kaynakça:

1- **Rem Koolhas ve Bruce Mau**, Domus, October-December 2000

2- **Doğan Hasol**, Yapı 247

3- **Azra Erhat**, İlyada

Agora

Mimar Kemalettin Caddesi Düzenlemesi

Murat Köşkü - Bornova

Eski Sayaç Atölyesi - Sahne ve Gösteri Sanatları Merkezi

Eski İtfaiye Binası - İzmir Kent Müzesi ve Arşivi

Kadifekale'de "Düşlerin" Restorasyonu

Oktay EKİNCİ
Y. Mimar, İBŞB Kent Kültürü Projeleri Başkan Danışmanı

Ünlü efsaneyi herkes biliyor ama bir kez de ben özetlemiş olayım: **Büyük İskender** Pers ordusunu yenip **Efes**'e doğru ilerlerken, bugünkü **Kadifekale**'nin bulunduğu tepede ilahi bir uyarı alır... Kendisinden, güzel **Smyrna** kentini burada yeniden kurması istendiğine karar verir...

İ.Ö.330'lara takvimlenen bu öykü ile yine aynı kentin başlangıçta **"içkalesi"** olduğu kabul edilen Kadifekale'nin o çağlarda ayrıca bir de **"kutsal alan"** olduğu söylencesi birlikte düşünüldüğünde, İzmir'in peyzajında egemenlik kuran bu anıtın sadece geçmişi belgelemesiyle değil, kentliler üzerinde bir **"mitos"** etkisiyle de tarihi düşündürdüğünü söylemek mümkün...

Ancak, bu etkinin olabilmesi, **"fiziksel korumanın"** ötesinde üç koşulun daha yerine gelmesine bağlı...

Birincisi, Kadifekale'ye gidebilmek, orada bulunabilmek ve oradan İzmir'e bakıp, İskender'in yerine kenti nasıl kurduğunu hayal edebilmek...

İkincisi, bu efsaneyi ve oranın kutsal tarihini az ya da çok bilmek, bilinmiyorsa bunu **"orada"** öğrenmek ve böylece hiç unutmamak...

Üçüncüsü de -şimdiki Kadifekale 2300 yıl önceki kale olmasa bile- zamanın yıprattığı dokunun ve tarihin derinliğini duyumsatan eski ama **"özgün"** yapısal karakterin, restorasyon adına **"yenilenmesinin"** kesinlikle yapılmayacağı bir bakım ve **"korunma"** uygulamasıyla yetinmek...

"Duyguların" Tasarlanması ...

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı **Ahmet Piriştina**, tarihi yapıları ve eski dokuları kent yaşamıyla daha yakın ve güçlü etkiler içinde buluşturabilmek için önerdiğimiz **"bakımlı kullanma"** projeleri arasına Kadifekale'yi de almamızı istediğinde, önce bu üç **"duygusal"** koşulun nasıl **"projelendirileceği"** sorusuyla baş başa kaldığımızı söylemeliyim.

Çünkü Kadifekale'yi **"gidilmek istenen bir yer"** haline getirmek, tek başına hiç de güç değil... Toplum en çok neden hoşlanıyorsa, ona dönük işlevler oraya yüklendiğinde, herkes akın akın bile gitmeye başlayabilir...

Ancak, gidildiğinde, herhangi bir tarihi mekanda eğlenmeye, alışveriş yapmaya ya da piknikte mangal yakmaya falan değil, yine o efsanevi yere ve kutsal alana varıldığının **"hissedilebileceği"** bir ortamı yaratmaya dönük düzenlemeler, aynı toplumsal çekiciliği acaba sağlayabilir mi?

Benzer şekilde gidenlerin eline kapıdan girerken tutuşturulacak broşürlerle de İskender'in rüyaları anlatılabilir... Ancak onları kim okur?... Okunsa bile ne kadar etkili olabilir?... Akşam olunca görevliler aynı broşürleri yerlerden toplayıp çöpe atarlarken, okumadıkları için değil ortalığı kirlettikleri için insanlara sinirlendiklerinde bile Kadifekale'nin **"sihiri"** bozulmuş olmaz mı?...

Geriye, eskimiş ve yıpranmış duvarları ve diğer kalıntıları **"yenilemeden"** ve onlara ilaveler yapmadan korunmalarını sağlayıcı, **"binyılların algılanmasını"** koruma altına alan restorasyon anlayışı kalıyor ki, bunu da **"gösteriş düşkünü"** olan bir meraklı kitlesine nasıl anlatabiliriz?.. Dahası, sadece restorasyonu görmeye gelecek olanların; **"ne yapılmış burada, her yer yine yıkık ve harap!..."** şeklindeki sorularına hangi yanıtı verebiliriz?..

İşte bütün bunları düşünüp, değerlendirdiğimizde, sonuçta aşağıdaki kararları verdik... Daha doğrusu eğer Kadifekale'ye de **"artık el atılmalı"** sözü ciddi ve daha fazla ertelenmemesi gereken bir beklentiyse, yine aşağıdakilerle **"yetinmenin"** doğru olacağını görüp **"tasarım sürecini"** de olgunlaştırmaya başladık...

Kemeraltı Planlamasının Önemi

Proje ayrıntılarına geçmeden önce, eksik kalmasını istemediğim kimi meslektaşların da haklı olarak merak ettikleri bir konuyu da özetlemem gerekli...

İzmir'in antik kent kanavası ve bunun günümüz dokusunda da **"okunabilir ve izlenebilir"** bir kentsel-arkeolojik peyzaja kavuşturulması yönünde **"Kemeraltı-Agora-Tiyatro-Kadifekale"** kurgusunun genel bir koruma planlaması içinde değerlendirilmesi elbette ki çok önemli ve gerekli...

Nitekim bu bütünsellik, DEÜ-Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü-

Kadifekale'de "Nazım'a Armağan" Gösterisi (XVI. Uluslararası İzmir Festivali)

Kemeraltı Planlama Grubu tarafından da Konak Belediyesi adına sürdürülen **"Kemeraltı Koruma Planlaması"** çalışmalarının temel hedefleri arasında belirtiliyor...

Büyükşehir Belediyesi'nde başlatılan ve amacı yukarda, ayrıntıları ise aşağıda yer alan Kadifekale çalışmaları ise aslında bu bütüncül planlama gerçekleştiği ve uygulandığı zaman çok daha etkili bir işleve kavuşacak...

Çünkü Kadifekale'ye ulaşım arterlerinde, antik İzmir'i de farkederek dolaşmak, oradan kente bakarken de eteklerdeki dokudan Körfez'e doğru uzanan geçmişin önemli izlerini yakalayabilmek, bu düzenleme projesinin **"tarihsel derinliği algılama"** hedefinin de tek güvencesi...

Bu nedenle, DEÜ grubunca başlatılan planlama çalışmasının mutlaka bu kapsamda ve bu vizyonda tamamlanması gerekiyor..

Ayrıca çok sorulduğu için burada da yinelemeliyim ki Büyükşehir Belediyesi'nin bu Kadifekale çalışmasıyla, sözünü ettiğim DEÜ planlaması arasında, birbirlerini olumsuz etkiliyecek hiç bir durum da yoktur...

Çünkü Kemeraltı Planlaması eğer sonuçta Kadifekale için daha farklı bir işlev ya da restitüsyon ve restorasyona yönelik değişik yaklaşımlar önerse bile, şimdi yapılan çalışmada **"fiziksel müdahale"** olmadığından, plan hedeflerine ve hatta kentsel tasarım süreçlerine bağlı olası başka türlü değerlendirme kararlarına da engel oluşturmayacaktır...

Korunması Gereken Değer: "Zaman" ...

Evet... Şimdi artık geliyoruz proje ayrıntılarına...Ya da tasarım ilkelerine...

Yukardaki üç temel tasarım koşulunu tersden irdelemeye başlarsak, proje hedefinde Kadifekale'nin fizik dokusuna, arkeolojik SİT değerlerini tamamlayan kültürel ögelerine ve hatta doğal iç topoğrafyasına ve tüm kalıntılara hemen hiç bir müdahalede bulunulmaması kararı önceliklidir...

Yani, geçmişin tanığı olarak **"yaşanmışlığı"** belgeleyen bir değer taşıyan **"zaman"** da koruma altındadır...

Bunun "**teknik**" açıdan nasıl sağlanabileceği ise projenin orta vadeli ve bütçe olanaklarına bağlı çalışma aşamasını oluşturuyor.

Koruma biliminde bir tür "**konservasyon**" diyebileceğimiz türden uygulamayla ,varolan tarihi ve anıtsal değerdeki yapısal tüm ögeleri adeta "**dondurmak**"...

Aşınma ve yıpranmanın durdurulması, daha ileri bir tahribat sürecinin artık yaşanmaması ve doğa koşullarının yanı sıra insan eliyle ya da kullanımla yaratılan olumsuz etkilere karşı da "**korunmanın**" sağlanabilmesi için, özellikle suya, yağmura vb. etmenlere karşı yüzeylerde uygulanacak kimyasal önlemlerle birlikte, aşırı yıpranmış kesimlerde de gerekirse çelik bağlayıcılarla statik sürekliliği güvenceye almak...

Projenin bu en hassas aşaması için konuyu bilen, uzman ve deneyimli danışmanlarla desteklenecek bir tasarım ve uygulama sürecinin başlatılması yönündeki dileğimizin, buna yönelik gerekli finans ve bütçe olanaklarının da ilgili tüm kurumlar ve İzmir'e karşı sorumluluk duyan çevreler tarafından sağlanarak, fazla gecikmeden yerine gelebileceğine inanıyorum...

Ancak, projedeki bu hedefle uyumlu olan diğer düzenlemeler, böylesi bir aşamanın beklenmesini gerektirecek nitelikte müdahaleleri içermediğinden, Kadifekale'nin bir an önce kent halkıyla yukarda değinilen anlayış içinde buluşturulması için de tümü Büyükşehir Belediyesince gerçekleştirilebilecek "**kullanıma dönük**" önemli ayrıntılar şöyle tasarlandı:

Tarihi Sarnıç; "Düşler" Galerisi:

Kadifekale'nin içindeki tarihi "**sarnıç**" kalıntısı için, önceki yıllarda "**kafeterya**" işlevli bir "restorasyon" (!) tasarlanmış ve aynı kalıntının yeni duvarlarla "**tamamlanarak**" buna uygun bir "**binaya**" dönüştürülmesi hedeflenmiş...

Neyse ki gerçekleşme olanağı bulamayan, Koruma Kurulu'nun da haklı olarak oray vermediği bu uygulama yerine; "**mevcut kalıntıları şeffaf bir örtüyle yağmura karşı koruyan, içinde ise ahşaptan yapılmış ve tarihi duvarlara, hatta zemine hiç dokunulmadan gezinilmesini sağlayan bir platform kurularak, bu mekanda İskender'in rüyasıyla başlayan Kadifekale ve İzmir efsanesinin bilgi panoları ve animasyonlarla sergilenmesi**" amaçlanıyor...

Doğal zeminin altında olan ve adına da belki "**Düşler Galerisi**" diyebileceğimiz bu mekana iniş de yine tarihi dokuya dokunmayan ahşap merdiven basamaklarıyla tasarlandı... Sergileme panoları ve animasyon mataryelleri ise duvarlara yaslanmayan askı elemanlarıyla yerleştirilecek...

Seyir Platformları; "Düş Terasları":

Böylesi bir gizemli mekanda Kadifekale'nin "**mistik geçmişiyle**" buluşanlar, daha sonra yine tarihi duvarlara dokunmayan ahşap merdivenlerden çıkacakları ve aynı şekilde bu kez surların üzerinde uygun yerlerinde kurulacak ahşap platformlardan "**İzmir panoromasına**" bakacaklar...

Yani, biraz önce ortak oldukları efsanevi rüyanın nasıl bir kent yarattığını, kutsal tepenin eteklerinden Agora'ya, Kemeraltı'na ve Körfez'e doğru bakarak hayal edecekler...

İşte, yine belki de adları "**Düş Terasları**" olacak bu platformlardan kente bakışa eğer "**Antik Tiyatro**" da toprak altından çıkartılarak kazandırılabilirse ve Kemeraltı koruma planlaması hedeflerindeki antik kent simgelerinin ve arterlerinin bugünkü dokuya yeniden kazandırılması sağlanabilirse, belki de o zaman bu projenin "**kendi düşleri**" de gerçekleşmiş olacak...

İşgale Karşı da "Sahiplenme"

Şimdi denilebilir ki, bütün bunlara rağmen Kadifekale'den tasarlanan bakışlarda değil hayal kurmak, kentin şimdiki peyzajından bile nefret ettiren "**kaçak ve çirkin yapılaşma işgali**" ne olacak?..

Bu soru elbette ki ortak kaygımız ve hatta ortak yazgımız... Ne var ki aynı yasa dışı işgallerin ve bu gibi çalışmalar için de hep yürek burkan gerçekliği oluşturan kent suçlarının giderilmesi için de galiba Kadifekale'nin şimdiki gibi sadece uzaktan "**seyredilen**" değil, toplumsal yaşamın düzeyini yükseltici bir kullanımla tüm kent insanları tarafından "**sahiplenilen**" bir değer olması gerekiyor...

Örneğin, tasarım sürecinde Konak Belediye Başkanı Erdal İzgi'nin hepimize söz verdiği: "**Kadifekale bitişiğindeki belediyeye ait özensiz yapıların hemen yıkılması...**" konusunda da harekete geçebilmesi için, bunun "**zorunluluğu**" konusundaki söylemini güçlendirecek bir gelişmeye gereksinme duyuyordu...

Nitekim, İzmir Festivali kapsamındaki bazı etkinliklerin de Kadifekale'de yapılması ve böylece tarihsel mekanların toplumsal kullanımla buluşturulması kararı üzerine bir yandan tiyatro gösterileri ve konserler için sahne ve seyir düzenlemelerine başlanırken öbür yandan da sözkonusu yapıların yıkılmaları, işte bu sahiplenme sürecinin yarattığı "**haklılık**" ile gerçekleştirildi...

Kentin Sesiyle Başbaşa

Projede öncelikle bunu da desteklemek üzere ve yine tarihin tanıklarına dokunmadan tasarlanan bir düzenleme de mevcut "**çay bahçesi**" denilen yerin, gerçekten bir bahçe ve Kadifekale'nin "**dinginliğine**" yakışır bir buluşma yeri haline getirilebilmesi...

İnsanlar burada dinlenip, çaylarını yudumladıklarında, cızırtılı hoperlörlerden garip bağırtıları değil, aşağılarda yaşayan kentin sesini dinlemeliler... Ve, kendi aralarında da yüksek sesle değil, belki "**fısıldaşarak**" konuşmalılar, kentin sesiyle baş başa kalabilmek için de belki hep susmalılar...

Evet... Sözün kısası, bir süredir İzmir Büyükşehir Belediyesi'ndeki mimarlar, plancılar ve tarih uzmanları, Kadifekale için eskiden de projeler tasarlamış olan mimar Mustafa Pehlivanoğlu'nun çalışmalarıyla bütünleşen ortak bir çaba içersindeler ve "**nasıl yapalım da Kadifekale'nin kadife yumuşaklığı içinde kullanılarak kentsel yaşamla kucaklaşmasını sağlayalım?..**" sorusuna birlikte yanıt arıyorlar... Bu arayışın tasarım ve uygulama ilkelerinde de işte bunları düşünüyor ve düzenleme önerilerini geliştiriyorlar...

Belediyedeki bu çalışmaları sürdüren ve bir yerel yönetim birimi olarak Türkiye'de sanırım ilk kez İzmir'de gerçekleşmiş olan; "**Büyükşehir Belediyesi-Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü**"müzdeki çoşkulu kadroların işi kolay değil... Ben başaracaklarına inanıyorum ve İzmir'deki tüm kente duyarlı dost ve meslektaşlarımın da bu örnek çabaya destek olmalarını diliyorum. ◻

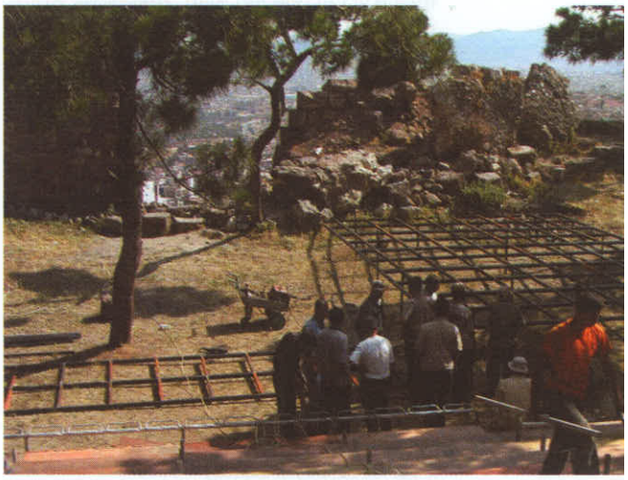

Festival kapsamındaki etkinlikler için geçici gösteri mekanı düzenlemesi

Kaleiçinden görünüm

Agora ve Çevresi Koruma - Geliştirme ve Yaşatma Projesi

Önder BATKAN
Şehir Plancısı, İBŞB Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürü

İzmir, binlerce yıllık geçmişi ile önemli tarihi ve kültürel değerlere sahiptir. Kentteki tarihsel, kentsel, arkeolojik ve doğal sit alanları ile bu alanlardaki kültür ve tabiat varlıklarının saptanması ve belgelenmesi yönünde yapılan çalışmalardan birisi de, K.T.V.K.Y. Kurulu tarafından 27.7.1984 gün ve 348 sayılı kararla belirlenen Konak İlçesi'ndeki Kemeraltı Kentsel Sit Alanı'dır.

Bu kentsel sit alanındaki arkeolojik varlıklardan Agora, Tiyatro, Kadifekale, Stadyum ve Altınyol; İzmir 1 No'lu K.T.V.K. Kurulu'nun 22.10.1991 gün ve 3234 sayılı kararıyla, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde değerlendirilmiştir. Aynı kararda, Kadifekale'yi çevreleyen alan, Arkeolojik Koruma Alanı; Agora ve Tiyatro'yu çevreleyen alanlar da 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı kapsamına alınmıştır. Ancak, İzmir 1 No'lu K.T.V.K. Kurulu, Kadifekale'yi çevreleyen Arkeolojik Koruma Alanı'nı, 27.9.2001 gün ve 9513 sayılı kararı ile 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı'na dönüştürülmüştür. Bu sit alanlarının yanısıra, Konak İlçesi'nde, İzmir 1 No'lu K.T.V.K. Kurulu tarafından saptanan diğer sit alanları ise şunlardır:

- Kentsel Bölge (27.7.1984 Gün ve 348 Sayılı Karar)
- Kentsel Özel Yöre (6.11.1990 Gün ve 2374 Sayılı Karar)
- Kordon Tarihi Sit Alanı (20.1.1994 Gün ve 4840 Sayılı Karar)
- Konak Tarihi Sit Alanı (20.1.1994 Gün ve 4841 Sayılı Karar)

Son olarak İzmir 1 No'lu K.T.V.K.Kurulu 30.1.2002 gün ve 9728 sayılı kararı ile Kemeraltı Kentsel Sit Alanı'nı, 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı + Kentsel Sit Alanı olarak değiştirmiş, Agora'yı çevreleyen 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nı Eşrefiler Caddesi'ne uzanacak ve katlı otoparkı da içine alacak biçimde genişletmiştir. Ayrıca Agora'nın doğusunda ve güneyindeki adalar bu kararla 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlemiştir.

1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak koruma altına alınan Agora, Konak İlçesi sınırları içinde, Tarihi Merkez (Kemeraltı) ve Eşrefpaşa Caddesi'nin doğusunda kalmaktadır. Agora ile bunu çevreleyen 2. Arkeolojik Sit Alanı ile 3. Derece Arkeolojik Sit Alanında kalan bazı kentsel dokular Agora ve Çevresi Koruma - Geliştirme ve Yaşatma Projesi hazırlanacak alan olarak belirlenmiştir. Bu proje kapsamında yapılacak çalışmaların ilk aşaması Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hazırlanmasıdır. İkinci aşamayı, koruma amaçlı imar planı ile belirlenecek alt alanların uygulama ölçeğindeki projelerinin (Kentsel Tasarım ve Çevre Düzenleme Projeleri vb. gibi) elde edilmesi ve uygulamaya geçilmesi diye tanımlayabiliriz.

"Agora ve Çevresi Koruma - Geliştirme ve Yaşatma Projesi" Grubu

Tarihsel ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik, gerek doku veya kentsel ölçekte gerekse tek yapı ölçeğinde yapılacak koruma amaçlı proje çalışmaları, birden fazla yetkili otoriteyi ve disiplini ilgilendirmektedir.

Bu amaçla, İzmir Büyükşehir Belediyesi danışmanları Prof. Doğan Kuban, Dr. Murat Katoğlu, Y. Mimar Oktay Ekinci tarafından genel doğrultusu ve ilkeleri belirlenen bu çalışma, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir İl Kültür Müdürlüğü ve İzmir Arkeoloji Müdürlüğü'ndeki uzmanların katılımıyla oluşturulan proje grubunca hazırlanmıştır.

Proje Grubu:

İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü'nden;

Önder Batkan, Şehir Plancısı, O.D.T.Ü.

Hülya Odabaş, Restorasyon Uzmanı, Y. Mimar, O.D.T.Ü.

İzmir İl Kültür Müdürlüğü'nden;

Cengiz Yazıcı, Mimar, S.Ü., Etüt Proje Koordinasyon Şube Müdürü

İzmir Arkeoloji Müdürlüğü'nden;

Ersin Atakal, Arkeolog.

Çalışmanın çeşitli aşamalarında yer alan teknik personel:

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nden;

Güler Güneş, Şehir Plancısı, D.E.Ü

Gül Özbakır, Şehir Plancısı, Y.Ü

Demet Sisalan Dinler, Mimar, D.E.Ü.

Berna Karademir, Harita Teknisyeni

Hüseyin Eydalı, Fotoğrafçı.

Ayrıca bu çalışmaya;

İzmir D.E.Ü. Fen ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nden

Y. Doç. Dr. Akın Ersoy,

İzmir Y.T.E. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden

Prof. Ülker Baykan Seymen,

uzmanlık dallarında katkıda bulunmuşlardır.

Agora ve Çevresi Koruma - Geliştirme ve Yaşatma Projesi

Agora ve çevresini koruma, sağlıklılaştırma ve kentsel yaşamla kültürel bir canlılık içinde bütünleştirme amacıyla hazırlanan Agora ve Çevresi Koruma - Geliştirme ve Yaşatma Projesi'nin ilke ve hedeflerini şöyle özetleyebiliriz:

İlkeler:

- Agora Kazı Alanı'ndaki arkeolojik kazı araştırmaları daha yoğun olarak sürmeli ve gün ışığına çıkan ve çıkacak olan kalıntı ve belgeler hem korunmalı hem de günlük hayatın içinde yer almalıdır.
- Agora, kent dokusu içinde bugünkü gibi gözden ırak değil, görünen, yakından rahatlıkla algılanan, izlenen bir tarihsel kimlik merkezi şeklinde yaşatılmalı; bu anlamda kent içindeki etkisi hem manevi hem de görsel açıdan güçlendirilmelidir.
- Agora ve çevresini, koruma öncelikli bir toplumsal kullanımla bütünleştirirken, yeni gereksinme duyulacak ya da geliştirilecek işlevler ve bunlara yanıt verecek mekansal kullanım olanakları için, mevcut tescilli ya da tescili önerilen kültür varlığı niteliğindeki yapılar değerlendirilmelidir.
- Agora çevresi, burada öngörülen Arkeoloji ve Tarih Parkı işleviyle birlikte gelişecek ve canlanacak turizm potansiyeli ile kentsel doku ve geleneksel kullanım süreçlerinden gelen konut ve ticaret gibi öğeler göz önüne alınarak koruma planlaması disiplini içine alınmalıdır.
- Tarihi doku ile yeni yapılanma arasındaki kimlikli bir sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için belirlenecek bölgelerde ve dokuda özellik taşıyan kesimlerde de belli ilkeler içeren kentsel tasarım projeleri esas alınmalıdır.

• Ortaya çıkacak ve düzenlenecek Arkeoloji ve Tarih Parkı mutlak surette kent estetiğini zenginleştirecek örnek bir plastik/maddi çevre olarak tasarlanmalıdır. Özgün bir örnek yaratılması başlı başına bir ilkedir.

Hedefler:

• Agora ve Çevresi Koruma Geliştirme ve Yaşatma Projesi'nde kamulaştırma önemli yer tutmaktadır. Kamulaştırmada rol üstlenecek kurum ve kuruluşların mali kaynaklarının akılcı ve planlı bir şekilde kullanılması hedeflenmelidir.

• Agora Kazı Alanı ile çevresini bir koruma alanı ile güvenceye alarak; bu bölgeyi Arkeoloji ve Tarih Parkı işleviyle kente ve kentsel yaşam bütünselliğine kazandırmak, bu vesile ile yıpranmış, kullanımdan düşmüş özellikli yapı stokunun canlandırılması, karakterli kent dokusu halinde yeniden işlevlerine kavuşması da önemli bir hedef olarak gözetilmelidir.

• Başka bir tanımla, proje alanındaki sivil, resmi ve dini mimarlık örneklerinin restore edilmesiyle kazanılacak kullanım potansiyeline uygun işlevlerle korunmalarını ve değerlendirilmelerini sağlamak, bunu özendirmek, olanaklar yaratmak, projenin başlıca düşünsel dayanaklarındandır.

• Agora'yı çevresini kuşatan ve kentsel yaşamla bütünsellik içinde algılanmasını engelleyen niteliksiz dokunun çirkinliklerinden arındırmak; yeni tarihsel süreçte, Tarihi Merkez (Kemeraltı) ile birlikteliğini vurgulamak; Eşrefpaşa Caddesi'nden itibaren Kadifekale'ye doğru tarihsel akışın varlığını ve bütünlüğünü işaretlemek gelecekteki zorunlu projeler için de gerekli hedeflerdir.

• Proje; Kadifekale eteklerinden itibaren, eski liman bölgesi bugünkü Kemeraltı'nı, yani antik ve geleneksel kentin tamamını kapsayan tarihsel kültür dokusunun gelecekte yaşamsallığa ve bütünlüğe erişmesi amacının bir aşaması olarak düşünülmüştür.

Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu

İzmir 1 No'lu K.T.V.K. Kurulu'nun 30.1.2002 gün ve 9728 sayılı kararıyla saptanan 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı, 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı ile bu sit alanlarına komşu kentsel alanlar, Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanacak alan olarak belirlenmiştir.

Tarihsel Gelişim:

Büyük İskender'in Makedonya'dan başlayarak Ortadoğu ve Hindistan'a kadar ulaşan seferlerinden sonra jeo-politik ve stratejik nedenlerle birçok kent kurulurken, bazı kentlerin de konumları değiştirilmiştir.

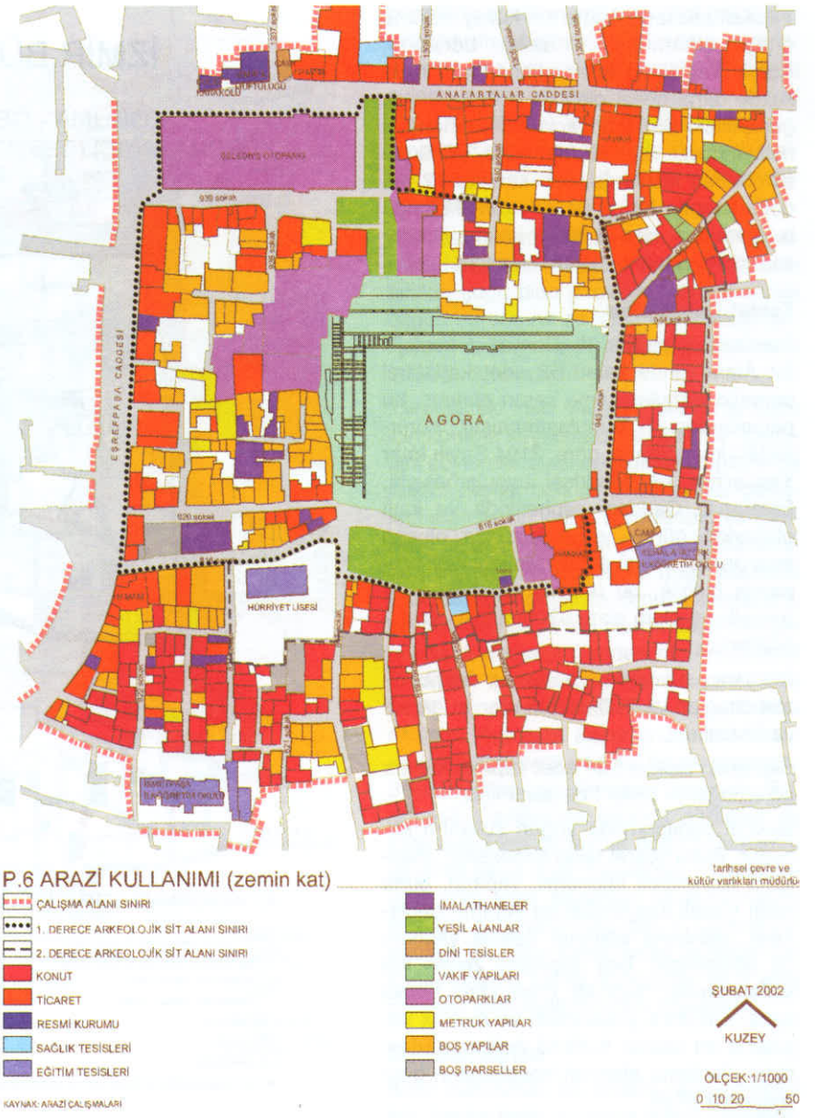

Arazi Kullanımı (Zemin Kat) Tesbit Çalışması

Yerleşim yeri değiştirilen kentler arasında en iyi bilinen örneklerden biri Ephesos iken, diğer bir örnek de Smyrna, bugünkü İzmir'dir. M.Ö. 3000'den başlayan ve M.Ö. 6. yüzyıla kadar olan süreçte önemli bir kent olan Bayraklı – Tepekule yerleşimi, M.Ö. 5. ve 4. y.y.'da önemini yitirmiş ve İskender ile birlikte denizi kontrol edebilme ve korunaklı iç limana sahip olma gibi özellikler de değerlendirilerek yeni Smyrna, Pagos Tepesi (Kadifekale) üzerinde ve yamaçlarında kurulmuştur. M.Ö. 3. y.y.'dan itibaren Helenistik ve Roma Dönemleri'nde, çevresindeki ve Ege kırsalındaki tarımsal ürünlere, deniz ürünlerine ve bu ürünlerin ticaretine dayalı ekonomik yapı, kent makro formuna da yansımıştır. Bu dönemlerde Smyrna, diğer çağdaşı kentlerdeki gibi Akropol, Tiyatro, Stadyum, Tapınaklar, Bouleuterion, Prytaneion, Agoralar, Su Kemerleri, Sur Duvarları, geniş ve revaklı caddeleri ve tepeden denize doğru uzanan yapı adaları ile canlı bir ticaret ve liman kenti olmuştur. Bizans Dönemi'nde bir ölçüde geri plana düşen ancak Beylikler Dönemi'nde tekrar önem kazanan İzmir'in Osmanlı Dönemi, Antik Smyrna üzerinde yükselmiştir.

Günümüzde, Bayraklı – Tepekule küçük bir ada halinde, kentsel doku içinde sıkışıp kalmıştır. Tiyatro ve Stadyum'un sadece yerleri bilinmektedir. Eşrefpaşa Caddesi'ne paralel uzanan, bir bölümü ortaya çıkartılmış geniş ve iyi korunmuş Roma Caddesi, yalnızlığa terk edilmiş gibidir. Kadifekale'deki iç kale, Kızılçulluk ve Yeşildere'deki Su Kemerleri, İzmir silüetini etkileyen Antik döneme ait az sayıdaki mimari elemanlardır. Tüm bu anıtların dışında adı bilinen veya bilinmeyen anıtları ile Smyrna, modern İzmir'in altındadır.

Bugün İzmir'in Antik dönemine ulaşılabilecek tek nokta olarak Agora karşımıza çıkmaktadır. 1932 – 1942 yılları arasında R. Nauman ve S. Kantar'ın yaptıkları kazılar ve uzun yıllar sonra da İzmir Arkeoloji Müzesi'nin çabalarıyla sürdürülen kazılar, Antik İzmir kenti ile bu Pazar Yapısı hakkında bilgiler edinmemize olanak sağlamıştır.

Yapılan kazılarla Agora'nın kuzey bölümü ortaya çıkarılmıştır. Kazılan bölümde, Agora Yapısı'nın kuzey kanadının, merkezde daha geniş olan üç nefli ve 28 m. genişlikteki Bazilika Yapısı ile sınırlandığı belirlenmiştir. Bu kanattan güney yönünde sürdürülen kazılarda, batı kanatta 72 m., doğu kanatta 35 m. kadar uzunlukta stoa bulunmuştur. Henüz güney kanadı sınırlayan güney Stoa'ya ulaşılamamıştır.

Tesbit Çalışmaları

Planlama alanında, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde kalan 55 adet kadastral parselin kamulaştırılma kararı alınmış, bu parsellerden 5'i kamulaştırılmıştır. Yürürlükteki imar planına göre, 3194 Sayılı İmar Yasası'nın 18. Maddesi uygulamasıyla, Eşrefpasa Caddesi cephesinde ve katlı otoparkın güney ve doğusunda oluşan imar parseli sayısı 48'dir. Mevcut katlı otoparkla birlikte, bu işlemle yaratılan imar parselleri toplam alanı 6200 m^2'ye yaklaşmaktadır.

Planlama alanında yapılanma bitişik nizamdır. Yapılar %74.19'luk oranla tek veya iki katlıdır.

Saptanan toplam 554 adet yapının katlara göre dağılımı tablo 1'de verilmiştir.

Mevcut yapılanmada yoğun kullanım konuttur. Bunu ticaret takip etmektedir. Planlama alanındaki ekonomik yapının, buna bağlı olarak sosyo-kültürel yapının değişmesi, planlama alanının fiziksel yapısını da etkilemiştir. Boş yapıların zemin kat kullanımında, %22.46 oranından birinci katta %36.43'e yükselmesi ve metruk yapılarda bu oranın %23.55 değerine ulaşması planlama alanının boşaldığının göstergesidir (P.6).

Yapı kullanımlarının katlara göre sayısal dağılımı tablo 2'de gösterilmiştir.

Planlama alanı, 1. 2. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanları'nı kapsamaktadır. 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde ve farklı yerlerde 3 arkeolojik kalıntıya rastlanmıştır. Planlama alanında mevcut 6 anıtsal yapıya, bir hamam ve bir musevi yapısı olmak üzere 2 anıtsal yapı eklenmiştir. Tescilli 68 Sivil Mimarlık Örneği (S.M.Ö.) yapı dışında 55 adet S.M.Ö. yapı daha tesbit edilmiştir. Tescilli yapılar Anafartalar Caddesi, 943 Sokak ve 822 Sokak civarında yoğunlaşmaktadır (P.7). Bu S.M.Ö. yapılardan 4'ü aile evidir (Yahudihane). Bunlar bir avlu etrafında toplanmış on kadar ailenin barına-

	Yapı Adeti	%
• Bir Katlı Yapılar	157	28.34
• İki Katlı Yapılar	254	45.85
• Üç Katlı Yapılar	117	21.12
• Dört Katlı Yapılar	20	3.61
• Beş ve Üstü Yapılar	6	1.08
Toplam	554	100.00

Tablo 1: Yapıların Kat Adetlerine Göre Dağılımı

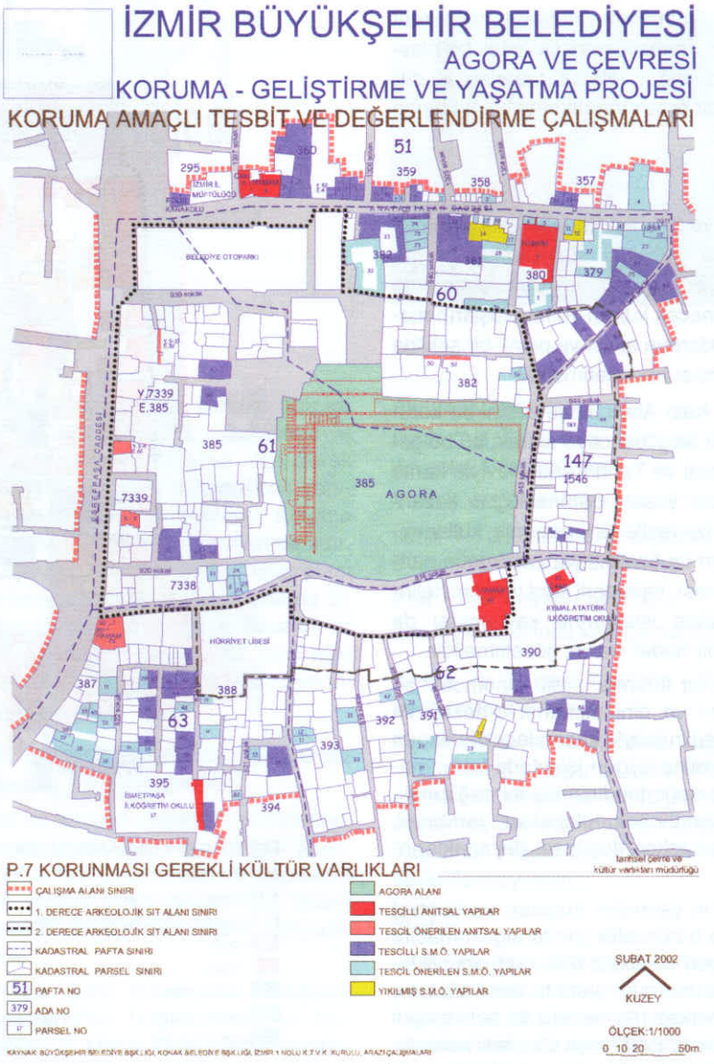

Korunması Gerekli Kültür Varlıkları Tesbit Çalışması

	ZEMİN KAT		I. KAT		II. KAT	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
• Konutlar	197	34.26	164	44.93	59	37.58
• Ticaret Yapıları	164	28.52	32	8.77	14	8.92
• Resmi Kurumlar	2	0.34	2	0.55	1	0.64
• Sağlık Yapıları	2	0.34	3	0.82	1	0.64
• Eğitim Yapıları	5	0.87	3	0.82	2	1.28
• İmalathaneler	26	4.52	15	4.11	12	7.64
• Vakıf Yapıları	5	0.87	4	1.10	1	0.64
• Boş Yapılar	139	22.46	133	36.43	29	18.47
• Metruk Yapılar	28	4.87	8	2.20	37	23.55
• Otoparklar	5	0.87	1	0.27	1	0.64
• Dini Yapılar	2	0.34	-	-	-	-
• Boş Parseller	10	1.74	-	-	-	-
Toplam	575	100.00	365	100.00	157	0

Tablo 2: Yapı Kullanımının Katlara Göre Sayısal Dağılımı

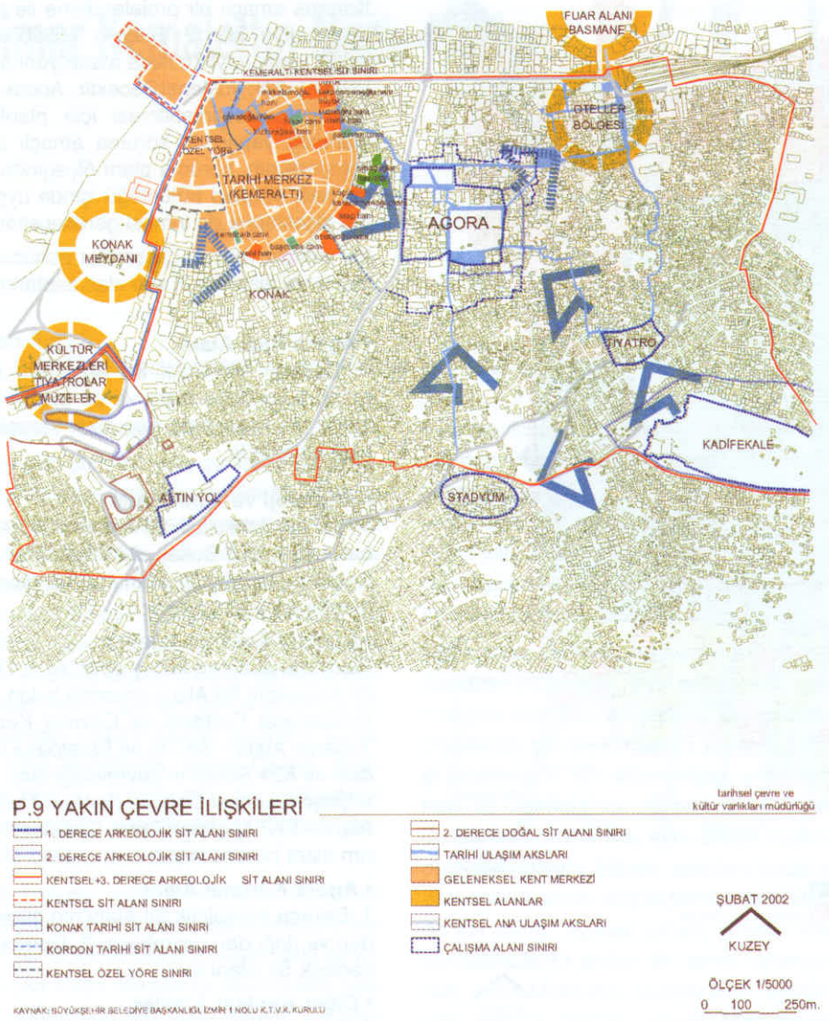

Yakın Çevre İlişkileri Tesbit Çalışması

bileceği tek odalar ve ortak servis mekanlarından oluşan yapılardır.

S.M.Ö. yapılar, konut ve ticari yapılarını kapsamaktadır. Ticari yapılar Anafartalar Caddesi üzerinde çoğunluktadır. Bunlar, parsel boyutları küçük olan ve caddeden direkt giriş alan bir veya iki katlı yapılardır. Özgündeki ticari kullanım günümüzde de sürdüğü, üst katların boş ve yapıların fiziksel olarak tahrip olduğu gözlemlenmiştir. Ticaret yapıları Levanten Mimarisi özelliğindedir. Tek katlı olanlar, genelde tek mekanlı ve cephede tek dikdörtgen açıklığı bulunan; iki katlı olanlar ise, zeminde ticaret işlevli tek mekan ve üst katta depo veya konaklama amaçlı birkaç mekandan oluşan yapılardır.

Konutlar genellikle Levanten Mimari özelliği göstermekte, ev yaşamında Türk kültürünü yansıtan yapılara da rastlanmaktadır. Yapı – açık mekan ilişkisinde, bahçe genelde yapının arka kısmında yer almaktadır. Ancak yapıların ön ve yan kısımlarında bulunan örneklere de vardır. Türklerin kullandıkları evlerde yan bahçe görülürken Levanten evleri bitişik nizamda oldukları için bahçe arkadadır. Türklerin evlerinde havuz, kuyu, sarnıç gibi su elemanları sıkça bulunmaktadır. Bitişik nizam evlerin çoğu aynı plan ve cephe özellikleri gösterir. İkiz evlere rastlanmıştır. Ancak bu tür yapılarda strüktürel elemanlar farklılık taşıyabilmektedir. Türklere ve Levantenlere ait evlerin inşa sistemi, genelde zemin kat taş yığma üst katlar ahşap karkastır.

Konutların karakteristik özelliklerinden birisi cumbalardır. Cumbalar iki veya üç katlı yapıların hemen hemen hepsinde ve genelde cephe ortasında yer alır. Pencere formu ve boyutlarını malzeme ve inşa sistemi belirlemektedir. Düşey yerleştirilmiş, yaklaşık 1/2 oranında, dar uzun dikdörtgen şekillidir. Ahşap veya taş söve içine yerleşmiş, ahşap düşey sürgülü pencereler yaygındır.

Tüm evlerde sofa bulunmaktadır. Türklerin evlerinde odaların açıldığı bu yarı açık mekan, bahçeyle de ilişkilendirilmiştir. Levanten evlerindeki sofalar, budan farklı olarak genellikle odaların ortasında hol gibi kullanılmaktadır. Müştemilatlar kısmen veya tamamen ana binadan ayrılmıştır. Türklerin evlerinde servis mekanları bahçede yer alıp ana binadan farklı özellikler taşırken, Levanten evlerinde genelde (L) şekli verilen yapının arka kanadı servis mekanı olarak kullanılmıştır.

Konutlardan günümüze plan ve cephe karakteri bozulmadan kalan örnekler olmakla birlikte çoğu plan özelliğini yitirmiş ancak özgün durumuna ait izleri taşımaktadırlar. Fakat yapıların büyük çoğunluğu bakımsız ve kötü durumdadır.

Yürürlükteki imar planının, planlama alanı için koruma kaygısı taşıyan kararlar içerdiğini söylemek olası değildir. İmar planında tescilli yapılar belirtilmiş ise de yol genişletmeleri ile bu kültür varlıklarının ya yıkılması ya da cephe hattı geri çekilerek yeniden inşası istenmektedir. İmar planında Eşrefpaşa Caddesi'ne cepheli parsellere, bitişik nizamda, 4 kat ticaret kullanımı getirilmiş, Eşrefpaşa Caddesi'nin Anafartalar Caddesi ile oluşturduğu kavşakta ise 24.80 m. yüksekliğinde katlı otopark önerilmiştir. Planlama alanının diğer kesimlerindeki yapılanma koşulu, bitişik nizamda, 3 kattır. Plan uygulamaları arasında, Eşrefpaşa Caddesi'ne cepheli parseller ile katlı otoparkın güney ve doğu bölümlerinde 3194 sayılı İmar Yasası'nın 18. Maddesine göre imar parselleri oluşturulmasını ve daha önce belirtildiği gibi, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde kalan parseller için kamulaştırma kararı alınmasını ve 5 adet parselin kamulaştırılmasını sayabiliriz.

Değerlendirme

Kent kültürünün en önemli unsurlarından biri, kentin tarihi mirasına sahip çıkmaktır. Bir kent üzerinde yükseldiği değerlerle karakterini oluşturur. Bu anlamda, İzmir kent tarihinin belirli bir sürecini yansıtan Smyrna'nın varolan yapıtlarının günümüze ulaştırılması, koruma ve onarım çalışmaları ile hem kent kültürüne, hem de dünya mirasına kazandırılması gerekmektedir. Bu amacın gerçekleşmesinde, günümüz kentsel yaşam ve değerleri ile uyuşabilecek ve özgün karakterli bir kentsel alan yaratılabilecek en uygun noktanın Agora ve Çevresi olduğu görülmüştür.

Agora'nın güneyi ve güneydoğusunda Tiyatro, Kadifekele ve Stadyum gibi arkeolojik buluntular yer almaktadır. Agora ve batısında Antik liman dolgusu üzerinde kurulu Tarihi Merkez (Kemeraltı) ile Tiyatro, Kadifekale ve Stadyum güneybatı – güneydoğu yönünde sıralanarak Antik kent dokusunun omurgasını oluşturmaktadır. Bu omurgayı yaratan arkeolojik buluntular, Antik yolların güçlendirilmesiyle ilişkilendirilebilir. Bu mekansal ilişkinin Konak Meydanı, Oteller Bölgesi, Basmane – Fuar gibi günümüz kentsel donatılarıyla zenginleştirilmesi olasıdır. Agora, kentteki konumu ve topoğrafik veriler ışığında, Antik

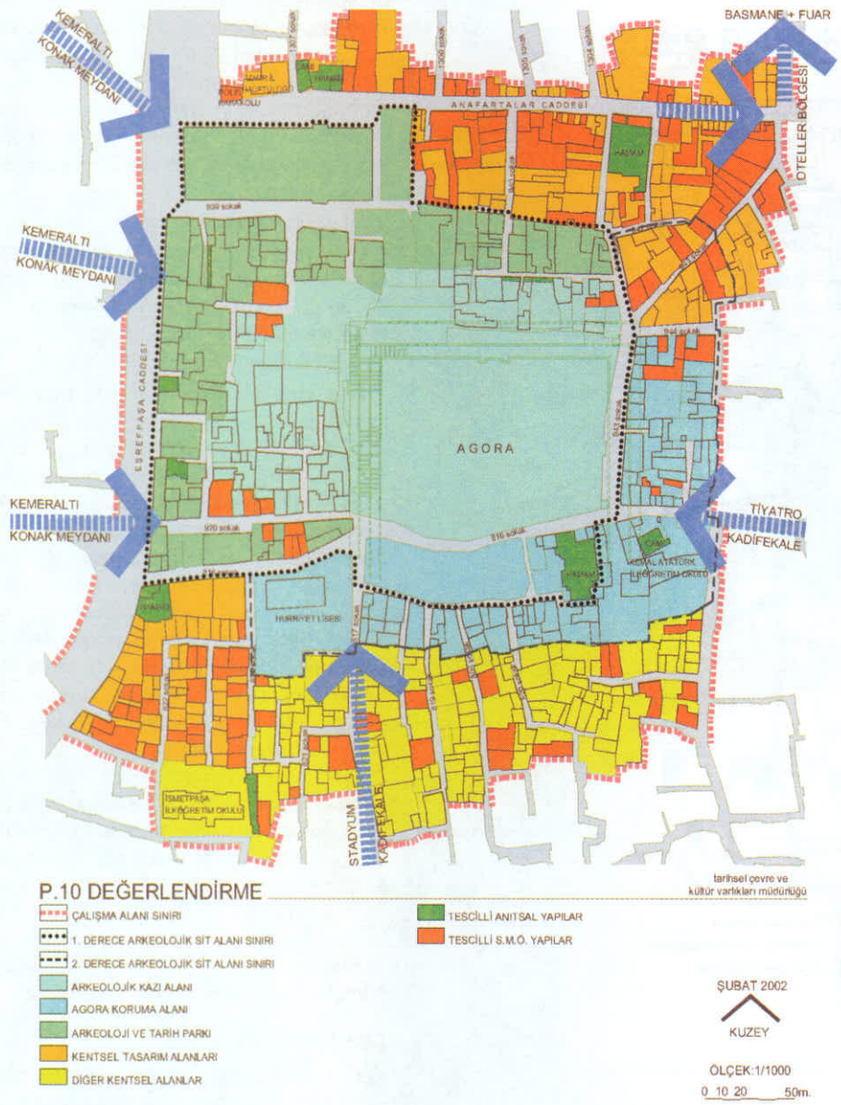

Değerlendirme Çalışması

kent omurgasının canlandırılmasında, kentsel yaşama katılmasında, bu arkeolojik alanların çevresiyle birlikte korunması ve geliştirilmesinde öncü rol oynayabilecek başlangıç noktası niteliğindedir (P.9).

Kentsel ve çevresel ölçekte irdelenen ilişkilere göre belirlenen saptamalar ve kabuller ile doku ve yapı ölçeğinde yapılan analizler, planlama alanındaki mekansal farklılaşmayı ortaya çıkarmıştır. 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı ile bu alanın batısında kalan ve Eşrefpaşa Caddesi ile sınırlanan alanın terk edildiğini, hemen hemen boşaldığını söyleyebiliriz. Bu bölgede daha önceleri ayakkabıcıların bulunduğunu, imalat ve depolama işlevlerinin yürütüldüğünü biliyoruz. Bu işlevlerin, değişen piyasa koşullarıyla, zaman içinde barındıkları yapı ve kullandıkları alan olarak, çağdaş gereksinimleri karşılayamaz duruma gelmeleri kaçınılmazdır. Bu işlevlerin geride bıraktıkları alanın ve yapıların, değişen koşullara göre yeni ve farklı işlevlerle donatılmasında karşılaşılan zorlukların çözümlenememesi, bu bölgenin boşalmasındaki en önemli etkendir.

Planlama alanında boşaltılan konut yapılarının kent merkezinde yer almaları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan İzmir'e göç eden düşük gelir grubunun tercihinde rol oynamıştır.

Planlama alanının doğusundaki konut alanlarını Kemeraltı'na (Tarihi Merkez) bağlayan önemli ve tarihi bir aks olması nedeniyle, Anafartalar Caddesi canlılığını korumaktadır. Bu cadde üzerinde ve bu caddeye bağlanan sokaklarda yer alan Anıtsal ve S.M.Ö. yapıların sayısal çokluğu dikkat çekmektedir. Bu alanın dışında, tescilli yapılarda, Eşrefpaşa Caddesi ile 824 Sokak arasında kalan bölgede de yığılma vardır. Bu bölgede ile planlama alanının güneyinde kalan ve tescilli yapıların daha az olduğu bölgede konut kullanımı yaygındır.

Planlama alanının kent yaşamına katılabilmesi ve bugün karşılaştığı sorunların çözümlenebilmesi amacıyla alınabilecek önlemler ve bu yönde yapılması zorunlu çabalardan birisi de; çevre, doku ve yapı ölçeğinde derlenen veriler ışığında, bu alanın koruma amaçlı projesini üretmektir. Koruma amaçlı bir projelendirme ile planlama alanı kentle entegre edilebilecek, kültür varlıklarıyla birlikte alana yeni bir işlev ve kimlik yüklenebilecektir. Ancak, bunun gerçekleştirilebilmesi için planlama alanında yapılacak koruma amaçlı proje çalışmasının, koruma planı ölçeğinde kalmaması ve plan bütünlüğü içinde uygulama ölçeklerine de inmesi gerekecektir.

Bu amaçla yapılan çalışmalar sonucunda, planlama alanında 5 ayrı alan saptanmıştır (P.10):

- **Agora Kazı Alanı**

1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nın, Agora'nın bulunduğu alanı ve bu alanın batısında ve kuzeyinde yer alan kısımlarını kapsamaktadır.

- **Arkeoloji ve Tarih Parkı**

1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nın kuzey ve batı sınırı, 816 Sokak, 943 Sokak ve 941 Sokak'ın çevrelediği alan ile katlı otoparkı alanını içine almaktadır.

- **Kentsel Tasarım Alanları**

Planlama alanının kuzey sınırı ile 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı arasında kalan alan (Anafartalar Caddesi ve Çevresi Kentsel Tasarım Alanı – AKTA) ile Eşrefpaşa Caddesi ve 824 Sokak'ın çevrelediği alan (Eşrefpaşa Caddesi Doğusu Kentsel Tasarım Alanı – EKTA) olmak üzere 2 kentsel tasarım alanı belirlenmiştir.

- **Agora Koruma Alanı**

1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nın güneyinden ve doğudan çevreleyen 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı'dır.

- **Diğer Kentsel Alanlar**

3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde, batıdan Kentsel Tasarım Alanı (EKTA), kuzeyden Agora Koruma Alanı ve güneyden planlama alanı sınırı ile çevrelenen alandır. ◻

Kaynaklar:

- **Ekrem AKURGAL**, Anadolu Uygarlıkları, Net Turistik Yayınlar, 1995
- **Galip ERGENECİ**, Kemeraltı'nda Denize Açılmak, Ege Mimarlık, 92/1
- **Akın ERSOY**, "Agora ve Çevresi Koruma – Geliştirme ve Yaşatma Projesi" Çalışmaları Kapsamında Hazırlanan "Agora Raporu", 2001
- **Rudolf NAUMAN, Selahattin KANTAR**, İzmir'de Roma Devrine Ait İyon Agorasında Yapılan Hafriyat Hakkında İkinci İhzari Rapor, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1943
- **Eti AKYÜZ LEVİ**, İzmir Kenti'nin Tarihsel Çevre Araştırması ve Koruma Restorasyon Önerileri, Yüksek Lisans Tezi D.E.Ü., 1985

Mimar Kemalettin Moda Merkezi

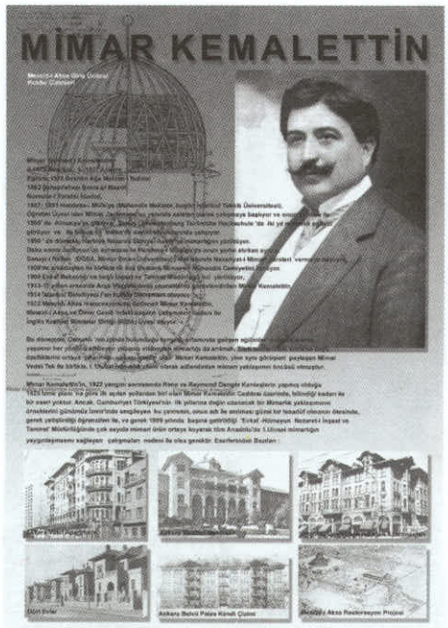

Özen Eyüce
Doç. Dr. İYTE Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Kentsel / Kamusal Mekanlar

"Kamusal Mekan" son günlerde sık kullanılan ve belki İzmirli için yeni bir sözcük, ama, kamusal olarak tanımlanan "Kent Mekanı" İzmir için çok eski bir kavram ve zaman içinde yitirilmiş, şimdilerde yeniden kazanılmaya çalışılan kentsel bir zenginliktir. Çok yakın denebilecek bir geçmişe, 1970'lere kadar, İzmir'in de "kent mekanları" vardı. Zaman içinde oluşmuş bu mekanları, İzmir'li Konak Meydanı, Gümrük Önü, Bahribaba, Yemiş Çarşısı, Bayram Yeri vb. adlarla bilir; bu mekanların sahne olduğu önemli olaylar, önemli günler ile beller, anımsardı.

Söz konusu kent mekanları, İzmirli'nin belleğinde, bazen biçimsel özellikleri, bazen yer döşeme taşları, ortasındaki şadırvan (Ali Paşa Meydanı), kıyısındaki çeşme (Dönertaş) ile, çoğu zaman da kimi yol, yokuş, cadde, kimi de meydan olan bu mekanları çevreleyen/sınırlayan önemli binalar ile yer ederdi. Havra sokağı, Şadırvan altı, Hükümet önü, Maphusane önü, Hisar önü... örneklerden bazıları.

İzmir'de kent mekanları 1960'lı yıllarda başlayan, 1970'lerde doruk noktaya ulaşan mevcut yapıların yıkılıp yenilenmesi süreci içinde ortadan kalktı ya da, molozla birlikte eriyip denize aktı yani erozyona uğradı. Eskilerin yerine yapılan yeni yapılar daha yüksek yapılar, başka bir deyişle daha büyük bir yoğunluk, daha çok oto trafiği anlamına geldiği için caddeler genişletilmeli, dönemeçler daha yumuşak hale gelmeli, meydanlar oto trafik akışını kolaylaştıracak biçimde cömertçe asfaltlanmalıydı. Hatta yaya kaldırımlarının geniş olanları daraltılıp oto'ya ait yolun genişletildiği, Fevzipaşa gibi orta röfüjü ağaçlı bulvarların yokedildiği bile görüldü.Yolların genişletilmesi hem alternatif yol aramak/oluşturmaktan daha kolay, hem de gelişme belirtisi olarak kabul edildi. Hem Konak Meydanı'nın en önemli tanımlayıcısı, hem de plan düzeni nedeni ile sınırları içinde barındırdığı iç avlusuna rağmen, Sarıkışla'nın işlevsel bir dönüşüm yerine neden yıkıldığının tutarlı bir yanıtı olabilir mi? Çevreleyici ya da sınırlayıcı yapılar olmadan dış mekanlar kolay tanımlanamıyor, meydan denilen yerler açık alanlara dönüşüyor.

Mithatpaşa Caddesi de benzer bir kaderi paylaşan bir mekan. Eski evler yıkıldı, yerine çok katlı yenileri yapıldı. Bu esnada, Cadde'nin genişletilmesinin yanısıra trafiği rahatlatmak için dönemeçler, yeni imar hattı ile olabildiğince düzeltilmeye çalışıldı. Bu düzenleme ise, aynı cadde üzerinde farklı adlarla bilinen semtleri birbirinden farklılaştıran alışılagelmiş, belleklerde yer etmiş fiziksel ortamı yoketti. Her dönemeç farklı anılan bir semti tanımlarken, şimdi Mektupçu nerede biter, Küçükyalı nerede başlar, arada Mithatpaşa Meslek Lisesi dışında nereye kadar uzanır kestirebilmek kolay değildir.

İzmir'deki imar yaklaşımlarının ve imar planları ile ortaya çıkan olumsuz mekansal gelişmenin tartışılması bu yazının kapsamı dışında kalıyor. Ancak, kent mekanlarının yok oluşu, kent belleğinin yok oluşuna zemin hazırlıyor. Oysa, kentlinin mekanını tanıması, kendini yaşadığı mekanla bütünleştirmesi/özdeşleştirmesi, ona sahip çıkması sonucunu getirirken, kent mekanlarındaki süreklilik, ve mekansal birikimin/deneyimin nesilden nesile aktarılması ve kültürel sürekliliğin sağlanması sağlıklı toplumlar için bir ön koşul.

Ne yazık ki, kent mekanlarının erozyonuna neden olduğu varsayılan imar planlarına esas alınan en önemli etken otomobil olarak karşımıza çıkıyor. Başka bir deyişle, kentlerde oto sayısı arttıkça ve oto trafiği yoğunlaştıkça kentler, otoların istilası altında, trafik çözümlerinin biçimlendirdiği ortamlar haline geliyor. Belki de bu nedenle, günümüzde, kent mekanı oluşturma projelerinin büyük çoğunluğu da oto trafiğini yasaklayan yayalaştırma projesi olarak adlandırılıyor ve bu alanlara da "sevgi yolu" adını vermek ise, bir kinayeyi de içinde barındırıyor. Her ne kadar, hergün biraz daha yoğunlaşan oto trafiği, hem dolaşım, hem otopark alanı olarak kentsel alanın daha büyük bir bölümüne sahip çıkıyor ve kentliye yaya olarak kullanabileceği alan giderek azalıyor ise de otonun dışlanmasının da söz konusu olamayacağı bir gerçek.

Mimar Kemalettin Caddesi ve Çevre Sokakları Düzenleme Projesi

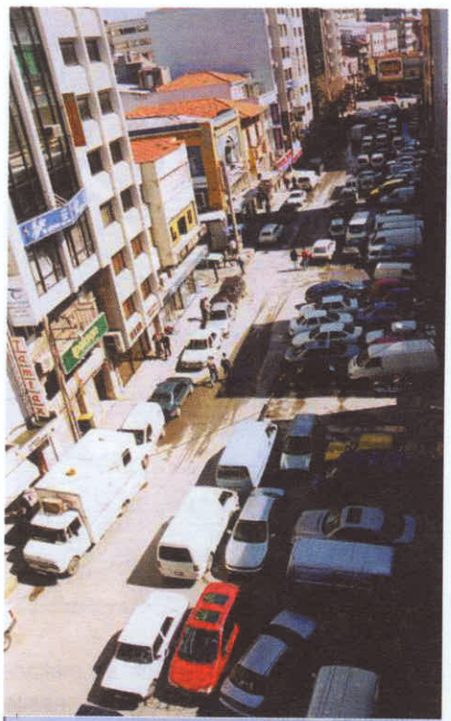

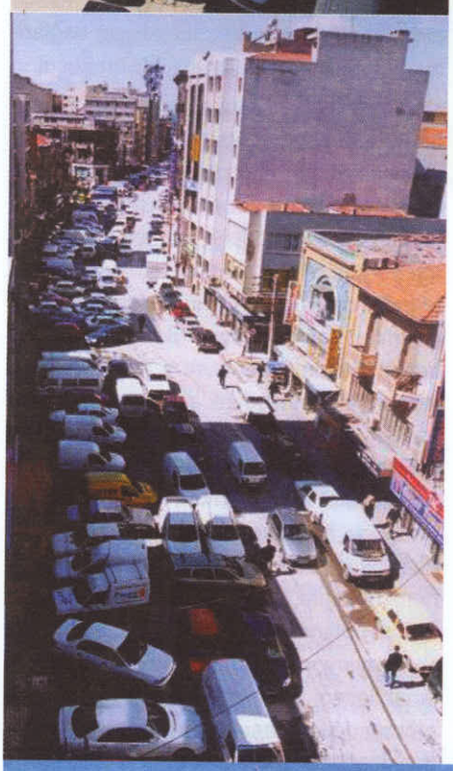

Mimar Kemalettin Moda Merkezi

Mimar Kemalettin Caddesi'ni de içine alan ve Fevzi Paşa - Gazi Bulvarları arasında kalan bölgenin projelendirmesi, İzmir'in Tarihi Kent Mekanları için üretilen yeni vizyonlar arasında, kapsamı açısından önemli bir örnektir. İZBETON AŞ. adına Prof.Dr. Ahmet EYÜCE ve Konak Belediyesi çalışanları tarafından projelendirilen çalışma alanında, uygulama çalışmaları, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Konak Belediyesi ve İZBETON AŞ. tarafından yürütülmüştür.

Mimar Kemalettin Moda Merkezi olarak adlandırılan proje alanı, konumu ve işlevi gereği Kent merkezinin önemli bir parçasıdır. Osmanlı döneminde ilk Mimar ve Mühendis Cemiyetini'nin kurucularından olan "Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i İnşaat ve Tamirat Müdürlüğü" yapmış olan Mimar Kemaleddin'in adını taşıyan Cadde, İzmir Kenti'nin 1922 yangını sonrasında yapılan ilk planına göre açılan ve ilk yapılaşmanın başladığı alandır. Toptan ve perakende ticaretin yoğun olarak yer aldığı, buna bağlı olarak tamamen oto'nun ve oto trafiğinin istilası altında olan alan, projelendirme öncesi, adeta kendi içine dönük, kentle ilişkileri kopmuş olan bir alandır.

Bu noktadan hareketle projenin ilk çıkış noktalarından biri Prof. Dr. Ahmet Eyüce'nin sözleri ile :

".....proje alanının kentle ilişkilendirilmesi amaçlanmış, bu ilişkilendirmenin aracı olarak Çankaya'dan Gümrüğe, Alsancak'tan Hisar Önü'ne yaya hareketlerinin sürekliliğini sağlayacak biçimde, kaldırımsız yaya ağırlıklı bir düzenlemeye gidilmiştir. Günün belli saatleri ile sınırlanan oto trafiği çalışma alanından kaldırılmamış, hatta bütün sokaklara ulaşacak şekilde yayaya ait olandan farklı bir zemin kaplaması ile belirlenerek düzenlenmiştir. "Trafic calming" denilen trafiği yavaşlatıcı önlemler alınarak oto ve yaya'nın birlikteliği yoluna gidilmiştir."

Süreklilik ve ilişkilendirme, kent parçalarının birbirine bağlanması, kent içinde yaya olarak yaşamını sürdüren kentlinin zihinsel haritalar oluşturmasında önemli bir kriter olmaktadır. Yaya hareketinin önceliği, kaçınılmaz olarak yayaya özgü, çizgisel (yollar), ya da noktasal (meydanlar vb toplanma alanları) kentsel mekanları da gerektirmektedir.

Kent mekanlarının, kentlinin yaşamında önemli bir yer kaplaması ve zihninde yer etmesi ise, bu mekanlarda yer alacak aktiviteler yolu ile güçlenecektir. Dolayısı ile, projede ana yaya hareketlerinin, diğer bir deyişle, Mimar Kemalettin ile Necatibey Caddesi'nin kesişim noktasında yaratılmış olan Moda Meydanı ile diğer aktivite cepleri, oturma ve dinlenme noktaları ile zenginleştirilmiş olup, farklı aktiviteler ile iletişim ortamı yaratacak, diğer bir deyişle, yaşamsal canlılığı artıracak çözümlerdir.

Günümüz kentlerinde en çok şikayet edilen bir diğer konu ise, tekdüzelik/monotonluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Otomobile bağlı, yayanın hareketlerinin temposu ve algılama özelliklerine aykırı biçimlenme, kaçınılmaz olarak doğrusal hareketleri zorunlu kılmaktadır. Projede yer alan, erişimi kısıtlı ve malzemesi gerek renk ve gerek doku ile de yayadan farklılaşan oto trafiğine ayrılmış izler, trafiği yavaşlatacak biçimde, gerektiğinde yayanın da kullanabildiği, çözümlerdir. Birbirinden koparılmamış fakat mekansal farklılıkları öne çıkaran düzenlemeler, yaya açısından bir diğer önemli kavramı da beraberinde getirmektedir. Proje'nin içerdiği mekansal çeşitliliğin yanısıra doğal olana ve yeşile verilen önem de yine Eyüce'nin sözleri ile:

"...Proje alanı'nın % 25' i yeşile ayrılmış, mevcut ağaçlar düzenlemeler sırasında korunmuş, ayrıca özel tasarımlanmış alanlara 200 adet yeni ağaç dikimi yapılmıştır. Yer döşemesindeki renk ve

Caddenin düzenleme öncesi görünümü

doku, sert ve yumuşak zemin farklılaşmaları mekansal farklılaşmaya olanak sağlayacak biçimde ele alınmıştır. Yine, sert zemin yaya yolu yüzey kaplaması siyah, pembe ve gri andezit olarak düşünülmüş ve gerçekleştirilmiş, alanın büyük bir yüzdesini kaplayan ve otonun girmesi söz konusu olan tali yollar ile tüm araç yollarında ise çıkma granit taşlar kullanılmıştır."

Burada projelendirme çalışmalarında üzerinde dikkatle durulması gereken bir diğer önemli kavram karşımıza çıkmaktadır. Çevre bilinci ya da çevreye sorumlu tasarım kavramı açısından yeniden kullanılabilir/çıktı (recycling) malzemenin gözardı edilmemiş olması bu projenin bir diğer gözden kaçırılmaması gereken yönüdür.

Proje ve uygulamanın önemli bir diğer özelliği de alt yapı konusunda alınan önlemlerle ilgilidir. Yağmur suyu'nun andesit yüzey kanalları ile toplandığı alanda, İzmir'de ilk olarak tüm elektrik ve telefon hatları'nın yeraltına alınmıştır. Yine kentsel mekanda görsel kirlilik yaratmayacak şekilde yer altına alınmış, kentsel gereklilik olan ıslak mekanlarda engelli tuvaleti ve rampası ile yaşam çevresini zenginleştirmektedir.

Mimar Kemalettin Moda Merkezi Projesi, oto istilası altında unutulmuş ve gözardı edilmiş bir kent parçasını, bir kenarından yayanın geçebildiği bir alandan, kentliye ait, orada yaşayanlarca da benimsenen ve sahip çıkılan bir alan haline getirmiştir. Giderek her türlü görsel kirlilikten arınarak, görsel bir şölene dönüşen alanın bir diğer önemi de, Cadde'nin, Cumhuriyet Bulvarı başlangıcında yer alan ve adını caddeye veren Mimar Kemalettin Heykeli'dir. ◻

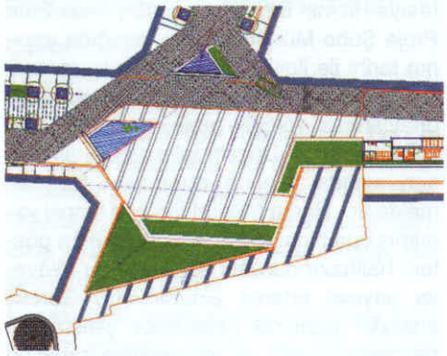

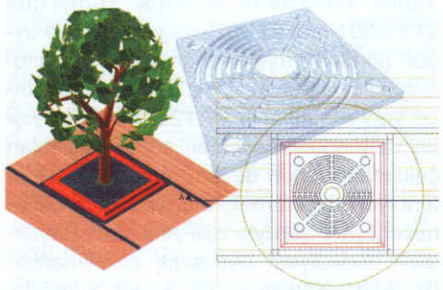

Projeden detaylar

Caddenin düzenleme sonrası görünümü

İtfaiye Binası'ndan İzmir Kent Müzesi ve Arşivi'ne... Restorasyon Çalışmaları

Hülya YÜCEER
Y. Mimar -Restorasyon Uzmanı
İBŞB Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü

İzmir'in Erken Cumhuriyet dönemine ait kamu yapılarından biri olan İtfaiye Hizmet Binası, mülk sahibi İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki ilgili birimler ve proje yöneticisi danışmanlarının gerçekleştirdiği ortak çalışma sonucu yeniden işlevlendirilerek İzmir'e hizmet vermeye hazırlanıyor.

Henüz restorasyon uygulamalarının sürdürüldüğü yapı, İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 23.6.1988 gün ve 391 sayılı kararıyla tescillenmiş ve koruma grubu aynı kararla Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 6.1.1984 gün ve 61 sayılı ilke kararı çerçevesinde "II-A4" olarak belirlenmiş, son olarak 28.2.1995 gün ve 378 sayılı kararının 1a maddesi uyarınca grup derecesi "I" olmuştur.[1]

Yapı, itfaiye hizmet merkezi olarak tasarlanmış ve inşa döneminin mimari özelliklerini bugüne taşıyabilmiş bir kültür mirası niteliği taşımaktadır.[2] Sahip olduğu tarihi ve kültürel özelliklerini, yapının özgün durumuna sadık kalma ilkesine dayanan restorasyon projesiyle gelecek kuşaklara aktarmak için, İzmir Büyükşehir Belediyesi Etüd Proje Şube Müdürlüğü'nce 2000 yılı içerisinde gerekli çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmaların bir ayağı mevcut işlevin taşınacağı yeni bir itfaiye binasının yapım süreci, diğeri ise eski itfaiye binasının yeniden işlevlendirilerek restorasyonu için başlamış ve halen devam eden süreçtir. İtfaiye hizmeti için Büyükşehir Belediyesi Etüd Proje Şube Müdürlüğü'nce hazırlanan proje tamamlandıktan sonra 29.8.2000 tarihinde ihale edilmiş ve yeni yapı 12.11.2001'de Yenişehir'de faaliyete geçmiştir. [3]

İtfaiye binasının yapımından hemen sonra çekilmiş fotoğraflarından biri.
(Zeynep Canabakan'a ait aile albümünden)

İtfaiye Hizmet Binası'nın 1995 yılında Etüd Proje Şube Müdürlüğü'nce, aşağıda yapının tarihi ile ilgili bilgiler kısmında yaptırılma gerekçesi belirtilecek olan, Kurul'ca onaylanmış rölöve projeleri düzeltilerek kullanılmıştır.[4] Düzeltmeler 2000 yılı Kasım ayında yapının durumunu belgelemektedir. Harita Müdürlüğü'nce tespiti yapılmış ana bina, ekleri ve açık alanları gösterir halihazır durumu ile birlikte bu rölöveler sayısal ortama aktarılmıştır. Gerekli analizler yapılarak restitüsyon çalışmaları gerçekleştirilmiş ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır.[5] İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 27.9.2001 gün ve 9522 sayılı kararı ile uygun görülen projeler doğrultusunda restorasyon uygulaması için 27.11.2001 tarihinde yapılan ihalenin 27.12.2001'de Sayıştay'ca tescillenmesinden sonra başlatılan çalışmalar halen devam etmektedir. Restorasyon uygulamalarının yanı sıra üstleneceği yeni işleviyle ilgili yine İzmir Büyükşehir Belediyesi başkanlık danışmanları Dr. Sabri Yetkin ve Dr. Fikret Yılmaz'ın proje yöneticiliğini yaptığı çalışmalar da sürdürülmektedir.

Bu yazı itfaiye binasının restorasyon çalışmaları öncesindeki durumunun tanımlanması, özgününe ilişkin verilerin değerlendirilmesi ve ana restorasyon kararları ile ilgilidir.

İtfaiye Binası'nın Yapımından Günümüze Tarihsel Süreç

İzmir'in adeta varlık sebebi olan ticareti durma noktasına getiren, önemli miktarda can ve mal kaybına neden olan yangınlara karşı alınan önlemlerin, XIX. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren örgütlü bir yapıya kavuştuğu gözlenmektedir. Belediye Dairesinin kurulmasıyla birlikte, belediyeye bağlı bir tulumbacı takımı oluşturulmuştu. 1897 yılında Yusuf Dede mevkiinde inşa ettirilen yaklaşık on metre yüksekliğindeki

(57) Bin Liralık Bina Iki Ay Sonra Ikmal Edilecektir

İnşaına Devam Olunan İtfaiye Santral Binası

Belediyenin Paştemalcılar başında inşa ettirmekte olduğu itfaiye santral binası yavaşmakta olan bir tarihi sanat devriyesini mesarretle teşhit etmektir.

23 Temmuz aynı zamanda Yetim çocuklar günü idi. Bu münasebetle müteaddit kollar tarafından rozetler tevzi edilmiştir.

Posta ve Telgrafhanelerde de şefkat pulları sarfolunmuştur.

Gece, Hürriyet bayramı münasebetile hükümet konağı ile kışla binaları fevkalâde tenviratla tezyin edilmiştir.

Belediyenin Paştemalcılar başında inşa ettirmekte olduğu itfaiye santral binası İzmirin itfaiye ihtiyacını temin edecek cesamet ve mükemmeliyettedir. Şehrin tam merkezinde inşa edilen İtfaiye merkez binası asri ve fenni İtfaiye techizatı ve vesaiti nakliyesini ihtiva edecektir. İtfaiye teşkilâtı İzmirde zuhur edecek herhangi bir yangını pek seri bir şekilde itfa edebilecek kudrete yükselmektedir. İtfaiye santral binası Belediyeye aşağı yukarı bin liraya malolmuştur. İnşaat daha iki ay kadar devam edecektir. Eylûl sonlarına doğru binanın teslim muamelesi yapılacaktır.

İtfaiye binasının inşaatı sırasında gazetede çıkan haber, 1931

yangın gözetleme kulesi, çıkan yangınlara acilen müdahale etmek için yapılan yatırımlardan birisiydi. Ayrıca İzmir'de yatırımları bulunan yabancı şirketlerin ve sigorta şirketlerinin de özel itfaiye örgütleri bulunuyordu.

Ancak bu ve benzeri önlemler İzmir'i 1922 Eylül'ünde yaşanan büyük yangının tahribatından korumaya yetmedi. Bilindiği üzere yaşanan savaş ve işgal döneminin bittiği günlerde, İzmir'de 13 Eylül 1922 de çıkan yangın kentin büyük bir bölümünü yok etmiş ve kullanılamaz hale getirmişti.

20 Mart 1924 tarihinde çıkartılan bir kanunla, itfaiye hizmetlerinin belediyelerce yürütüleceği kararlaştırılınca, sigorta kumpanyaları itfaiyelerinin yönetimi de İzmir Belediyesine geçti. İtfaiye işlerinin belediyenin görev alanına alınmasından sonra, dağınık olarak bulunan itfaiye şubelerinin tek merkezde toplanmasına ihtiyaç duyulunca, İzmir Belediyesi 24 Ağustos 1926 tarihinde, İtfaiye Merkez İstasyon Binasının yapılması kararını aldı. İlgili karara göre İtfaiye Merkez İstasyon Binası, kentin imarı da düşünülerek, yangın mahallindeki on dördüncü adanın on dokuzuncu parseli üzerinde yapılacaktı. İmkanların sınırlı olması nedeniyle alınan kararın uygulama-

sı gecikmiş ve en sonunda İzmir Belediyesi 21 Eylül 1930 tarihli gazetelere İtfaiye Binası için ihale ilanı vermiştir. Basında İtfaiye Binasının ihalesinin sonuçlarına ilişkin ayrıntılı haberler yer almamakla birlikte, 13 Ekim 1930 tarihli gazete haberinde ihalenin yapıldığı ve temelin atıldığı görülmektedir.

İtfaiye binası inşaatının başlaması oldukça zor olmuş, yapım sürecinde ilk karar 1926 yılında alınmasına rağmen, temel 1930 yılında atılabilmişti. Ancak gecikmeli olarak başlayan inşaat büyük bir hızla ilerlemiş ve dokuz aylık bir çalışma sonunda kabası tamamlanmıştır. Anadolu gazetesi, 24 Temmuz 1931 tarihli nüshasında inşaatın son halini gösterir fotoğrafla birlikte bir haber yayınlamıştır. Gazete, İtfaiye binasının Eylül ayında tamamlanacağına dair haber vermesine rağmen inşaat bu tarihte bitirilip, teslim edilememiştir. Dönemin gazetelerinde yeni yapının bitirileceğine ilişkin daha sonra çıkmış haberler yer almasına rağmen inşaatının bitiş ve açılışına dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak itfaiye binasındaki yangın kulesinin kullanımı ve buraya bayrak çekilmesine ilişkin 6 Temmuz 1932 tarihli bir haber binanın faaliyete geçtiğini göstermektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere açılış tarihini kesin olarak belirlemeyi mümkün kılacak bilgi olmasa bile, İzmir basınında yer alan haberlerin bağlamında itfaiye binasının 1932 yılı Haziran ayı içinde hizmete alındığını söylemek mümkündür. 1930-32 yılları arasında inşa edilen bina erken cumhuriyet dönemi mimarisinin etkilerini taşımaktadır." [6]

Ana binaya ek olarak 1932 ile 1938 yılları arasında arka bahçeye tek katlı bir müştemilat binası[7] ve 1950'li yıllarda iç avluya bakan duvara bitişik olarak, kalorifer sistemi için bir ilave bölüm yapılmıştır. 1988'de korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenen yapının bitişiğinde bulunan parsellerle birleştirilerek elde edilecek tek parsel üzerine İzmir Plaza yapılması istemi ile 8.6.1995 tarihinde İ.B.Ş.Belediyesi İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na başvurmuştur. Bu dilekçe ekinde mevcut yapının rölövesi ve yapılması düşünülen plazanın avan projesi de bulunmaktadır. Bu başvuruya istinaden 17.8.1995 tarihinde alınan kararla yapının grup derecesi 1 olarak belirlenmiş ve dolayısıyla öneri projenin yapımı engellenmiştir. Alınan kararın iptali için mülk sahibinin Kültür Bakanlığı aleyhine 1995 yılı sonunda açmış olduğu dava 1998 yılı Kasım ayında Bakanlık lehine sonuçlanmıştır. Kentin hafızasında cumhuriyet dönemini yansıtan yapının yaşatılması için geçirilen süreç basında da yer almıştır. [8]

Yapının geleceğiyle ilgili belirsizliğin yaşandığı bu süre boyunca yapının bakımı ile ilgili çalışmalar yapılmadığı gözlenmektedir. İzmir'in tarihi yapılarını kent yaşamına kazandırmak ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak konusunda hassasiyet gösteren mevcut yönetim itfaiye binasını bu anlamda yapacağı çalışmalar programına alarak yukarıda söz ettiğimiz restorasyon sürecini başlatmıştır.

Çevre

Yapı İzmir kent merkezinin yangın sonrası yeniden plan kesiminde yer almakta ve yakın çevresi içerisinde Tekel Binası, Behçet Uz Çocuk Hastanesi gibi dönemin mimari özelliklerini taşıyan yapılar bulunmaktadır. Mevcut dokudaki yeni yapılaşma yoğunlukla 5 kat ve üzeri bitişik nizamlı olup, kullanım ticari amaçlıdır

Konak ilçesi, İsmet Kaptan mahallesi 1023 ada 1 parselde kayıtlı yapı bitişiğindeki 2,6,7,8,9 parsellerle birlikte kullanılmaktadır. Adanın güney ucunda, Büyükşehir Belediyesi mülkiyetinde olmayan 10 parselde ise yine cumhuriyet dönemine ait tescilli Atlas Oteli bulunmaktadır. Ada güneydoğuda yapının giriş aldığı Şair Eşref bulvarı, güneybatıda Gazi Osman Paşa bulvarı, kuzeybatıda 1372 ve kuzeydoğuda 1371 sokak ile çevrilidir. Ana bina Şair Eşref bulvarı ve 1371 sokağa cepheli olup, müştemilat binası 1372 sokak boyunca yerleştirilmiştir. Avlu içerisinde ana bina ve müştemilat arasında kalan bölümde metal I profillerin üzeri örtülerek elde edilmiş bir sundurma bulunmaktadır. Müştemilat binasının Atlas Oteline bakan köşesine dik yerleştirilmiş su deposu olarak kullanılan havuz ve çevresi bahçe olarak düzenlenmiştir.

Mimari

Erken Cumhuriyet dönemine ait kamusal yapıların ilk örneklerinden olan itfaiye binası plan, cephe ve iç mekan açısından dönemine ait karakteristik özellikler göstermektedir.

Üç kat yüksekliğinde kırma çatı ile örtülmüş kütlenin kuzey batı ucu teras çatı ile kapatılmıştır. Kırma çatıdaki yükseklik farkları yapının tasarımını etkileyen iç mekandaki işlevsel farklılıkları kütleye yansıtmada kullanılmıştır. Ana kütleye kuzey batısında yer alan bahçe tarafından kare planlı kule eklenmiş, bulvar ve sokağın kesiştiği köşe yarım daire planlı ve giriş ise camekanlı bir çıkma ile vurgulanmıştır. Kule yapıldığı dönemde çevresinin en yüksek yapısı olduğu için yangın gözetleme amacı taşımakta, ancak bir o kadar da kullanılmış hortumların kulenin üst katından taşan makaralara asılarak kurutulmasına hizmet etmektedir.

Binanın ana girişi, güney doğuda Şair Eşref Bulvarı'ndan alınmıştır. 1371 sokağa açılan ikinci girişten sadece birinci ve ikinci katlara çıkan merdiven kovasına ulaşılmaktadır. Bu giriş ikinci katta yer alan lojman için düşünülmüş ikincil bir giriş olup bugün kullanılmamaktadır. Binayı bahçe ve müştemilatla ilişkilendiren arka cephede iki giriş daha bulunmaktadır. Bunlardan biri güney batı uçtaki mekanlar, diğeri ana giriş holüne açılan mekanlar için düzenlenmiştir.

Yapı güney batı-kuzey doğu doğrultusunda yerleştirilmiş uzun bir dikdörtgene dik saplanan daha kısa ve dar bir dikdörtgenden oluşan L plana sahiptir. İtfaiye araçlarının garajı olarak tasarlanmış orta bölüm iki katlıdır (garaj iki kat yüksekliğindedir). Bu bölümün kuzey doğu ve güney batısında kalan kısımlar ise üç kattan oluşmaktadır. Zemin kat, Şair Eşref bulvarına açılan giriş aksı boyunca uzanan geniş bir koridor etrafında düzenlenmiş idari kullanımlı

3

Binanın yakın çevresi ile birlikte konumu

4

Binanın Şair Eşref Bulvarı'ndan görünümü

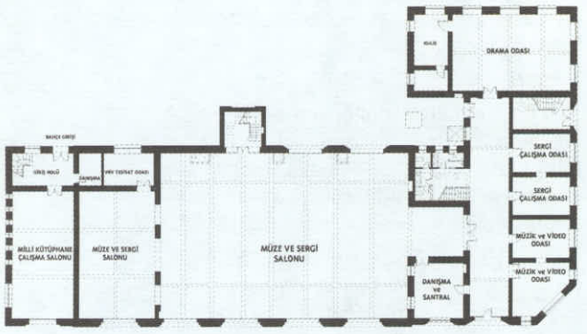

Zemin Kat Planı (Restorasyon Projesi)

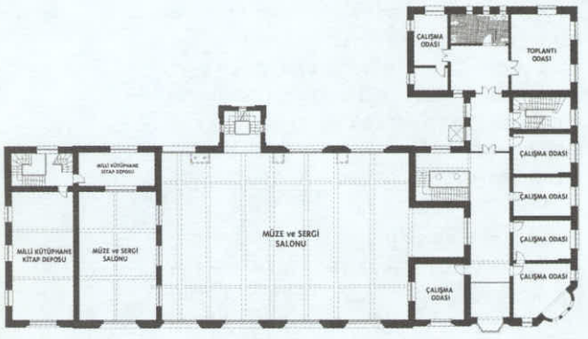

Birinci Kat Planı (Restorasyon Projesi)

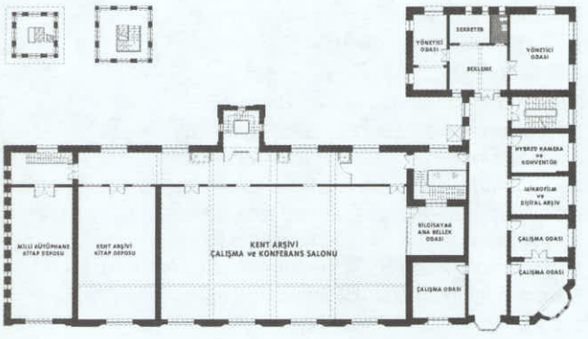

İkinci Kat Planı (Restorasyon Projesi)

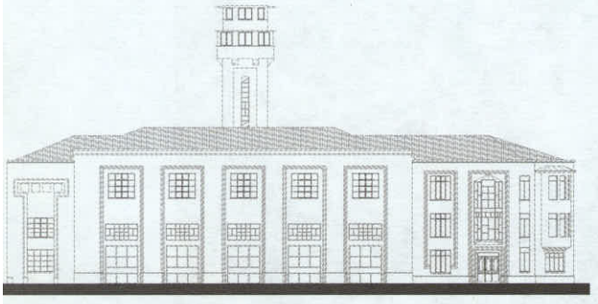

Güneybatı Cephesi (Restorasyon Projesi)

mekanlar, garaj, garajdan ulaşılabilen kule, üst katlara ulaşımı sağlayan merdiven ve bu dolaşım koridorundan bağımsız güney batı köşede, bahçeden ulaşılan spor odası olarak kullanılan mekan, tuvalet ve üst kata çıkan merdiven kovasından oluşur. Kule hizasında kuzey batı cepheye bitişik yapılmış kazan dairesi ise yapıya 1950'li yıllarda kalorifer tesisatı döşendiğinde eklenmiştir. Birinci katta giriş koridoru üzerinde yer alan aynı büyüklükte bir koridor ve buraya açılan ofis mekanları bulunmaktadır. Koridorda garajı gören iç pencereler düzenlenmiştir. Garajın güney batısında kalan bölümde ise biri avluya diğeri bulvara bakan iki mekan diğer bölümlerle içeriden ilişkili değildir. Bu katta kuleden geçilen tesisat eki depo olarak kullanılmaktadır. İkinci katta idari ofislerin üzerindeki mekanların plan şeması değişmemektedir. Rölöve çalışmaları sırasında ofis ve depo olarak kullanılan bu mekanlar yapıldığı dönemde itfaiye müdürünün lojmanı olarak hizmet vermiş, bu nedenle de kuzey batı uçta mutfak, banyo ve tuvalet mekanları düzenlenmiştir. Garajın üzerinde ise itfaiye erleri için yatakhaneler ve bunlara ulaşımı sağlayan uzun bir koridor bulunmaktadır. Bu koridor aynı zamanda kuzey doğu ve güney batı uçtaki mekanları, ve kule merdivenleri vasıtasıyla da garajla yatakhaneleri birbirine bağlamaktadır. Koridorda acil durumlar için aşağı iniş boruları tasarlanmıştır. Yine koridordan geçilen ek bölüm bu katta tuvalet ve duş olarak hizmet etmektedir

İç mekanların tümü dışarı bakan ahşap pencerelerden ışık almakta, bazı mekanlarda fonksiyonları gereği içe bakan pencerelerde bulunmaktadır. Odalara tek kanatlı ahşap kapılarla girilmektedir. Ayrıca içeri de holleri birbirinden ayıran ve garajı hollere bağlayan ahşap-cam bölmelerde çift kanatlı kapılar yer almaktadır. Bulvara açılan garaj kapıları metalden yapılmıştır. Bu kapılar makara sistemi ile yukarı kalkarak iç kısımda kapı üzerlerinde konumlanmış makaslara taşıttırılmıştır. Bahçeye açılan kapılar ise yine metal olup kapı üzerindeki raylar vasıtasıyla duvarların içe bakan kısımlarına kaymaktadır. Garaj kapılarının üzerindeki metal bölmeli pencereler iç mekanı aydınlatmak üzere tasarlanmıştır.

Yer döşemeleri bordürlü 20x20 köşe takozlu mozaiktir. Kuzey batı uçta birinci ve ikinci kat mekanlarında desenli karo mozaik kullanılmıştır. Yer döşemesi duvarlarla yine zeminle uyumlu desenli karo mozaikten süpürgeliklerle birleştirilmiştir. İkinci katta lojmanın yatak odaları ahşap rabıta ile kaplanmıştır. İtfaiye erlerinin yatakhaneleri de yapıldığı dönemde ahşap iken daha sonra karo plaka ile değiştirilmiştir.

Garajın zemini ise şaptır. Bina içerisindeki tüm merdivenler yerinde dökme mozaik olup metal trabzanları da aynıdır. Tavanlar sıvalı ve badanalıdır. İkinci katta çatı örtüsünü taşıyan ahşap makasların altı rabis teli ile güçlendirilmiş sıva üzerine badana ile kapatılmıştır. Garajın üzerinde taşıyıcı strüktürü gösteren betonarme kirişler de sıvalı ve badanalıdır. İç mekanlarda süsleme öğeleri kullanılmamıştır.

İç mekandaki düzenleme yapının cephelerine yansımaktadır. Bulvara bakan güney doğu cephesi üzerindeki 5 adet garaj kapısı, tepe pencereleri ve yatakhane pencerelerini çevreleyen dört kademeli düz dikdörtgen dişler, bu mimari elemanları cephe dış hattından 20 cm kadar içeri taşımaktadır. Bu bölüm, solu ve sağında bulunan aynı gabarideki diğer bölümlerden yüksek ve öne çıkarılarak ayrıştırılmış, iki kademeli düz silme ile bitirilmiştir. Solundaki kısım yine aynı anlayışla çerçevelenmiş ve iki kademeli dişle içeri çekilmiş üzerine her katta sonradan değiştirilmiş farklı pencereler yerleştirilmiştir. Yine aynı cephe üzerinde sağda ise dört kademeli dişle çerçevelenmiş benzer üç kat penceresi, giriş kapısı ve üzerinde camekanlı çıkma, tek kademeli çerçeve içine alınarak geri çekilmiş üç kat pencere, ve en sağda birinci katta başlayan dairesel köşe çıkması bulunmaktadır. 1371 sokağa bakan kuzey doğu cephesi katları vurgulayan yatay ve cepheden taşan bantlarla hareketlendirilmiş, bu bantlar lojman giriş kapısı ve üzerindeki merdiven kovasını aydınlatan pencerelerle kesilmiştir. Bu cephede yer alan pencereler kareye yakın dikdörtgen şeklinde olup, merdiven pencereleri ve köşe çıkması bitişiğindekiler hariç aynıdır. Bahçe girişine bakan güney doğu cephenin zemin katında ince uzun dikine yerleştirilmiş pencereler ve üst katlarda ise kareye yakın benzer dikdörtgen pencereler bulunmakta, ancak ikinci katta da zemindekilerin benzeri pencereler olduğu eski fotoğrafından anlaşılmaktadır. Söz ettiğimiz bu üç cephenin arka planlarında kule yükselmektedir. Bahçeye bakan kuzey batı cephe de ise kule cepheden taşan ve bütünüyle görülen vurgu elemanı olarak cepheyi ikiye bölmektedir. Bu cephede de garaj kısmı yükseltilmiş ve bu kısım üzerindeki garaj kapıları ve tepe pencereleri dört kademeli çerçeve içine alınmıştır. Kulenin sağı yapıya sonradan eklendiğini söylediğimiz dört katlı tesisat eki ile kapatılmıştır. Mevcut durumunda buradaki mekanları aydınlatan küçük pencereler, kazan dairesine açılan kapılar ve en üst katta hortum kurutma için düzenlenmiş açıklık bulunmaktadır.

Yapım Tekniği ve Malzeme

Yapının dış duvarları taş tuğla almaşık malzemeden yığma olarak inşa edilmiştir. 65 cm kalınlığındaki bu duvarlar ikinci katta 50 cm'ye düşmektedir. İçeride, birbirine paralel uzanan dış duvarları enine birleştiren ve garajın iki yanında konumlandırılmış, aynı kalınlıkta ikişer iç duvar da taşıyıcı olarak çalışmaktadır. Diğer iç duvarlar

20 cm kalınlığında ve tuğladan örülmüştür.

Yaklaşık 15mx 23m boyutlarındaki garaj açıklığı 2,5 m aralıklarla enine ve bunları dik kesen daha küçük kesitli boyuna yerleştirilmiş betonarme kirişlerle geçilmiştir. Zemin kattaki diğer geniş mekanlarda da açıklığa uygun kesitli yine betonarme kirişler kullanılmıştır. Üst katta daha geniş aralıklı betonarme kirişler ana çatı makaslarının altında yer almaktadır. Ahşap çatı makasları kalın dış duvarlara oturtulmuştur.

Zemin etüdü sırasında tetkik edilen temeller, taşıyıcı duvarların zemin kotundan 2,5 m kadar aşağıya uzatılıp 1. m de betonarme hatıl döşenerek inşa edilmiştir.

Kireçli harçla yapılan dış sıva kalınlığı 6 cm olup, üzerinde farklı zamanlarda yapılmış sarı, mavi ve kiremit renklerinde boya katmanları ve en dışta 1980'ler de uygulanmış kaleterasit sıva bulunmaktadır. İç sıva 4 cm kadardır. Farklı dönemlerde badana ve plastik boya yapılmış, ofislerde yağlı boya ve yer yer lambiri kullanılmıştır.

Restorasyon Kararları

Yapı, mevcut durumunu tanımlarken değindiğimiz gibi ana binaya yapılan tesisat eki ve yine kuzey batı uca bitişik inşa edilen elektrik odasının dışında kütlesel olarak özgün niteliklerini korumaktadır. İç mekanlarda kullanım gereği kapatılmış açıklıklar ve birkaç ek bölme duvarı bulunmaktadır. Örneğin, ikinci katta ana giriş holünü üst katlara bağlayan merdivenin solunda kalan ve idari bölümü yatakhane koridoruna bağlayan kapının kapatılması dolaşım şemasını değiştirmiştir. Restorasyon kararları alınırken özgün cepheleri kapatan ve iç mekan kullanımını değiştiren söz konusu eklerin kaldırılarak yapının tamamen özgün durumuna getirilmesini sağlayan anlayış benimsenmiştir.

Bahçedeki müştemilat binası ise ana binanın inşaatından hemen sonra yapılmış, bu kütleyle uyumlu ve yemekhane olarak tarihsel süreç içerisinde binayı kullananların alışkanlık kazandığı bir ek yapı niteliğindedir. Bu özelliklerinden dolayı müştemilat binası iç mekanlarında gerekli değişiklikler yapılarak korunmuştur.

Yapının mekansal özellikleri ve kurgusunun verilecek yeni işlevle örtüşmesi de restorasyon kararları ile tutarlılık göstermekte, yeni fonksiyon için gereksinim duyulan mekan adedi ve niteliğini yapının özgün durumu sağlayabilmektedir. İzmir kent müzesi ve kent arşivi olarak kullanılacak yapının garajı artık müze ve üst katındaki yatakhaneler arşiv çalışma salonu işlevini üstlenecektir. Zemin katta kuzey doğuda yer alan ofis odaları İzmir ile ilgili belgesellerin seyredilebileceği, İzmir'e özgü müziklerin dinlenebileceği ve müzedeki sergi temasının okul öğrencilerince dramatize edilebileceği mekanlar olarak düzenlenmiştir. Aynı kısımda birinci ve ikinci katlardaki odalar ise yönetici ve araştırmacılar için çalışma ofisleri olacaktır. Güney batı uçtaki üç katlı bölümün bahçeden ulaşılan bağımsız bir girişi ve ikinci katta arşivle bağlantısının olması, yine bu yapıda yer alması düşünülen Milli Kütüphaneye ait mekanların ve dolaşım düzeninin özgün niteliklerin korunarak sağlanmasında etkendir.

Müştemilat binası özgün işlevine de referansla İzmir yemekleri lokantası olarak düşünülmüştür. Ana bina ile arasında kalan şap zeminli açık alanda yapılacak peyzaj düzenlemesi ile içerideki fonksiyonun gerektiğinde dışarı taşarak kullanılır hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Güney batı uçtan bahçeye yaklaşımda ana bina ile Atlas Oteli arasındaki bölüm otopark ve otoparkın kuzey batısında kalan mevcut durumda da ağaçların yer aldığı alan bahçe olarak düzenlenmiştir.

Sonuçta hazırlanan restorasyon projesi ile İzmir Büyükşehir Belediyesine ait 3592.25 m^2lik altı parsel birleştirilerek tek parsel haline dönüştürülmüş[9], yaklaşık 1020 m^2 ana bina ve 370 m^2 müştemilatın özgün nitelikleriyle ve yeni işlevleriyle İzmir kentine, tarihini yine tarihi bir binada hatırlatmaya yönelik korunması amaçlanmıştır. Mevcut açık alanlar eklerin de kaldırılmasıyla genişletilmiş ve peyzaj düzenlemeleriyle kent merkezinde ihtiyaç duyulan yeşil dokuya katkıda bulunulmaya çalışılmıştır. Yapının restorasyon çalışmaları sonucunda İzmir kentlisi ve ziyaretçileri tarafından daha yoğun kullanılacağı, İzmir kentinin yangınlar ve sonuçlarından etkilenen tarihini toptan hatırlatan bir sembol olarak daha uzun yıllar hizmet vereceği inancındayım.

Restorasyon Uygulamalarında Bugünkü Aşama

Yapılan yeni itfaiye binasına taşınılmasından sonra, yapıda elektrik ve tesisat yeniden düzenleneceği için mevcut eskimiş donatı sökümü, ana bina ve müştemilata yapılmış eklerin yıkımı yapılmıştır. Sıvalar kaldırılarak yığma duvarların ve betonarme kirişlerin taşıyıcılığı ile ilgili gerekli tetkikler İnşaat Mühendisleri Odası İzmir Şubesince yürütülmüş ve ön görülen güçlendirme projesini tanımlayan rapor İnşaat Yüksek Mühendisi Sayın Necati Uzakgören tarafından hazırlanmıştır. Bu rapor ışığında yaptırılan güçlendirme projeleri İnşaat Mühendisleri Odasınca onaylandıktan sonra çalışmalar başlamış ve hala devam etmektedir. Bu süreç içerisinde müştemilat binasındaki uygulamalar da bitim aşamasına gelmiştir. Restorasyon uygulamaları devam ederken yeni kullanım için gereksinim duyulan tefriş için projelendirme çalışmaları da sürdürülmektedir. ◻

Arşiv çalışma salonu iç mekan düzenlemesi

Dipnotlar:

1- Kültür Bakanlığı, İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi 35.00/2094 no'lu dosya.

2- Dr. Sabri Yetkin – Dr. Fikret Yılmaz, İKEMA (İzmir Kent Müzesi ve Arşivi) tanıtım kitapçığı, İzmir 2002, s.18

3- Yenişehir'de yapılan yeni itfaiye binasının projeleri Mimar Ertan Dikmen tarafından hazırlanmıştır.

4- Rölöve projeleri Ümit Serdaroğlu tarafından hazırlanmıştır.

5- Yapının projelendirmeleri İzmir Büyükşehir Belediyesi, Etüd Proje Şube Müdürlüğünde, müdür Mimar Işık Çelikoğlu denetiminde, Y. Mimar Restorasyon Uzmanı Hülya Yüceer tarafından hazırlanmış; çizimlerde stajyer öğrenciler Karşıyaka Endüstri Meslek Lisesi, Yapı Ressamlığı bölümü son sınıf öğrencisi İdris Kezer ve O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü 3. sınıf öğrencisi Günseli yardımcı olmuşlardır. Yeni işlevin mekansal sunumu için üç boyutlu canlandırmalar yine aynı müdürlükten Mimar Demet Sisalan'a aittir.

6- Dr. Sabri Yetkin – Dr. Fikret Yılmaz, İKEMA (İzmir Kent Müzesi ve Arşivi) tanıtım kitapçığı, İzmir 2002, 6-17 sayfaları arasında yer alan yapının tarihçesi ile ilgili bölümden alıntı yapılmıştır.

7- 1934 yılı İzmir şehir rehberinde yer alan ve itfaiye binasının arka cephesini gösteren bir fotoğrafta müştemilat binası bulunmamakta, ancak 1938 yılına ait yapıyı ön cepheden gören başka bir fotoğrafta müştemilat binasının bir bölümü görülmektedir. Dolayısıyla bu ekin, ana bina 1932 yılında tamamlandıktan sonra 1938 yılına kadar geçen süreç içerisinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

8- Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hürriyet gazetesi, 2.3.1996,s.3; Cumhuriyet Gazetesi, 1.3.1996.

9- İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 29.11.2001tarihli kararı ile tevhidi onaylanan parseller için tek tapu hazırlanması işlemleri bitim aşamasındadır.

İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün Son Dönem Çalışmalarından Örnekler

A. Esin KULELİ
Y. Mimar, Restorasyon Uzmanı, İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürü

İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Kültür Bakanlığı bünyesinde görev yapan, 2863 sayılı yasa kapsamına giren Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ile Müzelerin bakım, onarım, inşaat, restorasyon, restitüsyon, çevre düzenleme ve teşhir – tanzim işlerine ait her türlü etüd, proje ve uygulama hizmetlerini yürütmekte olan, ülkemizde bölgesel anlamda hizmet veren toplam 11 Müdürlükten birisidir. Müdürlüğümüzün görev alanına İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Uşak, Muğla ve Kütahya illeri girmekte olup, hizmetlerimizi Etnoğrafya Müzesi'nin zemin katında sürdürmekteyiz. Müdürlüğümüz bünyesinde çalışmalarımız,

- Planlama - Proje Birimi,
- İnşaat – Onarım – Restorasyon Birimi,
- İnceleme ve Kesin Hesap Birimi,
- İdari ve Mali İşler Birimi

tarafından yürütülmektedir.

Merkeze bağlı hizmet veren Müdürlüğümüzde toplam 34 personel görev yapmaktadır. Ancak görev alanımızın geniş ve kültür varlıkları açısından zengin olması nedeniyle, zaman zaman bazı projelerin hazırlanması konusunda, Üniversitelerden ilgili akedemisyenlerden ve gönüllü mimarlardan yardım alınmaktadır.

Restorasyon Çalışmalarımız ve Projelerimiz

2001 - 2002 yılı içinde onarım, teşhir tanzim ve çevre düzenlemesi tamamlanarak, hizmete açılan yapılardan bazıları;

- İzmir, Urla'da "Necati Cumalı Anı Evi",
- Aydın "Yörük Ali Efe Müzesi",
- İzmir "Atatürk Müzesi"",
- İzmir'de "Halil Rıfat Paşa Köşkü",
- "Denizli Kültür Evi" (Çalışmalar tamamlanmış olup, henüz açılış tarihi belirlenmemiştir.),
- İzmir, "Agora Doğu Duvarı Onarımı".
- İzmir "Agora Rölöve Projesi'nin hazırlatılması".

Devam eden çalışmalarımızdan bazıları;

- "Uşak Atatürk Müzesi Onarım, Teşhir Tanzim ve Çevre Düzenlemesi",
- "Muğla K.T.V. Koruma Kurulu Hizmet Binası Onarımı",
- "Aydın - Söke, Orman Bakanlığı Eski Doğanbey Köyü'nde Milli Park Tanıtım ve Ziyaretçi Merkezi Binası Onarımı",
- "Kütahya, Germiyan Konağı Onarımı",
- "İzmir - Selçuk,Ege Tarım Kültürleri ve Ekoloji Müzesi Onarım ve Teşhir Tan zimi",
- "Aydın - Nazilli Ankara Palas Oteli rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi",
- "İzmir - Bademli'de tescilli yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi".

İzmir'de Gerçekleştirilen Çalışmalarımızdan Örnekler;

İzmir Atatürk Müzesi Restorasyon ve Teşhir Tanzim Çalışmaları

İzmir Atatürk Müzesinin restorasyon ve teşhir tanzim çalışmaları, Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğünün katkılarıyla 1998- 2001 yılları arasında tamamlanmış ve yapı 17 Şubat 2002 tarihinde düzenlenen törenle ziyarete açılmıştır.

Atatürk Müzesi, İzmir'in en güzel semtlerinden olan Alsancak'ta yer almakta, yapının ön cephesi 1. Kordon'a, arka cephesi 2. Kordon'a bakmaktadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, yazılı kaynaklardan 1875-1890 yılları arasında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapı, ana bina ve müştemilat binası olmak üzere iki bölümden oluşmakta ve 852 m^2'lik alana oturmaktadır. Neoklasik devir mimarisinin tipik özelliğini taşıyan ana yapı, dikdörtgen planlı olup, bir bodrum, iki tam kat ve bir çatı katından oluşmaktadır. Sivil Türk mimarisi ve batı mimarisi unsurlarının bir arada bulunduğu yapı, cephe düzeni ile Batı, plan tipi ile de Türk mimarisi özellikleri göstermektedir. Ancak yapıldığı tarihte kullananların kültürü ve gelenekleri Türk konak yapısına uymadığından bazı değişiklikler görülmektedir. Müştemilat kısmındaki avlunun sütunlu ve revaklı oluşu Osmanlı etkisidir.

- Bina, Takfor adlı bir tüccarın evi iken, İzmir'in kurtarılması ile 9 Eylül 1922'de hazineye devredilmiştir. Başkumandanlık karargahı olarak 10 Eylül 1922'de Atatürk'e tahsis edilmiş ve Atatürk bu binanın balkonundan halka hitap etmiştir.
- 17 Şubat 1923'te toplanan Türkiye İktisat Kongresi için Gazi Mustafa Kemal, bu binada toplantılar yapmış ve kişisel çalışmalarını yürütmüştür. Kongre bitiminde karargah bu binadan taşınmış, hazine tarafından Naim Bey'e otel olarak kullanılmak üzere kiralanmıştır.
- 11-16 Ekim 1925 tarihleri arasında binada kalan Gazi Mustafa Kemal, onuruna düzenlenen fener alayını izledikten sonra balkondan İzmir halkına seslenmiştir.
- 16 Haziran 1926'da, tekrar İzmir'e gelen Gazi Mustafa Kemal, İsmet Paşa ile, artık Naim Palas Oteli olarak kullanılan yapıda kalmıştır.
- 13 Ekim 1926'da İzmir Belediyesi binayı hazineden satın alarak, Atatürk'e hediye etmiştir. Atatürk, 1930-1934 yılları arasındaki ziyaretlerinde bu binada kalmış, Türkiye'ye resmi bir ziyaret yapan İran Şahı Rıza Pehlevi'yi 22 Haziran 1934'te konuk etmiştir.

İzmir Atatürk Müzesi

İzmir Atatürk Müzesi, Pencere detayı

• 10 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatı ile ev, kız kardeşi Makbule BAYSAN'a veraset yoluyla intikal etmiştir.

• 25 Eylül 1940'ta İzmir Belediyesi müze yapmak amacıyla binayı satın almış ve bina 11 Eylül 1941'de törenle halka açılmıştır.

• 1952 yılında Atatürk Umumi Kütüphanesi zemin kata taşınmış, daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı 25 yıl süre ile yapının kullanım hakkını almış ve 5 Ekim 1962'den itibaren ise yapı "Atatürk İl Halk Kütüphanesi ve İzmir Şehri Atatürk Müzesi" adını almıştır.

• 28 Aralık 1972'de binanın mülkiyeti İzmir Belediyesinden alınarak, İzmir Arkeoloji Müzesine verilmiştir. Bundan sonra yapı restore edilerek, Atatürk ve Etnografya Müzesi olarak kullanılmak amacıyla, 29 Ekim 1978 tarihinde dönemin Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı tarafından törenle ziyarete açılmıştır.

1990'lı yılların sonlarına doğru değişik nedenlerden (sahildeki dolgu, yan tarafta yapılan çok katlı yapıların yapı temelini etkilemesi, bodrumdaki su vb.) kaynaklanan statik problemler ve yapısal bozulmalar acilen yapının onarımının yapılmasını gündeme getirmiştir.

Bakanlığımızca sağlanan ödenekle 1998 yılında başlatılan çalışmalar kapsamında, yapıda gözlenen problemlerin (statik, bodrumu basan su, yapısal bozulmalar vb.) giderilmesine yönelik onarım işlemleri başlatılarak, öncelikle bodrum katta bulunan, tarihi strüktüre zarar verecek olan su tahliye edilip, K.T.V. Koruma Kurulu kararı doğrultusunda yalıtım, temel takviyesi, sağlamlaştırma gibi işlemler yapılmıştır. Daha sonra tavan ve duvar sıvalarının gereken yerlerinde raspa yapılarak, sağlamlaştırma ve statik takviye amaçlı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Çatının taşıyıcı sisteminde de gereken onarım ve takviyeler yapılmıştır.

Bakanlığımızca 2001 yılında sağlanan ödeneklerle, daha önce başlanılan işlere devam edilmiştir. Yapıda bozulan tüm yapı elemanları onarılmış, çürüyen bölümler aslına uygun olarak yenilenmiştir. Statik takviye çalışması sonrası gereken sıva işlemleri yapılıp, zemin katta mermer döşeme kaplamaları, alçı işleri orijinaline uygun tamamlanmıştır. Yapının 1. Kordon'a bakan giriş cephesinde İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce yükseltilerek, gerçekleştirilen, merdivenin ilk basamağını ve bodrum kat pencerelerini kapatan sahil düzenlemesi, Belediye yetkilileri ile görüşülerek, önerdiğimiz yeni düzenlemeyi yapmak üzere sökülmüş, kaldırım özgün kotuna indirilmiş, yapının tekrar eskiden sahip olduğu görünümüne kavuşması sağlanmıştır. Üst katta ahşap döşeme kaplamalarının yakın geçmişte yapılmış yağlı boyaları raspa edilerek cilalanmıştır. Cephe temizliği için konunun uzmanları denetiminde kimyasallarla test yapılmış ve alınan sonuçlara göre kullanılacak sistem belirlenip, mermer yüzey temizliği gerçekleştirilmiştir. Binanın zemin katında yer alan dört adet şöminenin konservasyon çalışmaları da, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü öğretim elemanlarının denetiminde tamamlanmıştır. Sergi salonunda yer alan şöminenin, sol tarafında çinileri dökülen bölümü sıva ile doldurulup, çini deseninin sadece konturları tamamlanarak, hem bütünlüğün sağlanması, hem de eski ile yeni yapılan bölümün farkedilmesi sağlanmak istenmiştir.

Yapının teşhir tanziminde kullanılacak tüm antika mobilyalar, koltuklar, altın varak kaplamalı ayna çerçeveler, kornişler, sehpalar vb. eşyaların orijinaline uygun şekilde onarımları yapılmıştır. Depodan çıkarılan mobilyalar, koltukların onarım çalışmaları kapsamında, öncelikle böceklenmeye karşı ilaçlanmıştır. Yapıda daha önceki onarımlar sırasında, altın varak kaplamalı çerçeveler üzerine sürülmüş olan yaldız boyalar sökülmüş, kırk ve eksik bölümlerin uzmanlarınca onarılmasından sonra, altın varak kaplanmıştır. Ayrıca çoğu 19. yüzyıla ait olduğu düşünülen, maun, ceviz gibi kaliteli ahşaplarla, masif veya kaplamalı olarak imal edilmiş olan antika mobilyalar, açılmış olan birleşim yerleri sıkılarak, monte edilmiştir. Gomalak cila ile cilalandıktan ve onarım bittikten sonra üzerleri örtülerek, teşhir çalışmalarının yapılacağı zamana kadar, koruma altına alınmıştır.

Yeni düzenleme sırasında, ana binanın zemin katında Atatürk'ün, ilke ve devrimlerinin anlatılacağı, bununla birlikte yapının tanıtılacağı, kültürel ve sanatsal aktivitelerin, toplantıların, periyodik sergilerin düzenleneceği mekanlar oluşturulmuştur. Üst kat ise asıl müze katı olup, bu katta Atatürk'ün kimliğinin, yaşamının yansıtılacağı, yapıda değişik dönemlerde kullanılmış veya değişik kişi ve kurumlarca bağışlanmış antika eşyaların sergileneceği bir teşhir, tanzim sistemi düzenlenmiştir. Yapının ve içinde sergilenen antika eşyaların korunabilmesi amacıyla yangın alarm ve görüntülü güvenlik sistemi tesisatı döşenmiştir.

Müştemilat binasının onarım çalışmaları sırasında ise, merdiven basamakları ve ahşap döşeme kaplamaları onarılmış, doğramalar orijinaline uygun şekilde yenilenmiş, sövelerin kırılan, çatlak gözlenen yerleri onarılmış, temizlenmiştir. Müştemilatın terasında korkuluk aralarında yer alan, yerinden oynamış durumdaki taş babalar da gerekli çalışmaların yapılmasından sonra yerlerine monte edilmiştir. Onarım çalışmalarının tamamlanmasından sonra, avluda bahçe düzenlemesi yapılmıştır. Müştemilat binası Bakanlığımızın

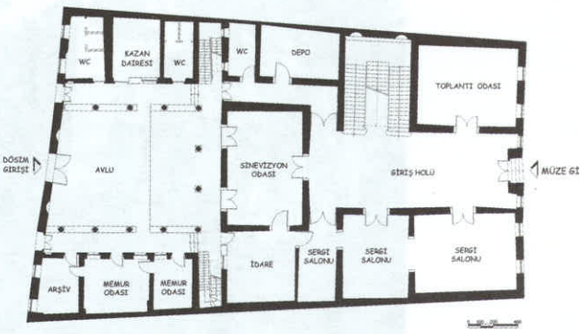

Müze ve Dösim İşletme Müdürlüğü - Zemin Kat Planı

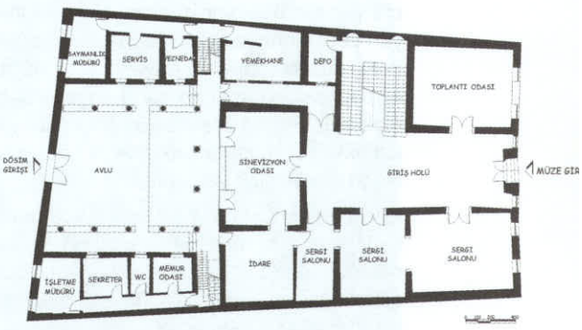

Müze Zemin Kat ve Dösim İşletme Müdürlüğü 1. Kat Planı

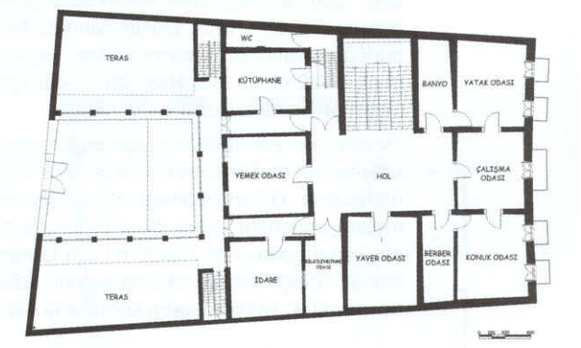

Müze 1. Kat Planı

İzmir Atatürk Müzesi - Planlar (Restorasyon Projesi)

talimatı gereği, İzmir Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü tarafından hizmet binası olarak kullanılmak üzere düzenlenmiştir.

Halil Rıfat Paşa Köşkü'nden Tülov Kültür ve Eğitim Merkezi'ne

Yapı, İzmir ili, Konak ilçesi, Kemal Reis Mahallesi, 121 pafta, 3318 ada, 1 parselde yer almakta olup, 19. yüzyılın 2. yarısında inşa edilmiştir. 1934 yılında Hasibe Hanım tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağışlanan köşk, uzun süre lojman olarak kullanılmıştır. Yaklaşık on yıldır boş duran, kullanılmayan yapı, TÜLOV Vakfı tarafından Kültür ve Eğitim Merkezi olarak işlevlendirilmek üzere, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden kiralanmıştır.

Korunması gerekli kültür varlığı olarak tes-

Halil Rıfat Paşa Köşkü

cilli yapının ana giriş cephesi taşıt yoluna, yan cephelerinden biri yaya ulaşımına yönelik düzenlenmiş merdivenli yola, diğer iki cephesi ise arka ve yan bahçeye bakmaktadır. Parsel üzerinde iki adet yapı yer almaktadır. Bunlardan ilki tescilli ana yapı, diğeri müştemilat yapısıdır.

Ana yapı, iki kat (giriş ve bahçe kotundaki kat), yapının oturma alanının bir bölümüne oturan bodrum ile çatı arasındaki küçük bir odacıktan oluşmaktadır. Müştemilat ise tek mekanlı bir yapıdır.

İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nden 29 Mayıs 2001 gün ve 9288 sayılı kararı ile yapının onarım izni alınmıştır. Dösim Merkez Müdürlüğü tarafından onarım ihalesi yapılan yapı, kültürel ve sanatsal etkinlikler için değerlendirilmek üzere onarılmıştır.

Özgününde konut olarak inşa edilen yapının mevcut mekanlarının yeni işlevler doğrultusunda kullanılabilmesi için düzenlemeler yapılmıştır. Yeni işlevler, giriş katının sanat galerisi ile Dösimm ürün tanıtım standı, bahçe katının okuma salonu, idari oda, mutfak, bodrum katın konferans salonu, çatı katının ise çalışma odası olarak düzenlenmesi şeklinde belirlenmiştir. Bahçe içinde yer alan müştemilat yapısı, güvenlik odası olarak kullanılmak üzere onarılmıştır. Ayrıca bahçe içerisinde, projesi İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nün 24 Ekim 2001 tarih ve 9565 sayılı kararıyla onaylanan, sürme kapılı, zaman zaman bahçe ile bütünleşebilen şeffaf bir yapı da inşa edilmiştir.

Onarım çalışmaları kapsamında binanın duvarlarında sağlıklı olan sıvalar korunmuş olup, bozulan sıvaların raspası yapılmıştır. Raspadan sonra duvar içlerindeki çürümüş ahşap taşıyıcı elemanlar sökülerek, emprenyelenmiş ahşaplar ile orjinaline uygun şekilde yenilenmiştir. Binanın kullanılamaz durumda olan ahşap döşeme kirişleri, tavan ve döşeme tahtaları tamamen yenilenirken, yalnızca kötü durumdaki bağdadi çıtalar sökülmüş ve yenilenmiştir. Çatının ahşap elemanlarının bozulmuş olanları orjinaline uygun olarak yenilenmiş, kaplama tahtaları üzerine yalıtım malzemesi serilmesinden sonra, eskitilmiş kiremitle kaplanmıştır. Bir bölümü sağlam durumda olan yağlı boyalı ahşap yüzeylerin boya raspası yapılarak, restorasyon aşamasında kullanılmak üzere korumaya alınmış, eski resimlerinden faydalanılarak, gerekli tamamlamalar yapılmıştır. Duvarlarda yapılan boya raspası sonucunda belirlenen bölgelerdeki kötü durumdaki tavan ve duvar sıvaları, özgün malzemesine uygun saman katkılı sıva kullanılarak onarılmış, tüm sıva yüzeylerine bitiş katı olarak, alçı sıva yapılmıştır. Odalarda bozulan alçı korniş ve göbekler, sağlam özgün bölümlerden kalıp alınması suretiyle tamamlanmıştır. Ahşap kapı ve pencere kasaları, kapılar, demir korkuluklardan sağlam olanlar korunmuş, kapı kanatları, klasik ve giyotin pencere doğramaları, kepenkler, merdiven basamakları, korkuluklar ve süpürgelikler orjinaline uygun olarak yenilenmiştir. Yerinde mevcut olmayan demir kepenkler, bodrum kat sokak girişindeki kurşunlu demir kapı eski fotoğraflarında elde edilen veriler doğrultusunda yapılmıştır.

Yapının üst katındaki sıvaya ilişkin konsolidasyon çalışmasının uzmanlarınca tamamlanmasından sonra, cephe temizlik çalışmaları da yapılmıştır. Bahçe duvarlarında bozulan bölümler, tekrar örülerek, derzlenmiştir.

Köşk, onarım ve yeniden düzenleme çalışmalarının tamamlanmasından sonra, 4 Mayıs 2002 tarihinde hizmete açılmıştır.

İzmir Hevra Kedosa Havrası

Mülkiyeti Musevi cemaatine ait yapı, İzmir İli, Kemeraltı Semti, 937 Sokak, No:2-4 adresinde, 37 Pafta, 204 ada ve 35 no'lu parselde yer almaktadır. 394 m^2. alana sahip Hevra Kedosa Havrası'nın doğusunda İnkılap Sokak, batısında Algaze Sinagogu, kuzey ve güneyinde ise iki katlı dükkanlar bulunmaktadır. Havra ile aynı parsel içindeki bu dükkanların kapladığı alan, yapının avlusu olarak kullanılmakta iken daha sonra dükkana çevrilmiştir. Yapı, yakın çevresindeki Algaze, Şalom ve Ets Hayim Havraları ile ilişkili konumdadır.

Talmud Tora Hevra Kedosa Sinagogu, Yahudilerin İzmir'de ilk inşa ettikleri havralardandır. İspanya'dan göç eden Museviler tarafından 17. yüzyılda yaptırılmış, 1838 yılında restore edilmesinden sonra, içinde bulunduğu bölgenin, 1841 yılında geçirdiği büyük yangın sırasında yanınca, 1870'li yıllarda tekrar restore edilmiştir.

Yapı, diğer Sefarad havralarında olduğu gibi merkezi plan tipine sahip olup, zemin katı yığma taş, üst katı ise ahşap karkas olarak inşa edilmiştir. Günümüzde ahşap çatının büyük bölümü çökmüştür. Döşemeler, zemin katta geç dönemde ilave edilen karo mozaik, Mehizahta ise ahşap ile kaplanmıştır.

İki katlı kagir yapıya giriş, 937 Sokak üzerinde sonradan açıldığı tespit edilen kapı ile sağlanmaktadır. Kapının açıldığı mekan, yapının giriş bölümü olan Midraş'dır. Cemaatin kalabalık olmadığı günlerde ibadetin yapıldığı Midraşın sol tarafında, Ana İbadet Mekanının girişi, giriş kapısının karşısında da Mehizaha (Kadınlar Mahfili'ne) çıkan yapıya sonradan ilave edilen merdiven yer almaktadır. Midraşın üzeri sadece kadınların ibadetine ayrılmış Mehizah olarak planlanmıştır. Mehizah, bir galeri biçimindedir, ancak yer yer ahşap kafesler konularak Ana İbadet Salonu ile bağlantısı görsel olarak sınırlandırılmıştır. Midraşın ortasındaki sade Teva (Dua Kürsüsü) aynı zamanda 4 ahşap dikme ile tavanı da desteklemektedir. Tevanın karşısında bulunan Hekhal duvarında (Kıble), kutsal eşyaların saklandığı ahşap Tora dolabı mev-

Bodrum Kat Planı

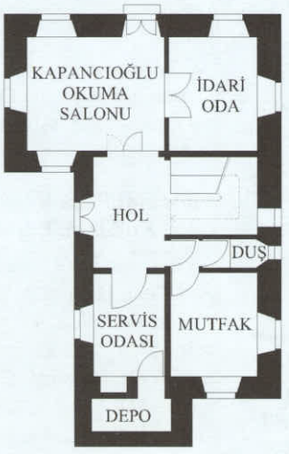

Giriş Katı Planı (-3.85)

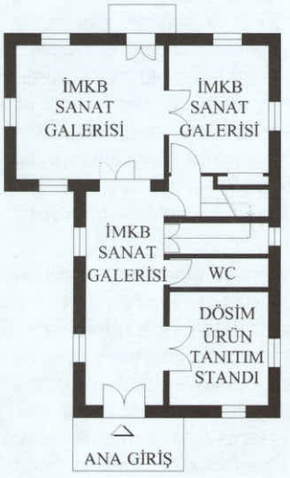

Bahçe Katı Planı (-0.05)

Halil Rıfat Paşa Köşkü - Planlar (Restorasyon Projesi)

cuttur. Hekal nişi, alçı süslemeleriyle dikkat çekmekte olup, ana mekandan üç basamakla yükseltilmiş bir platform şeklindedir. Mekan, üç kenarı boyunca yer yer kesilen sabit ahşap oturma sıralarıyla çevrelenmiştir.

Midraştan Ana İbadet Mekanı'na, ahşap strüktürlü, giyotin pencerelerin yer aldığı duvarda yer alan kapıdan geçilmektedir. İki kat yüksekliğinde total bir hacme sahip olan kare planlı salonun üzeri, günümüzde büyük ölçüde yıkılmış olan kırma çatı ile örtülüdür. Çatıyı taşıyan ve tavanı dokuz parçaya ayıran dört sütunun tanımladığı orta tavan, kırmızı-yeşil renkli bitkisel motifli süslemeleri ile diğer bölümlerden ayrılmaktadır. Duvarlar boyunca sabit ahşap oturma sıraları uzanmaktadır. İç mekanda demir kepenkleriyle görülen, 937 Sokağa bakan zemin kat pencereleri dış cephede, örülerek kapatılmış ve sıvanmıştır.

Ana İbadet Salonu'nun batı duvarında, Yahudilerin İspanya'dan göçederken kullandıkları kadırgaları simgeleyen, ahşap konstrüksiyon ve süslemeleriyle dikkat çeken Teva yer almaktadır. Havranın ilk yapıldığı yıllarda, tevanın, süslemeli tavanı ile diğer bölümlerinden farklılaştırılan orta bölümde yer aldığı, ancak sonraki onarımlarında, 19. yüzyılda yaşanan İtalyan etkisiyle şimdiki yerine taşındığı düşünülmektedir. Oturma sıralarının, orta mekandaki bu oluşumu vurgulayacak şekilde yer almaları, mevcut Hekhalin, yapının üst kat pencerelerinden birini kapatması ve mevcut Tevanın ferforje süslemeli bir pencereyi kapatacak biçimde yerleştirilmiş olması bu dönemlerde, yapının iç mekanında birtakım değişikliklerin yapıldığı görüşünü desteklemektedir. Çatının üzerine çökmesi nedeniyle tevanın ahşap süslemeleri oldukça zarar görmüş durumdadır.

• Restitüsyon, Restorasyon Projesi Aşamasında Yapılan Araştırmalar:

Yapının özgün durumunu belirlemek üzere yapılan araştırmalarda, kuzey ve güney yönünde yer alan iki avluya dair izler bulunmuştur. Zemin katta midraşın kuzey duvarında yapılan raspa çalışmaları sonucunda, kapı ve pencerelere ait ahşap dikmelerin yeri belirlenmiştir. Üst katta da aynı duvar üzerinde yine kapı ve pencerelere ait yapı elemanlarının yerleri sıva raspası yapılarak, tesbit edilmiştir. Özgün durumunda bir avluya açılan bu kapı ve pencereler, alanın sonradan dükkanlara dönüştürülmesi nedeniyle örülerek kapatılmışlardır. Bu avludan Midraşa doğrudan girilmekte ve Mehizaha da bu avludan merdivenle ulaşıldığı düşünülmektedir. Avlunun dükkanlara dönüştürülmesi ve mevcut girişlerin kapatılması nedeniyle, 937 Sokak cephesinden yapıya yeni bir giriş verilmiş, Mehizaha ulaşmak üzere de Midraşın içinde yeni bir ahşap merdiven eklenmiş ve Midraşın mekansal özgünlüğü kaybolmuştur. Güney yöndeki duvarda, yine sonradan örülerek kapatılmış, kemerli bir kapı ve pencereler yer almaktadır. Genel Müdürlüğümüz kanalıyla İsrail'de ilgili Kurumlarla bağantı kurulmuş ve elde edilen fotoğraflar, slaytlar sayesinde bu kapı ve pencerelerin de özgün durumunda bir avluya baktıkları anlaşılmıştır. Günümüzde diğer yönde olduğu gibi bu yönde de avlu, sonradan bir dükkana dönüştürülerek iptal edilmiştir.

Kültür Bakanımız Sn. İstemihan Talay'ın talimatları ile oldukça harap durumda bulunan ve tarihi değeri açısından büyük önem taşıyan Hevra Kedosa Havrasının, Türk-Musevi Dostluk Müzesi olarak işlevlendirilmesine yönelik projelendirme çalışmaları Müdürlüğümüz teknik elemanları ve Üniversitelerden ilgili akademisyenlerle koordineli olarak gerçekleştirilmiş, hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri K. T. V. Koruma Kurulu görüşüne sunularak, onaylanmıştır. Onaylı projeye göre;

Restorasyon çalışmaları sırasında; yapının çeşitli dönemlerde geçirmiş olduğu onarımlarda sahip olduğu ekler, özgün dönem ekleri olarak kabul edilip, günümüzdeki mevcut plan şeması korunacaktır. Ancak özgün olmayan diğer eklerin ayıklanarak temizlenmesi planlanmaktadır. Örneğin, 937 Sokak cephesinde konumlanan, yapıya bitişik durumda ki sundurmalar yıkılacaktır. Yapının kuzey cephesinde yer alan avlunun yerine yapılmış ve mülkiyeti Musevi Cemaatine ait olan dükkanlar, Cemaatin de izniyle kaldırılarak, avlu yeniden oluşturulacaktır. Bu yöndeki orijinal girişin yeniden açılmasıyla, 937 Sokak üzerinde sonradan açılan kapı iptal edilerek, cephe özgün konumuna dönüştürülecektir

Mehizaha çıkan ve Midraşa sonradan ilave edilen ahşap merdiven kaldırılarak, bölgesel sıva raspaları ile tespit edilen ve avludan Midraşa girişi sağlayan orijinal kapı yeniden kullanıma açılacaktır. Mehizaha avluda yeniden konumlandırılacak merdivenle ulaşılacaktır. Yine sıva raspası sonucunda her iki katta, cephede yer alan kapı ve pencere izlerine göre avlu cephesi özgün haline getirilecektir. Ana mekana yine Midraştan ulaşılacak ve tevası özgün bir dönem eki olduğu için, şu anki mevcut yerinde bırakılacaktır. Güney avlusundan ana mekana açılan girişin, bulunan ahşap kapısı yerine onarılarak takılacak, ancak avluya geçiş verilmeyecektir.

Büyük bir bölümü yıkılmış olan çatı ve çatının durumu nedeniyle zarar görmüş olan Teva, Tora Dolapları, orta tavanın süslemeleri, ahşap kapılar, döşeme kaplamaları, tavan kaplamaları gibi mimari öğeler orijinaline uygun şekilde onarılacaktır. ◻

Hevra Kedosa Havrası, teva

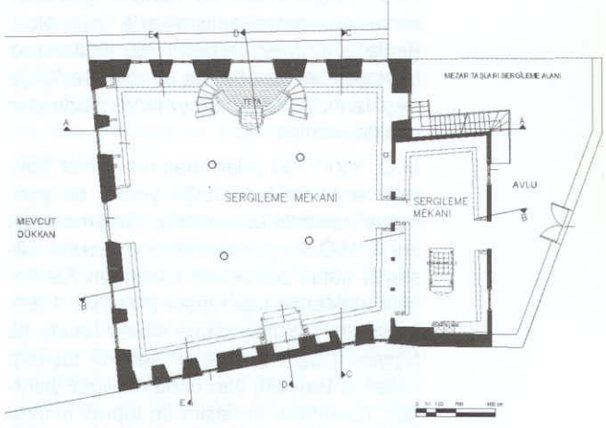

Havra Kedosa - Zemin Kat Planı (Restorasyon Projesi)

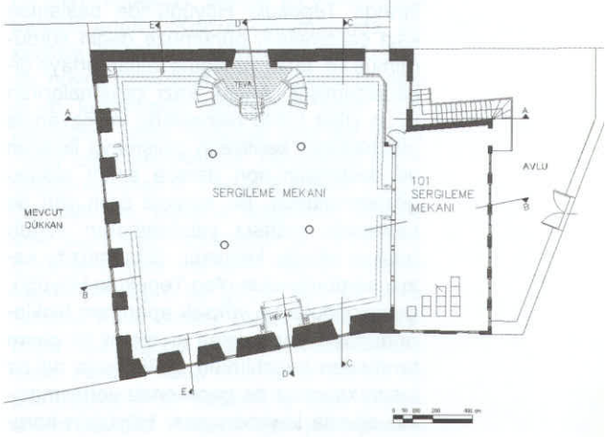

Havra Kedosa - Birinci Kat Planı (Restorasyon Projesi)

Smyrna Antik Kentinin Görünür Olabilme Problemi Üzerine

Emel KAYIN
Yrd. Doç. Dr., DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Smyrna Antik kentinin "çağdaş yerleşim içerisinde görünür olabilme" probleminden yola çıkan bu makale, İzmir'in M.Ö. 3000'lere dayanan tarihini ortaya koymayı ya da kentin en eski yerleşim katlarını barındıran ören yerinin korunmasının gerekliliğini bir kez daha vurgulamayı değil; onun yerine tarih ve koruma kavramları ile ilişkisi kaçınılmaz biçimde kurulan bir süreci, günümüzde kent bütünündeki yerinin yeniden belirlenmesine yönelik sorgulamalara konu olan "Smyrna M.Ö. 3000-300" yerleşmesinin 20. yüzyıldan 21. yüzyıla uzanan zaman diliminde yaşadığı gelişmeleri irdelemeyi amaçlamaktadır. Bayraklı semtinde yer alan ve Tepekule Höyüğü olarak anılan ören yeri, yirminci yüzyıl boyunca kendini gösteren tartışmalı kentsel gelişmelerle İzmir ölçeğinde görünmez, farkedilmez, algılanmaz hale getirilmiştir. Başka bir deyişle "Çağdaş İzmir", "Antik Smyrna"yı gözlerden uzaklaştırmıştır.

M.Ö. 3000-300 yılları arasında şimdi Bayraklı semtinin bulunduğu yerde; bir yarımada üzerinde konumlanan Smyrna Antik kenti, M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısında olasılıkla nüfus patlaması yüzünden Kadifekale eteklerine taşınmıştır (Akurgal, 1989, s.366-367). Süreç içinde Meles Irmağı ile Sipylos Dağı'ndan gelen sellerin taşıdığı miller ile Bayraklı yarımada niteliğini yitirirken, üzerindeki yerleşim de toprak altında kalmış ve günümüzde "Tepekule" olarak anılan höyük oluşmuştur. 20. yüzyılın ortalarında Tepekule Höyüğü'nde başlatılan kazı çalışmaları, günümüze değin sürdürülmüş ve farklı yerleşme katları ortaya çıkarılabilmiştir. Ancak kazı çalışmalarının uzun yıllar kısıtlı olanaklarla ve özveriyle yürütüldüğü, kentlilerin çalışmaya ilgisinin ve desteğinin son derece sınırlı olduğu gözlenmektedir. Bu süreçte ören yeri de çevredeki plansız yapılaşmanın yoğun baskısı altında kalmıştır. Günümüzde kazısı sürdürülmekte olan Tepekule Höyüğü, gecekondular ve yüksek apartman bloklarından meydana gelen problemli bir çevre tarafından kuşatılırken, Antik çağa ait bir kısım kalıntılar da gecekondu yerleşmesinin altında kaybolmuştur. Höyüğün korunabilmesi, ancak üzerindeki Tekel bağının varlığı dolayısıyla mümkün olabilmiştir. Smyrna kazısının çok uzun yıllar kazı başkanlığını yürüten E. Akurgal, bu durumu, kazı sonuçlarını açıkladığı bir çalışmasının önsözünde şöyle dile getirmektedir (Akurgal, 1983, s.VIII).

"Bayraklı Höyüğü üzerinde bugün Gümrük ve Tekel Bakanlığı İzmir Şarap ve Bira Fabrikası'nın Numune Bağı bulunmaktadır. Bayraklı ve yöresinin özellikle 1965'ten beri yoğun bir gecekondu bölgesi haline girmesine rağmen höyüğümüzün kaçak iskana uğramamasını buradaki Numune Bağı'nın varlığına borçluyuz. Sözkonusu Numune Bağı olmasaydı Eski İzmir kenti de birçok ören yeri gibi gecekondularla kaplanacaktı. Höyüğün Numune Bağı olarak kullanılmasının bundan böyle de gerekli olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Bu münasebetle ilk çalışmalarımızdan beri Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndan ve İzmir Şarap Fabrikası yönetici ve mensuplarından gördüğümüz yakın ilgi ve yardımlara candan teşekkürlerimizi sunmayı bir borç bilirim."

İzmir'de korumaya yönelik çabaların yoğunlaştığı son dönemde, Smyrna Antik kenti de kaçınılmaz biçimde kent gündemindeki yerini almıştır. Kazı çalışmalarına gösterilen duyarlılığın artmasından başka, ören yerinin kent içinde daha vurgulu hale getirilmesini ve algılanmasını sağlayacak bazı uygulamaların gerçekleştiği de gözlenmektedir. İzmir'in 5000. yılı dolayısıyla ören yerinde bir konser verilmesi, kent tarihine yönelik ilginin bir göstergesi olduğu gibi, ören yerinin yaşantıya katılması kapsamında bir çaba olarak da nitelenmelidir. "Smyrna Meydanı" adını taşıyan bir alanın düzenlenmesi, Bayraklı'da bir caddeye "Prof.Dr. Ekrem Akurgal Caddesi" adının verilmesi, Meles Yazıtı'nın yapımı ve çevresindeki uygulamalar, aynı kapsamdaki duyarlılıklar arasında sayılabilir. Son dönemde ören yerine eskisine göre daha çok ziyaretçinin geldiği, Smyrna'nın uzun süren yalnızlığından kurtulmaya başladığı görülmektedir. Kişisel ziyaretlerin yanında, alan, kültür turları kapsamında farklı gruplara da tanıtılmaktadır. Kazıya yönelik finansal desteklerin nispeten artması, ören yerinde daha uzun süreli ve kapsamlı çalışmaların gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır. Athena Tapınağı'nın rekonstrüksiyon yönteminden de yararlanarak kısmen ayağa kaldırılması, Antik kentin görülebilir hale gelmesini sağlamaya yönelik bir deneme olarak değerlendirilmelidir. Sur duvarlarında yürütülen çalışmalar da kentin bütünsel algılanabilmesine katkıda bulunacaktır.

Varılan bilinç düzeyinde, İzmir'in gelecek vizyonları oluşturulurken, Smyrna Antik kentinin varlığının gözardı edilmesi, elbette olası değildir. Bu saptamanın en somut göstergesi, İzmir Liman Bölgesi yarışmasının sonuç ürünleridir. Tepekule Höyüğü doğrudan yarışma alanı içerisinde yer almamakla birlikte, pek çok projede Smyrna Antik kentinin bir referans noktası olarak yorumlandığı görülmektedir. Zaten yarışma şartnamesinde de, yarışma alanının bitişiğindeki Bayraklı'da konumlanan ve yoğun yerleşim bölgeleriyle çevrelenmiş bir arkeolojik sit alanının varlığının dikkate alınmasının gerektiği ifade edilmektedir (İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Şartnamesi, 2001, s.3).

İzmir Liman Bölgesi yarışmasının sonuç ürünleri irdelendiğinde, Tepekule Höyüğü'ne ilişkin olarak geliştirilen yaklaşımların en dikkat çekici olanı, J.Brandi'nin yarışmada birincilik kazanan tasarımında karşımıza çıkmaktadır. J.Brandi, kentsel ölçekte geliştirdiği ulaşım kararları ile

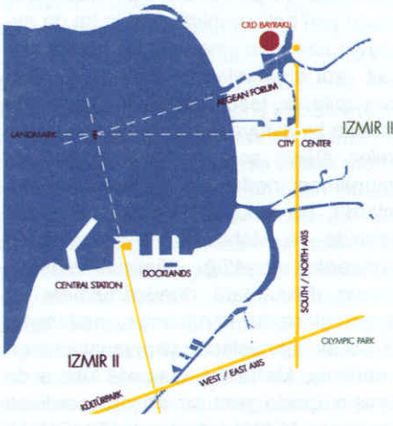

J.Brandi'nin tasarımında kentsel ölçekteki ulaşım kararları ve Tepekule Höyüğü

Tepekule Höyüğü'nü vurgulamanın yanısıra, deniz suyunu içeriye alarak Smyrna Antik kentinin geçmişte bir yarımada üzerinde konumlandığını hissettirmiş, böylece alanın geçmişine atıfta bulunurken, günümüzde de hakettiği önemi kazanmasını sağlamaya yönelik bir kurguyu ortaya koymuştur. Bu kurguya göre kentsel ölçekte birbirini kesen iki ana aksdan doğu-batı aksı Kültürpark'ı, dört meydandan geçen kuzey-güney aksı da Tepekule Höyüğü'nü işaret etmektedir. Höyüğün ucunda denizle bütünleşen bir su kitlesinin düzenlenmesiyle yarımada formu ortaya çıkan Antik kent, bir köprü ile karşıdaki Ege Forumu, tiyatro, Ege Parkı gibi birimlerin yer aldığı kültür ve rekreasyon alanı ile ilişkilendirilmektedir. Yarışmanın sonuçlarından, jürinin Tepekule Höyüğü'nü yerleşim içerisinde oldukça belirgin hale getiren bu çözümü dikkate aldığı ve olumlu bir yaklaşım olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Jüri raporunda Eski İzmir çevresi için önerilen gelişme, projenin çok önemli bir katkısı olarak değerlendirilmekte, bu önerinin Batı Anadolu arkeolojisinde önemli bir konumu olan Bayraklı bölgesinin kentsel gelişimi için bir başlangıç fırsatını teşkil ettiği bildirilmektedir (İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Jüri Raporu, 2002, s.63). J.Brandi'nin projesindeki Antik Smyrna ile ilişkili referanslar yarımada coğrafi temasının işlenmesiyle sınırlı değildir. Kültürel/rekreatif amaçlı kullanılması öngörülen bazı alan düzenlemeleri de Antikite'ye referans vermektedir. Bunlardan birisi de Meles Nehri'ne ithaf edilmiş olan alan düzenlemesidir. Nehirle denizin birleştiği uç noktada konumlanan alan, üzerinde Meles Merkezi, Meles Parkı gibi rekreatif/kültürel amaçlı kullanımları barındırmaktadır. Tepekule Höyüğü'nü denize birleştiren yol üzerinde biçimlendirilmiş Ege Forumu, bu tür düzenlemelerden bir diğeridir. Proje raporunda Ege Forumu'nun tasarım yaklaşımı aşağıdaki ibarelerle açıklanmaktadır (Brandi, 2002, s.64).

J.Brandi'nin Ege Forumu önerisi

"Ege Forumu kent simgesini ifade eder ve İzmir'in 'iki kıta arasında bağlantı' olmasının önemini vurgular. Forumda toplanan bütün kültürel kurumlar kıyıdaki kongre salonuna uzanmaktadır. Bu bütünlük 'geçmişin kültürel mirasına açılan bir giriş, küresel bir giriş kapısı' olarak da tanımlanmaktadır. Ege Forumu ve Eski Bayraklı (Tepekule) arkeolojik alanı kültürel, tarihsel bir birlik oluşturur. Eski ve Antik dönemdeki kıyı profili su yüzeyinde izlenecektir."

Yarışma projelerinde Tepekule Höyüğü'ne ilişkin farklı yaklaşımlar görülmektedir. Yarışmada ikinciliği kazanan B. Derman, D. Topuz Derman ekibinin projesinde, tema parklar önemli birer planlama unsurunu oluşturmakta olup, Bayraklı bölgesinin de bir Arkeolojik Park olarak düzenlenmesi önerilmektedir. N. Sayın, C. Çinici ekibinin mansiyon kazanan projesinde ise, arkeolojik alan Laka Deresi'nin üzerindeki düzenlemeler yardımıyla işaret edilmiştir. Bu çözümde derenin höyüğe yönelen bölümünde su yüzeyi genişletilerek bu hatta rekreatif kullanımlar tasarlanmış, böylece ören yerinin algılanması da kolaylaştırılmıştır. Zaten proje, aralarında boşluklar bırakılarak sahil bandına ve sahil boyunca uzanan ana yol eksenlerine dik açı ile konumlanan, iskele / liman vb. sahil işlevlerini de kapsayacak şekilde denizin üzerine taşan ve tasarımcılar tarafından "cetvel" olarak adlandırılan birtakım bantlar üzerine kurgulanmıştır. "Cetveller"in kentsel mekanda üstlendikleri anlam, açıklama raporunda şöyle ifade edilmektedir (Sayın, Çinici, 2002, s.86-87).

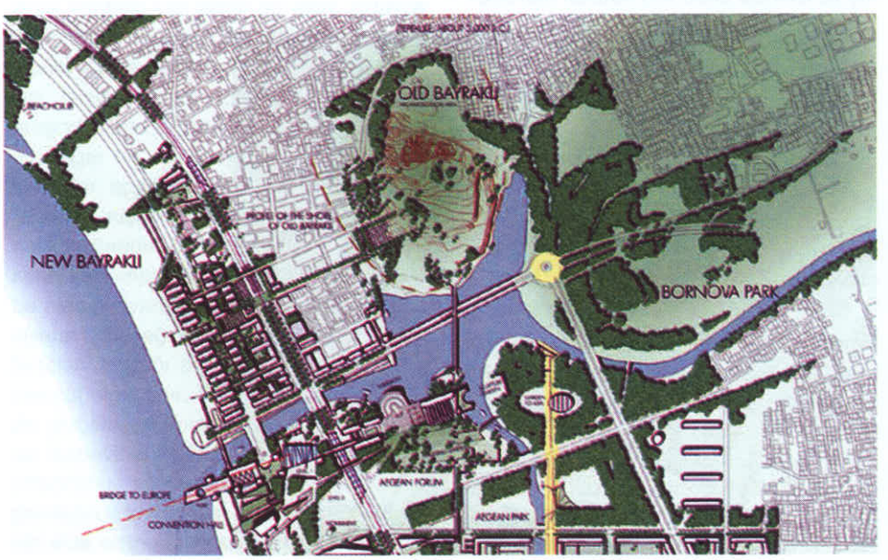

J.Brandi'nin tasarımında Tepekule Höyüğü

"Cetveller üzerindeki mekansal örüntü dilleri tasarlanan alan üzerinde mevcut olan 3 tür 'vaka' ile karşılaşabilmektedir; 1- Korunacak binalar, 2- Mevcut yollar, 3- Sahil şeridi. Örüntü dilinin karşılaştığı her 'vaka' ile kesintiye uğraması ve ardından da yeni bir forma bürünmesi, önerilen mekansal gramerin asli unsurlarından biridir. Bir başka deyişle yüzleşilen her 'vaka' kentsel örüntünün bir alt eşiğini de oluşturmaktadır. Bu, kentin belleğini geriye bakarak yeniden kurmaya değil, fragmanlarını görünür kılarak anımsatmaya yönelik bir tercihtir. Korunan binaları, yolları ve sahil şeridini bir zamanlar içinde bulundukları bağlamların içinde eritmeyi değil, yeni bağlamların içindeki bir aykırılık olarak ortaya çıkarmayı seçen bir stratejinin gramer kurallarıdır. Böylelikle geçmişten kalan her şey, yeni durumun içindeki bir 'kentsel gerilim ve sürtüşme hattı / noktası' olarak varlığını sürdürecektir."

N. Sayın, C. Çinici ekibinin projesinde başka pek çok kentsel mekan ve öğe ile birlikte, Smyrna Antik kenti de "yüzleşilmesi gereken bir vaka" ya da "görünür kılınması gereken bir fragman" olarak işaretlenmiştir.

Smyrna Antik kentini bir referans noktası olarak dikkate alma probleminde iki ayrı tür yaklaşımın oldukça yaygın olarak tercih edildiği gözlenmektedir. Bunlardan birincisi yarışma alanından Tepekule Höyüğü'ne açılı bir biçimde yönlenen belirgin bir aksın organize edilmesidir. N.Aydın'ın projesindeki, denizden Tepekule Höyüğü'ne yönlenen ve "Bayraklı Sit Alanı Kentsel Kültür Aksı" olarak isimlendirilen kültürel/rekreatif amaçlı geniş platform, böyle bir tavrın ifadesidir. Benzer bir yönelimden hareket eden C.Koç'un çalışmasında, arkeolojik sit alanına uzanan bir aks üzerinde, höyük bitişiğinde müze, kafeterya, sergi vb. kullanımları barındıran "Antik Kent Meydanı", deniz yönünde uçta ise "Antik Plato" biçimlendirilmiştir. Yarışmada üçüncülüğü kazanan E. Yener, E.Elmas, Z.Gülçur ekibi ise, yarışma bölgesinin höyüğe sınır teşkil eden noktasında geniş bir park düzenlenmesini ve yeşil alanın derenin üzerinden köprü ile geçen açılı bir yolla Smyrna Antik kentine bağlanmasını önermiştir. Bu projede aksiyal etki ötekilerden daha zayıf olmakla birlikte, arkeolojik sit alanı çevresinde sağlanmış olan boşluk dikkat çekicidir. Projeye ilişkin jüri raporunda da komşu bir kamusal açık alan (park)

sağlayarak *"Eski İzmir'e özel bir vurgu yapılmasının değerli bir strateji"* olarak görüldüğü açıklanmaktadır (İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Jüri Raporu, 2002, s.71). Projelerde yaygın olarak benimsendiği gözlenen ikinci grup yaklaşım ise, Tepekule Höyüğü ile yarışma alanı sınırının kesiştiği bölgede kültürel fonksiyonlu binaların tasarlanması ve buna yönelik meydan düzenlemelerinin yapılmasıdır. Örneğin, M.Kılıç, G.Tümer, D.Süer Kılıç, A.Demirci, B.Demirsoy ekibinin projesinde, sit alanına komşu noktada, "Smyrna Meydanı" adını taşıyan ve çevresinde Kongre Sarayı, Bilim Müzesi, Modern Sanatlar Müzesi, Kütüphane gibi birimleri barındıran bir meydan tasarlanmıştır. E.Pöğün, Y.Pöğün, O.Gündüz'den oluşan ekibin projesinde, aynı bölgeye Arkeoloji Müzesi'nin; Y.Marulyalı, L.Aksüt, B.Akgürgen ekibinin projesinde de Arkeoloji Müzesi ve Bilim Müzesi'nin konulduğu görülmektedir. İ.Ç.Oktay ve M.N.Özen'in projesinde ise, höyüğe komşu alana Şehir Müzesi, Sualtı Arkeolojisi Müzesi, Cumhuriyet Müzesi gibi kullanımlar getirilmiş ve ören yerinden kültür kompleksi olarak önerilen Yahya Hayati Paşa Konağı'na yönlenen bir aks yaratılmıştır.

İzmir'in geleceğini kurgulamak için geliştirilen vizyonların uygulama alanına ne şekilde geçebileceğini kuşkusuz zaman gösterecektir. Ancak hangi tasarı uygulamaya konulursa konulsun, Tepekule Höyüğü için yeni bir dönemin başlayacağı, "Gelecek İzmir"in, içinde yaşadığımız kentten farklı olarak "Antik Smyrna"yı kamufle etmekten vazgeçeceği anlaşılmaktadır. Uzun bir dönem toprak altında saklanan, kazılarla ortaya çıkarıldıktan sonra da çevresinde gelişen çarpık yapılaşma yüzünden kent bütününden yalıtılan Smyrna, "görünür olabilme" problemini aşma yolunda artık bir dönüm noktasına ulaşmış gibi görünmektedir. ◻

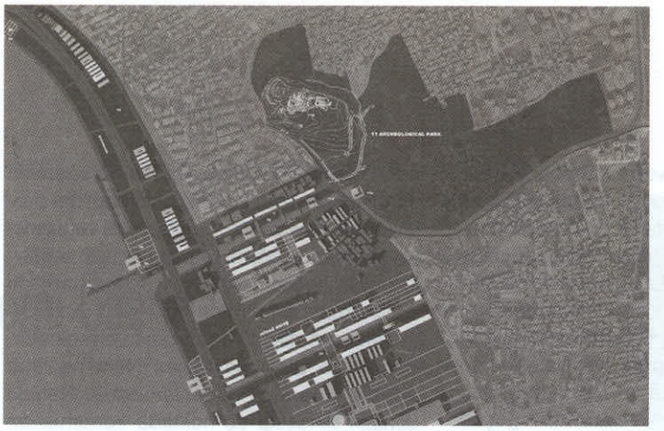

B. Derman, D. Topuz Derman ekibinin tasarımında Tepekule Höyüğü

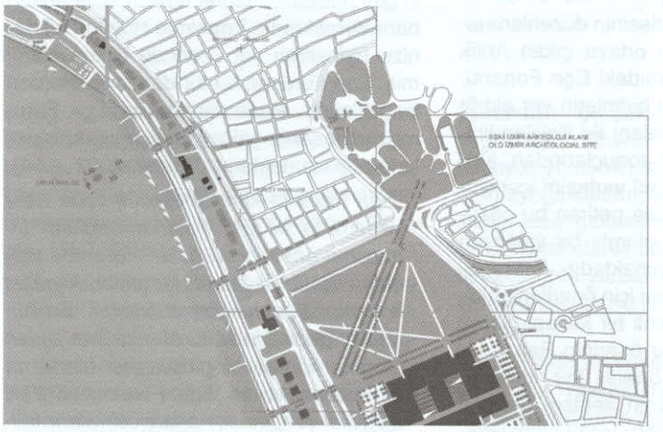

E. Yener, E.Elmas, Z.Gülçur ekibinin tasarımında Tepekule Höyüğü

N. Sayın, C. Çinici ekibinin tasarımında Tepekule Höyüğü

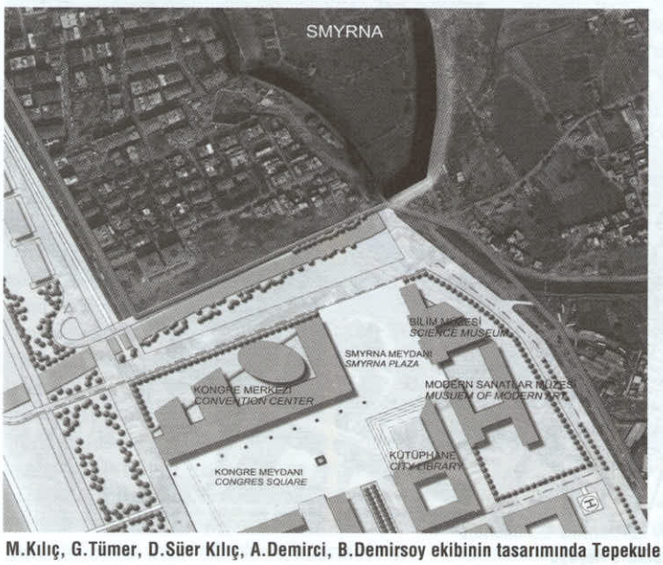

M.Kılıç, G.Tümer, D.Süer Kılıç, A.Demirci, B.Demirsoy ekibinin tasarımında Tepekule Höyüğü

Kaynaklar:

E. Akurgal, Eski İzmir I Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.

E. Akurgal, Anadolu Uygarlıkları. Net Turistik Yayınlar A.Ş. İstanbul, 1989.

J.Brandi, "Peyzajıyla Belirlenen Bir Kent Olarak İzmir III" (İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Projesi Açıklama Raporu), Ege Mimarlık, 2002/1, s.62-64.

İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2001.

İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Jüri Raporu, Ege Mimarlık, 2002/1, s.63, 71,

N.Sayın, C.Çinici, "Olasılıklar Mekanı Olarak Açık Kent – 4 Kentsel Morfolojik Strateji" (İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Projesi Açıklama Raporu), Ege Mimarlık, 2002/1, s.86-87.

Bayraklı Tepekule Höyüğü'nde Kazıevi Tasarımı

Orcan GÜNDÜZ, Prof. Dr.
Emel KAYIN, Yrd. Doç. Dr.
Nezihat KÖŞKLÜK, Ar. Gör.
D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Bu makalede, DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nün Mim 302 kodlu tasarım stüdyosunda gerçekleştirilen çalışmalarından bir bölümü tanıtılmaktadır. Mim 302 kodlu stüdyonun "2000-2001 Bahar Dönemi" çalışmasında, "Bayraklı Tepekule Höyüğü'nde Kazıevi Tasarımı", konu olarak verilmiştir. Tasarım sürecinde, belirli düzeyde bir mimari proje elde etmenin yanı sıra, hem söz konusu alanın tarihsel ve güncel boyutlarıyla çok boyutlu olarak irdelenmesi, hem de tarihi çevrede yeni yapılaşma problemine yönelik vizyonlar geliştirilmesi amaçlanmıştır. İzmir'in tarihine ilişkin araştırmaların ve kentteki koruma çalışmalarının yoğunlaştığı bu dönemde, mimarlık eğitimi kapsamında da kentin tanıtılmasının, geçmişinin öğrenilmesinin ve geleceğe yönelik çeşitli fikir projelerinin ortaya konulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

İzmir'in ilk yerleşim yeri olarak bilinen Bayraklı'daki Tepekule Höyüğü'nün çalışma alanı olarak seçilmesi rastlantısal bir karar değildir. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından başlatılan ve günümüzde Prof. Dr. Meral Akurgal tarafından sürdürülen kazılar sonucunda ortaya çıkarılan Smyrna Antik kentinin yer aldığı bu alan, oldukça ilginç, bir o kadar da zorlayıcı tasarım verilerini içinde barındırmaktadır. Verilerden biri, İzmir kentinin öğrenciler tarafından, araştırmalarla öğrenilmesi istenilen tarihidir. Diğer bir veri, çeşitli yönlerden gecekondular, apartman blokları vb. yapılar tarafından kuşatılmış ören yerinin kendi öznel koşullarıdır. Bir başka veri ise, Smyrna kenti kazısının ileride gelişerek süreceği, bu alanın ziyaretçiler tarafından daha çok ziyaret edileceği ve kazıevinin de farklı ihtiyaçları olacağı biçiminde bir öngörünün mevcut olmasıdır. Mim 302 kodlu stüdyoda gerçekleştirilmek istenen, ören yerinin ve kazıevinin geleceğe yönelik gelişme vizyonunu, mimarlık eğitiminin realiteleri paralelinde kurgulayan çeşitli fikir projelerinin elde edilmesi ve tartışma platformuna sunulmasıdır.

Proje Alanına İlişkin Veriler

Tarihsel Gelişim

İzmir Körfezi'nin kuzeydoğu köşesinde yer alan Bayraklı Tepekule Höyüğü, kentin M.Ö. 3000-300 tarihleri arasındaki zaman dilimine tanıklık etmiş eski yerleşim alanıdır. Alanın coğrafi koşulları geçmişte farklı olup, Smyrna Kenti, Batı Anadolu kıyılarındaki çoğu Antik kent gibi, küçük bir yarımada üzerinde yerleşmişti. Smyrna'nın bu konumlanması, kara ve deniz yönünden gelmesi olası baskınlara karşın stratejik bir avantaj ve denizcilik aktivitelerini olumsuz havalarda sürdürmeye olanak sağlamaktaydı. Arkasında sarp, kayalık Yamanlar Dağı'nın yer alması nedeni ile kent, karadan gelebilecek baskınlara karşı güvenli, deniz yönünde ise, serin deniz rüzgarını, imbatı alan elverişli bir konumdaydı. Hızlı nüfus artışıyla beraber, M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısında, Kadifekale eteklerine taşınıncaya kadar, yerleşim yaklaşık 3000 yıl bu yarımada üzerinde varlığını sürdürdü (Akurgal, 1998, s.293).

Tepekule Höyüğü'ndeki ilk araştırma ve kazılar, 1948-1951 tarihleri arasında Prof. Dr. Cook ve Prof. Dr. Akurgal tarafından yapılmıştır. Bu alandaki çalışmalar, 1966'dan itibaren çok daha sistemli bir şekilde yürütülmektedir. Kazı ekibinin temel gereksinimlerini yanıtlayacak bir kazıevinin mimari projesi Mimar-Arkeolog Dr. Mustafa Uz tarafından hazırlanmış; temelleri 1972 yılında atılan ve avlulu plan şemasına sahip olan bu yapı, 1975'te tamamlanmıştır. 1993 yılına kadar Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığında yürütülen kazı çalışmaları, o tarihten itibaren Prof. Dr. Meral Akurgal tarafından devam ettirilmektedir.

Kazı sonuçları, höyükteki ilk yerleşmenin, Eski Tunç Çağı'na (M.Ö. 3000-1050) ait olduğunu, yine bol miktarda çıkarılan keramik buluntular, Demir Çağı (M.Ö. 1050-650) boyunca kentte, Hellas'tan göç eden Aioller ve İonlar'ın yaşadığını ortaya koymuştur. M.Ö. 850'de kerpiçten yapılmış kalın bir surla korunmaya başlanan kentin, bu tarihten itibaren bir "kent devlet" niteliği

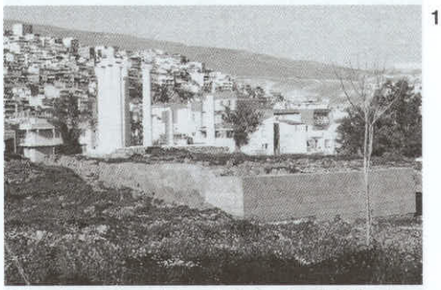

1

Athena Tapınağı ve Arkasındaki Gecekondu Bölgesi

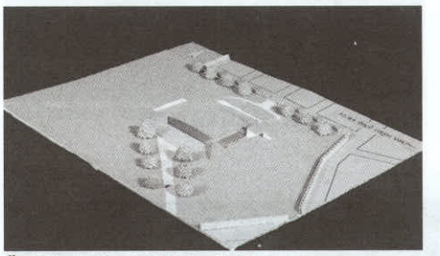

Öncü Ceren Varol Projesi - Maket

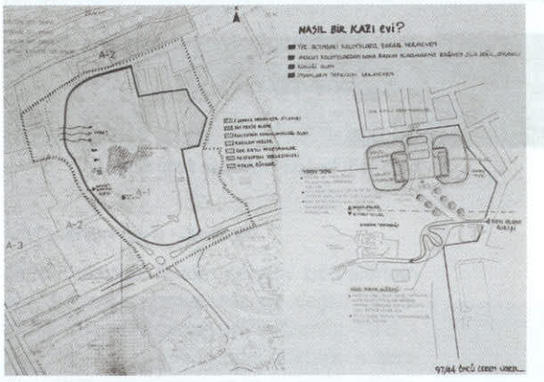

Öncü Ceren Varol Projesi - Vaziyet Planı / Analiz

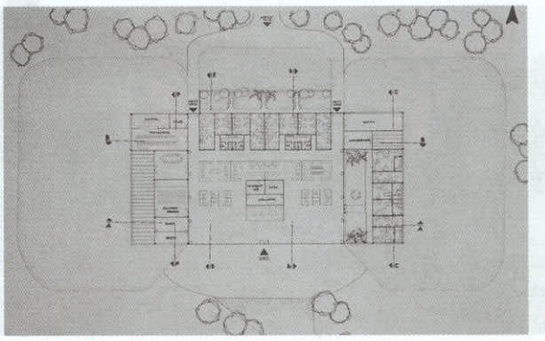

Öncü Ceren Varol Projesi - Zemin Kat Planı

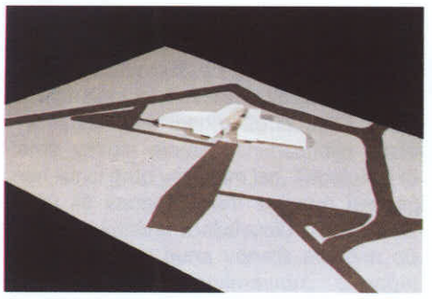

Barış Tatlı Projesi - Maket

Barış Tatlı Projesi - Vaziyet Planı

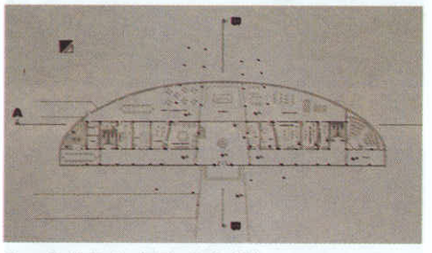

Barış Tatlı Projesi - Zemin Kat Planı

Barış Tatlı Projesi - Kuzey ve Doğu Cephesi

kazandığı, surlar içinde yaşayan nüfusun, M.Ö. 750-650 yıllarında, 1500 kişiye ulaştığı tahmin edilmektedir. Eski İzmir'in en parlak dönemi, Akdeniz ticaretine katıldığı, M.Ö. 650-545 yılları arasıdır. Tanrıça Athena'ya sunulan ithaf kitabelerinden, aynı dönemde yazının da yaygınlaştığı anlaşılmakta, M.Ö. 6. yüzyıl başlarında Smyrna'nın Miletos, Ephesos, Samos gibi düşünce ve bilim alanında önde gelen bir kent olduğu düşünülmektedir (Akurgal, 1998, s.293-298).

Smyrna, M.Ö. 600 yıllarında Lydia Kralı Alyattes tarafından alınmış, bu sırada tahrip olan kent ile Athena Tapınağı, yeniden eski haline getirilmiş ve kentin parlak dönemi devam etmiştir. M.Ö. 6. yüzyılın ortalarında Persler'in neden olduğu tahribat ise, kentin parlak dönemini tamamen sona erdirmiş, iki yüz yıla yakın bir süre, Smyrna önemini kaybetmiştir. Buna karşın, M.Ö. 4. yüzyıl boyunca yeniden yoğun bir iskan gördüğü, kazılarda gün ışığına çıkartılan avlulu evlerden tespit edilmiştir. Hızlı nüfus artışı sonucu, yüz dönümlük Bayraklı'daki yerleşim alanı küçük geldiğinden yeni kent, M.Ö. 300 tarihlerinde Pagos eteklerinde kurulmuştur (Akurgal, 1998, s.298-300).

Fiziksel Çevre

Proje alanı olarak seçilen Bayraklı'daki Tepekule Höyüğü; Karşıyaka yönündeki ana ulaşım arterlerinden olan Altınyol ile Anadolu Caddesi'nin doğu paralelindeki 1643 Sokak ya da diğer adıyla Ekrem Akurgal Caddesi üzerinde, yakın zamanda ıslah edilen Bornova Çayı kenarında yer almaktadır.

Smyrna Antik kenti, geçen zaman içinde özellikle alüvyon dolgularla yarımada olma özelliğini yitirmiş, ören yeri yanlış imar kararları ve sağlıksız kentleşme sonucunda biçimlenmiş kaotik bir çevre dokusu tarafından sarılmıştır. Höyüğün kuzeyindeki Yamanlar Dağı etekleri, 1965'ten beri yoğun bir gecekondu bölgesi olmuş ve eski kentin bir bölümü de, çoğunlukla alçak katlı evlerden oluşan bu kaçak yerleşimin altında kalmıştır. Höyüğün doğu ve batısında, kuzeydeki gecekondulara zıt bir görünüm sergileyen yüksek katlı konutlar yer almaktadır. Bu karşıt yapılaşma; doğudaki düzlükte inşaatı halen devam etmekte olan on bir katlı toplu konut bloklarından ve batıda, höyüğün denizle bağlantısını kesen beş-altı katlı bitişik nizam apartmanlardan meydana gelmektedir. Üç yöndeki tüm bu konut alanlarına karşın, höyüğün güneybatısındaki kavşağın aşağı kesiminde ise, Bayraklı Boya Vernik Sanayi, Kula Mensucat Sanayi, Piyale Makarna Fabrikası gibi sanayi işletmeleri konumlanmıştır. Heterojen bir yapılaşma karakteri gösteren bu çevrede, höyüğün doğu kesimindeki toplu konut blokları ile arasında, imar planında günümüzde otopark ve pazar yeri olarak gösterilen boş bir alan yer almaktadır.

T.C. Tekel İşletmesi'nin mülkiyetindeki höyük üzerinde, halen işletilmekte olan numune bağı ile Tekel personeline hizmet veren ve koruma altına alınmış üç adet bağ evi bulunmaktadır. Höyük, günümüze kadar korunmuş olmasını, sistemli bir şekilde yapılan düzenli kazıların yanı sıra bu kamu işletmesine borçludur.

Bayraklı Höyüğü'nde yapılan kazılar sonucunda çeşitli yapılar gün ışığına çıkartılmıştır. Bunların içinde en önemlisi, aynı zamanda kentin baş kutsal yapısı olan ve M.Ö. 640-580 yıllarına tarihlenen Athena Tapınağı'dır. 6x10 sütun sıralı, peripteros bir yapı olan tapınakta, mevcut mimari buluntular ışığında, rekonstrüksiyon yönteminden de yararlanılarak kısmi bir yeniden ayağa kaldırma çalışması gerçekleştirilmiş ve anıt, çevreden algılanır hale getirilmiştir. Hellen Dünyası'nın bir çatı altındaki çok odalı ev tipinin en eski örneği olan iki katlı, beş odalı, ön avlulu çifte megaron (M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı) ve yan yana dizili megaronlar höyükte yer alan bir diğer önemli mimari buluntular grubudur. Dörtgen

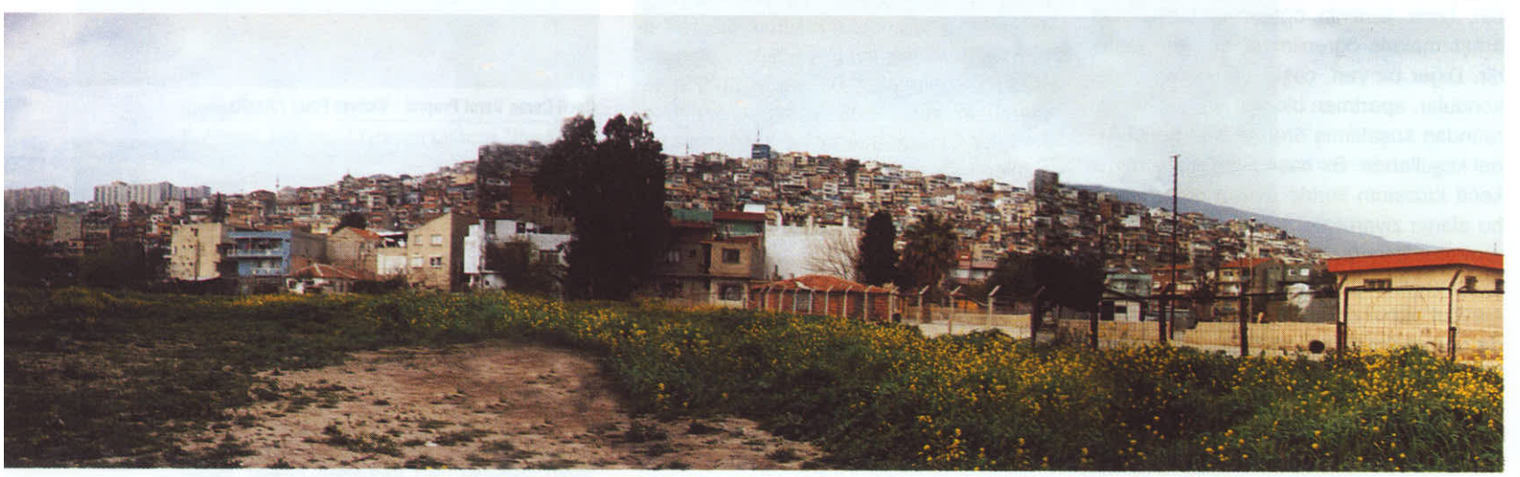

Kazı Alanı ve Çevresindeki Yapılaşma

planlı, bindirme tekniğindeki tonozla örtülü taş çeşme ise, Hellen dünyasının en eski sivil mimarlık eseri durumundadır (Akurgal, 1998, s.297-298). 1948-1951 yılları arasındaki çalışmalarda bulunan bu eser; bütünüyle ortaya çıkarılmasından sonra, çevre düzenlemesi ve sudan yalıtılması uygulamalarıyla yeniden gündeme gelmiştir (Akurgal, 1996, s.27-29). Tapınağın önünden geçerek sahilde son bulan ana arter Athena Caddesi ve bu caddeye dik sokaklarda izlenebildiği üzere Smyrna, M.Ö. 5. yüzyılda Hippodamus Kent Planı adını alacak ızgara planın, Batı dünyasındaki en erken örneği olup, yine en eski parke döşeli yol Eski İzmir'de bulunmuştur.

Günümüze kadar daha çok Athena Caddesi'nin kuzey kesiminde yoğunlaşan bu sistemli çalışmaların, gelecek dönemlerde caddenin güneyine kaydırılması ve aynı zamanda restorasyon ağırlıklı olarak sürdürülmesi planlanmaktadır.

Tasarım Süreci

Tasarım sürecinde öğrencilerin tarihi çevreye duyarlı olmaları istenmiştir. Ancak yaratıcılığın sınırlanmaması da temel ilke olarak benimsendiğinden, mimari ürünü belirleyici katı yaptırımlar konulmamış; yürürlükteki prosedürlerin dar sınırları içinde kalmak yerine, Batı'da birçok başarılı örneği görülen ve "bağlam" temasından yola çıkan özgün tasarımların ortaya konulması beklenmiştir. Bir başka beklenti de, ören yerine gelecek olan ziyaretçilerin, sürdürülmekte olan çalışmaları engellemeden ve tarihi kalıntılara zarar vermeden dolaşabilecekleri bir parkurun kurgulanmasına yöneliktir. Tarihi çevreye duyarlı bir yapının tasarlanması problemi öğrencileri, yeni kazıevinin ören yeri içerisinde nereye inşa edileceğinden, yapım teknolojisine, alan içerisinde ve dışında yeni binanın ne şekilde algılanacağından çevresel ilişkilerin kurulmasına kadar birçok farklı durumu sorgulamak zorunda bırakmıştır. Yeni kazıevinin alan içindeki konumunun belirlenmesi öncelikli tartışmalardan birisini oluşturmuştur. Bütün alan arkeolojik sit statüsünü taşıdığından belirli bir süreç içerisinde alandaki tüm yapıların kaldırılması gerekecektir. Bu nedenle binanın yer seçiminde kazının gelişme yönlerinin göz önünde bulundurulması ve binanın belirli bir süre varlığını sürdürebileceği bir inşa alanının belirlenmesi bir veri olarak devreye girmektedir. Yapının toprak altındaki olası kalıntılara zarar vermeyecek bir teknoloji ile inşa edilmesi, temel probleminin zeminin altına inmek yerine, dolgu üzerinde çözümlenmesi örneğinde olduğu gibi, çok önemli bir kriteri teşkil etmektedir. Kazıevinin ören yerinin ziyaret edilmesini ve algılanmasını en az etkileyecek bir konumda yer alması ve mimari dilinin de bu problem çerçevesinde biçimlenmesi gereği bir diğer tartışma konusudur.

Araştırma ve bilgilenmeye yönelik çalışmalar, tasarım sürecinin önemli bir aşamasını teşkil etmiştir. İlk etapta öğrencilere, Bayraklı Kazısı Başkanı Prof. Dr. Meral Akurgal tarafından, arazi ve stüdyo ortamlarında, gerek ören yerinin tanıtımına, gerekse bir kazıevinin çalışma düzenine ve ihtiyaçlarına yönelik ayrıntılı bilgiler aktarılmıştır. Bu süreçte mevcut kazıevi de incelenmiştir. Sonraki aşamada öğrenciler, ören yerini ve çevresini tekrar incelemenin dışında, arkeologlar ve restorasyon uzmanları ile görüşerek, bir kazıevinin yaşantısını kavramaya çalışmışlardır. Kent tarihi ve Antik kentler üzerine bilgilenmek, ayrıca "kazıevi" ve "tarihi çevrede yapılaşma" konusunda birikim oluşturmak amacıyla ilgili literatürün taranması da projeye destek sağlayan çalışmalar arasındadır.

Araştırma ve bilgilenme sürecinin ardından program oluşturma ve yer seçimine yönelik tartışmalar gündeme gelmiştir. Öğrencilerin de katıldığı tartışmalar sonucunda belirlenen program; zor alan koşullarında çalışan kazı ekibinin rahat etmesini ve verimli çalışmasını sağlayacak donanımların ötesinde, kazıevinin dışarıdan gelecek araştırmacılara hizmet vermesine ve sosyo-kültürel ortama katkı koymasına olanak sağlayabilecek bazı fonksiyonları da içermektedir. Arkeoloji, restorasyon ve mimari çizim atölyeleri; günlük toplantı mekanı ve bilgisayar odası; kitaplık; buluntu saklama ve sergileme mekanı; seminer odası, farklı seçenekler sunan konaklama birimleri, yemek mekanı; mutfak, çamaşırhane, teshin merkezi gibi servis hacimleri, bina programının başlıca bölümlerini oluşturmuştur. Ayrıca buluntuların ön temizlik, tasnif ve restorasyonu, buluntuların kısa süreli sergilenmesi ve çalışanların dinlenmesi amaçlarıyla kullanılacak bölümlerin açık ve yarı açık alan düzenlemeleri niteliğinde tasarlanması; traktör ve römork için araç parkı ile yeterli sayıda ziyaretçi/kazıevi kullanıcıları otoparkının düzenlenmesi ve güvenlik biriminin tesisi de programın tanımladığı sorunlar içerisindedir.

Alanın ayrıntılı bir irdelenmesinin ardından gerçekleştirilen yer seçimi tartışmaları sonucunda üç farklı bölgeye yerleşme eğilimi belirmiştir. Birinci bölge, mevcut pazaryeri de içine dahil edilmek suretiyle alanın doğu ve kuzeydoğu yönünde kalan bölümlerini kapsayan geniş, düz bir alandır. İkinci bölge ise, alanın doğu ve güneydoğu yönünde, sur duvarının ve çeşmenin ötesinde kalan dar uzun bölümden oluşmaktadır. Üçüncü bölge, alanın şu anda kazılmayan batı ve kuzeybatı yönündeki çok eğimli bölümüdür. Her bölge, boyutları, topografik durumları, ören yeri ile ilişkileri açısından farklı problemleri içinde barındırmaktadır.

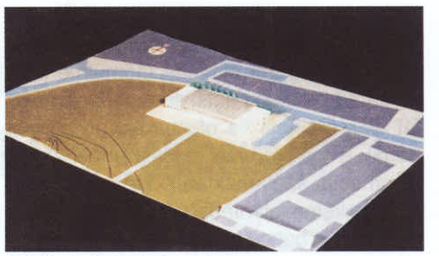

Arif Chousein Projesi - Maket

Arif Chousein Projesi - Vaziyet Planı

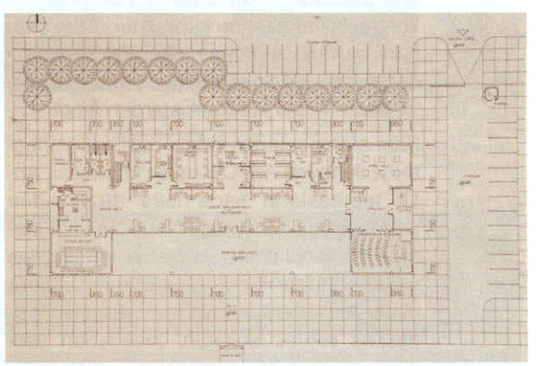

Arif Chousein Projesi - Zemin Kat

Sınırlı alanda farklı tasarım bölgelerinin oluşturulması, projelerde de çeşitli yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamış, bu durum da stüdyodaki tartışma ortamını zenginleştirmiştir. Kuzey ve kuzeydoğu yönlerindeki alana yayılmayı seçen Ö. Ceren Varol'un projesi, ören yerinin doğal ortamının korunması amacıyla kazıevinin kamufle edilmesi konseptinden yola çıkan bir projedir. Ören yerini mesafeli biçimde gören düzlük alanda yerleşen yapının, yapay bir tepenin içine gömülmesi suretiyle "höyük" kavramına da gönderme yapılmıştır. Yalın düz hatlı ve dikdörtgen planlı projede, üç kenara yerleşmiş mekanlar tarafından sarılmış, büyük bir orta avlu kurgulanmıştır. Çalışmaya yönelik fonksiyonların toplandığı bu total mekanda, düşey bölücü paneller ve kişisel çalışma nişleriyle özel

kullanım alanları yaratılmış ve ortada ise sağır yüzeyler gerektiren fotoğraf atölyesi gibi mekanlar yer almıştır. Gömülme fikrine karşıt bir bakış açısıyla tasarlanan şeffaf giriş cephesi ve oluşturulan iç bahçe, doğal ışığın yapının derinliklerine kadar ulaşmasını sağlamaktadır. Yatak odalarını total çalışma alanından izole etme işlevi de gören iç bahçe ve toplantı mekanları gibi birimlerin arkasında tasarlanan pergoleli terasın, kazıevi içindeki gündelik yaşama zenginlik katması da düşünülmüştür.

Barış Tatlı'nın, imar planında pazaryeri olarak gösterilen, kuzeydoğu yönündeki düzlük alanda kurguladığı projesinin konsepti, kazıevini büyük bir duvar ile çevredeki kaotik yerleşimden izole etmektir. Duvar, projenin anahtar kelimeleri olan, "yalıtma, sarma, kucaklama, yönlendirme" eylemlerinin mimaridekı ifadesi olan eğri geometri ile tasarlanmıştır. Bir diğer ana ilke de yapının, ortasındaki şeffaf mekan ve ona ulaşan yol vasıtasıyla Athena Tapınağı'na yönlendirilmesidir. Üst katta yer alan yatak odası kollarının birbirine göre açılı bir şekilde tasarlanması da kazı alanına yönelim fikrini kuvvetlendirmektedir. Akademisyen ve öğrenci yatak odalarının ayrıldığı bu iki kol, zemin katın sınırlarını aşarak; arka cephede, kazıevinin yer aldığı kaotik çevreye rağmen varlığını ortaya koymakta, ön cephede ise giriş vurgusunu arttırmaktadır. Özetle, Barış Tatlı projesini kontrastlıklar üzerine kurmuştur. Arka cephede duvarla sağlanan masifliğe karşın ön cephenin cam ile tamamen şeffaf tutulması, tasarımdaki kontrastlıklardan biridir.

Kazı alanının kuzeyindeki düzlükte yerleşmeyi deneyen Arif Chousein'in projesi, Antik tapınakların sade kitle düzeninden esinlenen bir çalışmadır. Yapının kazı alanına yönlendirilmesi, projenin temel çıkış noktalarından birini oluşturmuş, ızgara planlı Antik kent ile bağlantı, Athena Caddesi'ne dik bir sokağın, tasarlanan yeni güzergahla birleştirilmesiyle kurulmuştur. Zemin katta gündelik eylem mekanlarının, üst katta ise yatak odalarının yer aldığı çağdaş strüktürlü projede, sütunların gerisinde yer alan, yerden yükseltilmiş ön giriş alanı tasarlanmıştır. Öne çıkan masif kolların arasında kalan ve şeffaf giriş cephesinin etkisini daha da arttıran ön giriş alanı, aynı zamanda açık çalışma holü olarak kullanılmaktadır. Önder Akgün de aynı alanda benzer bir yaklaşımla ele aldığı projesinde, Antik Dönem'e ait bir başka yapı tipi olan megaronu modernize etmekte, böylece kazıevi içindeki "ev" sözcüğüne dikkat çekerek Smyrna kentinde gün ışığına çıkarılan çok sayıda megarona da gönderme yapmaktadır. Dolgu zemin üzerinde minimal bir yaklaşımla tasarlanan ve yatak bloğu dışında tek katlı olan kazıevi, iç avlusu ve yarı açık alanlarıyla İzmir iklimine uygun mekanlar sunmaktadır.

Doğu, kuzey ve kuzeydoğu yönündeki sınırlı alanda yayılan projelerden biri olan Ali Karabacak'ın çalışması, Antik çeşmeye yönelme ve sur duvarı boyunca yayılan dar alanı yarı açık düzenlemelerle yoğun biçimde kullanma konseptinden yola çıkmaktadır. Höyüğün kuzeydoğu köşesinde yer alan ve çeşmeye odaklanan daire formlu iki katlı yapı, giderek alçalan duvarlar ile doğu ve batı yönündeki tek katlı ünitelerle birleşmektedir. Dış çevreye karşı bir yalıtım işlevi de olan duvarları doğuda, buluntuların sergilendiği yarı açık sergileme birimleri izlemekte ve bunların önünden geçen gezi güzergahı, çelik bir köprü ile son bularak, Athena Caddesi'ne bağlanmaktadır.

Denize paralel batı ve kuzeybatı yönündeki engebeli alanda çalışmayı seçen Mustafa Yıldırım ise projesinde, yapıyı fonksiyonlarına göre parçalayarak hafifletmeyi ve geçmişte Antik kentin denizle kurduğu ilişkinin simgesel bir modelini yaratmayı amaçlamıştır. Çalışma ünitelerinin toplandığı bölüm pilotilerle yerden yükseltilirken, konaklama bölümünün teraslamaları ise dolgu zemin üzerine yerleştirilmiştir.

Sonuç

Mevcut yasal prosedürler içerisinde yapı yapmanın olanaksız olduğu bir alanda çalışmayı seçerek öğrencilerin yaratıcılıklarının sınırlarını zorlamayı deneyen Mim 302 Mimari Tasarım Stüdyosu için en önemli sonuç, elde edilen mimari ürünlerin ötesinde stüdyodaki tartışma ortamının zenginliği olmuştur. İzmir kenti için büyük önem taşıyan tarihsel bir çevredeki "bağlam" probleminin yanı sıra; ören yerine zarar vermeyecek bir yapı sisteminin kurulması, bina tasarımında geçicilik-kalıcılık sorunu, alanın bütünü kapsamındaki algılama problemleri, alana getirilebilecek dolaşım, sergileme, güvenlik, otopark vb. olanakları gibi konuların tartışılması, tasarıma çok boyutlu olarak bakılmasına olanak sağlamıştır. Öğrencilere yaşadıkları kente ve kentin tarihine duyarlılık kazandırmak yolunda bir adım daha atılmış olması ise, çalışma sürecinin vurgulanması gereken diğer bir önemli kazancını teşkil etmektedir. ◻

Kaynaklar:

Akurgal, E. (1998). Anadolu Uygarlıkları (6. Baskı). İstanbul: Net Turistik Yayınlar A.Ş.

Akurgal, M. (1996). "Bayraklı Kazısı 1995". XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı II. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

* Proje sürecine bilgi ve deneyimlerini bizlerle paylaşmak suretiyle katkı koyan Bayraklı Kazısı Başkanı Prof. Dr. Meral Akurgal'a ve öğrenci projelerini fotoğraflayan Uzman Emre Tuncer'e teşekkür ederiz.

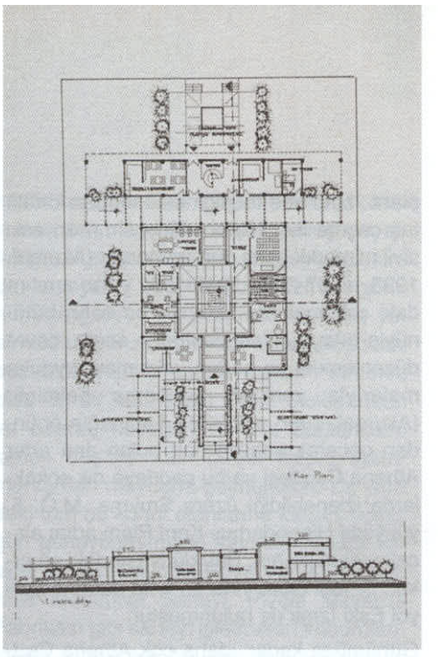

Önder Akgün Projesi

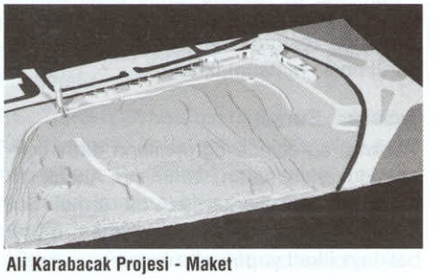

Ali Karabacak Projesi - Maket

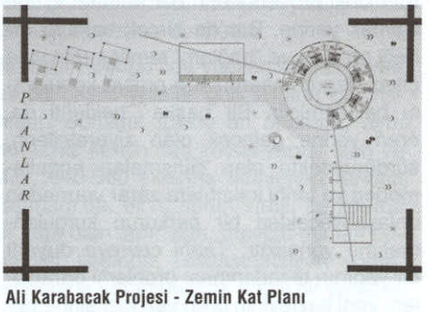

Ali Karabacak Projesi - Zemin Kat Planı

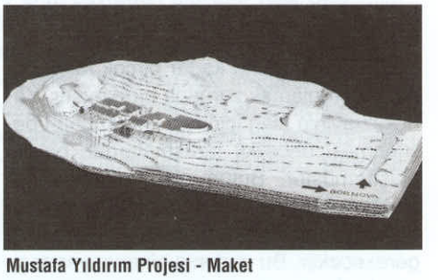

Mustafa Yıldırım Projesi - Maket

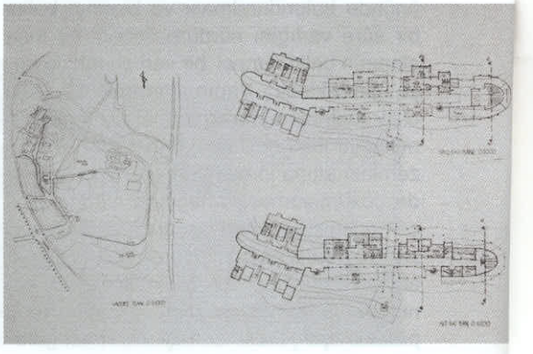

Mustafa Yıldırım Projesi - Planlar

Bir Peyzaj Mimarisi ve Kentsel Tasarım Stüdyosu: İzmir Alsancak Liman Bölgesi'nin Dönüşümüne Farklı Yaklaşımlar (*)

S. Ayşegül TOKOL
Dr., Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Peyzaj Mimarisi ve Kentsel Tasarım Bölümü

2001-2002 akademik yılında Bilkent Üniversitesi, Peyzaj Mimarisi ve Kentsel Tasarım Bölümü 4. Sınıf tasarım stüdyosunda, ilk kez, güz ve bahar dönemlerinde aynı alanda farklı tema ve vurgularla projeler üretildi. Temel amacımız peyzaj mimarlığı eğitiminde kuram-uygulama birlikteliğini disiplinlerarası eleştirel bir yaklaşımla deneyimlemekti. Proje alanı olarak İzmir Alsancak Liman bölgesinin seçilmesinde asıl neden İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından proje alanını da kapsayan Alsancak ve Turan-Bayraklı arasındaki körfez bölgesinin uluslararası kentsel tasarım yarışmasına açılmasıydı. Stüdyo iki dönem olarak tasarlandığı için ve güz dönemi bitiminde yarışma sonuçlandığından, öğrenciler proje sergisini görme olanağı elde ettiler. Liman bölgesi için meslek grupları tarafından yapılan öneriler öğrencilerin İzmir'e ve özellikle proje alanına bakışlarını geliştirici yönde etkiledi ve yapılıp/yapılmaması gereken müdaheleleri yeniden gözden geçirmelerini sağladı.

Kuşkusuz bu yazının amacı İzmir'in, liman ve endüstri bölgesinin (kuzey-güney doğrultusunda demiryolu ve Meles çayıyla, doğu-batı yönünde Liman ve Ege mahallesiyle sınırlandırılmış, Alsancak'a komşu üçgen alan) tarihini açıklamak değil. Amaç, mevcut dokuda yeni öneriler yapmanın, açık mekan örgüsünün iyileştirilmesi ve mekansal kalitenin arttırılmasının, tarihi bir alanda işlevsel ve yapısal dönüşümün olanaklarının araştırıldığı bir stüdyo deneyimini aktarmaktır. "Kentsel çevre"nin disipliner ve mesleki çözümler anlamında bir tasarım nesnesi olarak anlaşılması ve sadece biçimsel bir deneyimin merkezi haline gelmesi bizi çeşitli kentsel tasarım kuramlarını ve eylemlerini, "kentleşme" olgusuna da eleştirel bir bakışla, tartışmaya götürmektedir. Bu nedenle kentsel peyzaj mimarlığı vurgusu olan eğitim programımızda, kentsel çevreyi henüz deneyimlenmemiş bir yaşam ve iletişim platformuna dönüştüren tüm süreçler -toplumsal, kültürel, ekonomik, teknolojik ve fiziksel- de göz önüne alınarak, doğal ve yapılı dokunun kontrollü biçimde yeniden üretilmesi tartışılmaktadır.

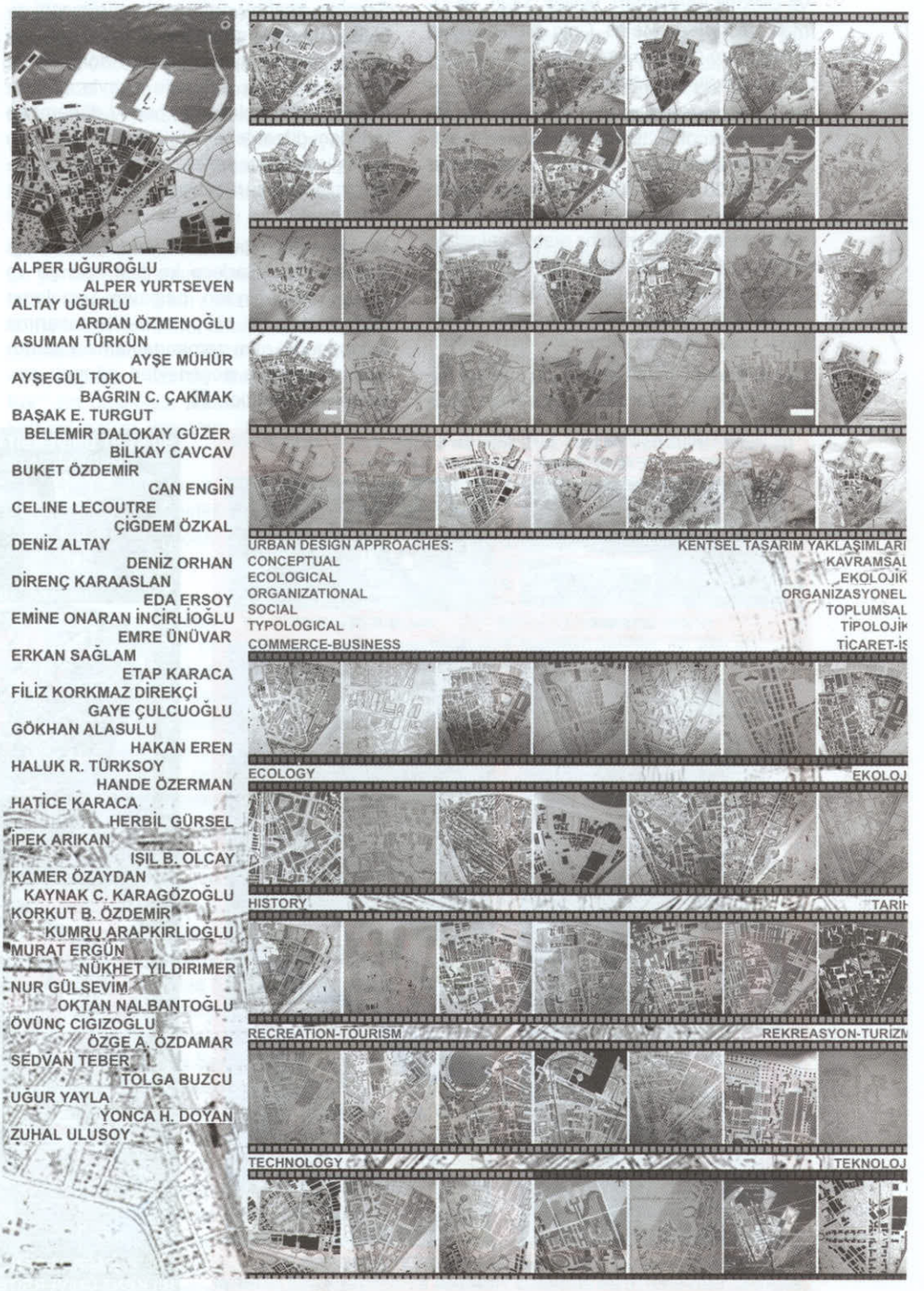

Anahtar Pafta

Bu bağlamda, güz döneminin odak noktası biçim-içerik ilişkisinin beş farklı kuramsal çerçevede tartışılmasıydı; kavramsal, toplumsal, ekolojik, mimari / tipolojik ve organizasyonel. Tüm öğrenciler, alan kullanım ve analizlerden sonra bireysel olarak bir veya birkaç yaklaşımla alan için önerilerde bulundular. Yarışma kapsamında korunması gereken yapılar ve açık alanlarla sınırlı kalınmayarak kentin belleğinde önemli yer etmiş tescilli birçok yapı da (örneğin Liman Caddesindeki depo yapıları, oto sanayii ve konutlar ya da istasyon evleri) korundu. Özellikle Sümerbank, Şark Dokuma Sanayi, Alsancak Garı, Havagazı ve Elektrik Fabrikaları, İşçiler, 1425. ve Liman caddeleri, Meles Çayı gibi bölgeye kimliğini ve ölçeğini veren kentsel elemanlar stüdyo süreci boyunca vurgulandı.

Bahar döneminde çalışılan temalar; ekoloji, tarih, teknoloji, ticaret-iş ve rekreasyon-turizmdi. Öğrenciler, dönemin ortasına kadar, 1/5000 ve 1/1000 ölçekli senaryo-tema ve genel kararların üretilmesi aşamasında ikişer kişilik gruplar olarak çalıştılar. Daha sonra 1/500, 1/200 ve 1/50 ölçekte bireysel projeler ürettiler. İki dönemin sonunda her bir öğrenci aynı alan için iki farklı öneri getirmiş oldu.

Her iki dönem çalışmasında da kentsel miras, kimlik ve ortak bellek, yerel-evrensel kültür, peyzajın dönüşümü ve yer hissi gibi bazı tasarım konularına öncelik verildi. İzmir'e, özellikle proje alanına, nitelik ve anlamını veren mahalle, tarihsel değer, mimari anıtlar, doğal kaynaklar, yerel bitki örtüsü, alt iklim gibi çevre faktörleri, ulaşım ağı, yönlenme ve denizle ilişki yeniden değerlendirildi.

Kentsel dönüşüm ve tarihi çevrede tasarımla ilgili, disiplinlerarası bir stüdyonun getirdiği yeni ve ortak bir tasarım dilinin geliştirilmesinin hedeflendiği bu modelin çalışmaları 12-19 Haziran 2002 tarihleri arasında İzmir Büyükşehir Belediyesi, Çetin Emeç Sanat Galerisi'nde sergilendi. Serginin anahtar paftasında görüleceği gibi ilk grup proje güz dönemi, ikinci grup ise temalara göre ayrılmış bahar dönemi öğrenci projelerini alfabetik sırayla göstermekte. Diğer şekillerde, her iki dönemden yeniden düzenlenen ve sergide yer alan seçilmiş projeler yer almakta. Bahar dönemi proje paftaları çalışma gruplarına göre oluşturuldu.

Bu deneyimin bize ve öğrencilere kattığı çok şey var. Sadece kentsel kavram ve kararlar ölçeğinden başlayıp uygulama projesine kadar bir perspektifte tasarıma bakışı değil, aynı zamanda kentsel morfolojiyi anlamakta seçenekleri görmek açısından da öğretici. ◻

(*) Bölümdeki stüdyo dersleri üç farklı disiplinden -peyzaj mimarlığı, mimarlık, şehir ve bölge planlama- oluşan eğitim kadrosu tarafından yürütülmektedir. 4. sınıf tasarım stüdyosunun her iki dönemini de birlikte yürüttüğümüz, şehir ve bölge plancısı Kumru Arapkirlioğlu ve peyzaj mimarı Belemir Dalokay Güzer'e Budapeşte'de yapılacak olan ECLAS 2002 konferansındaki sunuşumuzun temeli olan bu yazıyı ve disiplinlerarası ekip çalışmasını olanaklı kıldıkları için çok teşekkür ediyorum.

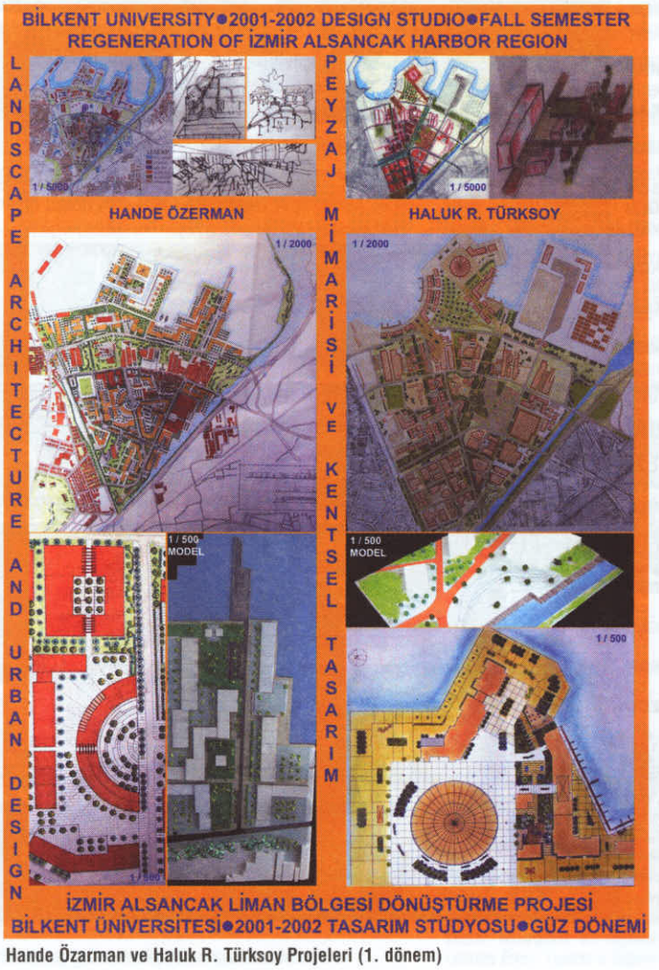

Hande Özarman ve Haluk R. Türksoy Projeleri (1. dönem)

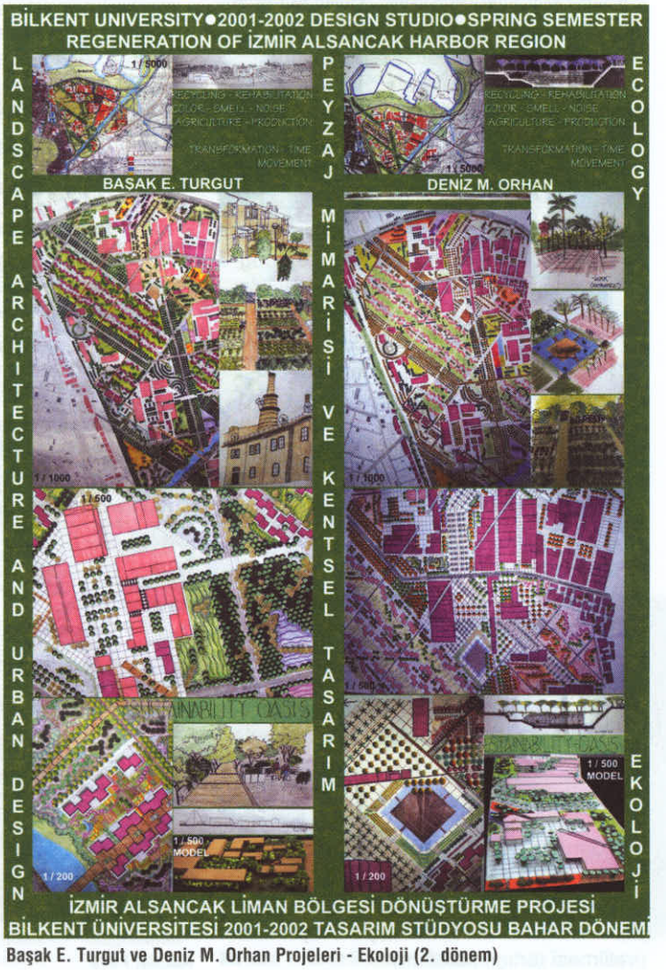

Başak E. Turgut ve Deniz M. Orhan Projeleri - Ekoloji (2. dönem)

Kentin Belleğine Yolculuk: İzmir Kent Kitaplığı - Kent Kültürü Dergisi

İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayın Kollektifi

Yaklaşık üç buçuk yıl önce, 18 Nisan seçimlerinden hemen sonra, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin yeni yönetiminin kent kültürüne yaklaşımındaki iki önemli nokta, kentteki kültürel yaşantının önünü açmak, kültürün gelişeceği koşulları - ortamları yaratmak ve kentin kültürel hafızasının oluşumuna katkıda bulunmak olarak tanımlandığında, İzmir Kent Kitaplığı ve İzmir Kent Kültürü Dergisi'nin varoluş gerekçesi de ortaya çıkmıştı.

İlkinden başlayalım; neredeyse yüz elli yılı aşan bir basın – yayın tarihine, geniş bir sosyal bilim yelpazesini barındıran üç üniversiteye sahip olan, evrensel ve ülke ölçeğinde hatırı sayılır miktarda bilim ve sanat insanı yetiştiren İzmir'de özellikle yazılı kültürel üretim, imkansızlıklar nedeniyle bir süredir tıkanma noktasına gelmişti. Araştırmacıların araştırmalarını basılı hale getirip dolaşıma sokamamaları, kültürle ilgili kafa yoranların kendilerini ifade edecek kanal bulamamaları, binbir zorlukla yayınlanan yapıtların kalitesiz basılması ve dağıtım sorunlarından dolayı okura ulaşamaması adeta İzmir'in kaderi olarak algılanmaya başlanmıştı.

İzmir Kent Kitaplığı ve Kent Kültürü Dergisi'nin ayağını bastığı zeminlerden birisi, bu alandaki "makus talihin" değiştirilmesidir. Kentin kültürel birikimini zenginleştirici yeni çalışmaların özendirilmesi, yapıtların "piyasa koşullarına", popülerlik endişelerine göre değil, kent kültürüne katkılarına göre değerlendirildiği uzun soluklu, titiz ve sistematik, öncelikleri ticari olmayan bir yayıncılık tarzının oluşturulmasıdır.

Anadolu'nun en eski yerleşmelerinden biri olan İzmir, bir varsayıma göre beş bin, başka bir varsayıma göre yedi bin yıllık tarihi boyunca bir çok kesinti, kopuş yaşamış ve tekrar tekrar kurulmuş bir kenttir; deyim yerindeyse, mekansal, kültürel, demografik süreksizliklerin kenti, kendisiyle aynı kaderi paylaşan İskenderiye, Beyrut gibi bir Doğu Akdeniz liman kentidir. Sözgelişi, Homeros'un Meles ırmağı kıyılarında yaşamış olması, İzmir'in ikinci kez Büyük İskender tarafından kurulması ya da bu kentin Roma İmparatorluğu'nun en önemli yerleşmelerinden biri olması bugünkü kent kimliği için pek bir anlam ifade etmemektedir; tıpkı Osmanlı döneminden İzmir'e ve İzmirliye pek az şey kalması gibi. Daha önce uzak geçmişinden kopan İzmir, 1922 yangınıyla beraber Frenk Mahallesi'nden, yakın kozmopolit liman kenti geçmişinden de kopmuş, Cumhuriyet sonrası yoğun nüfus hareketleriyle ve hızlı şehirleşmenin yarattığı mekansal tahribatla birlikte kentin belleği iyice daralmıştır.

Bu etkenlere, oryantalizmin anlattığı "Doğu"yu arayan yabancı gezginlerin, İstanbul'u, Bağdat'ı, Şam'ı yazmak konusunda cömert davranırken, İzmir'i fazla "Batılı" bulmaları nedeniyle ketum davranmaları eklendiğinde **"Kentin Belleğine Yolculuk"** üst başlığıyla anlatmaya çalıştığımız kültürel hafıza ihtiyacını dayatan koşullar daha iyi anlaşılabilir.

İzmir Kent Kitaplığı ve İzmir Kent Kültürü Dergisi girişimi, İzmirlinin kentinin geçmişini kimliğinin bir parçası kılması için alçakgönüllü bir başlangıç oluşturma amacı da taşımaktadır.

Bu noktada kent kültürü kavramını dışlama içeren, seçkinci bir bağlamda kullanmadığımızı; kent dediğimiz ve bütünlük olarak düşünmeye alışık olduğumuz karmaşık olgunun kültürel yansımasının da aynı ölçüde karmaşık, dinamik ve çok katmanlı ele alınması gerektiğinin ayırdında olduğumuzu belirtmeliyiz.

İki yıllık bir sürede, "Kent Kitaplığı" kitap dizisi içerisinde yirmi altı yapıt ve İzmir Kent Kültürü Dergisi'nin beş sayısını yayınlayarak gravürler ve 19. yüzyıla ait fotoğrafları içeren 2001 ve 2002 yılı İzmir takvimlerini oluşturduk. Bu yılın sonuna dek yirmi dört kitap ve "İzmir Anıları"na ayrılacak derginin bir sayısının yayın müjdesini veriyoruz. Ayrıca, yayın etkinliğini, "Resimli İzmir Tarihi Sergileri" adıyla andığımız ve sırasıyla "Resimli Karşıyaka Tarihi", "Resimli İzmir Tarihi" ve "Kartpostallarda ve Gravürlerde İzmir" başlıklarıyla düzenlediğimiz, tarih ve kültür bilincini yaygınlaştıran sokak sergileriyle destekliyoruz. Yakın dönemli hayata geçireceğimiz önemli bir projemiz de, kitaplar ve dergilerden bölümlerin de yer alacağı İnternet ortamında Türkçe/İngilizce düzenlenen Resimli İzmir Tarihi...

Bu güne kadar birçok belediyenin yayıncılık etkinliği olmuştur. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı'nı onlardan farklı kılanın, yukarıda açıkladığımız perspektiften de anlaşılacağı gibi, kültür ve yayıncılığı özerk bir alan olarak tarif edip, o alanın ihtiyaçlarına uygun bir etkinlik sürdürmesi olarak özetleyebiliriz. ◻

İzmir Kent Kitaplığı

- **İzmir Tarihinden Kesitler**
  Mübahat S. Kütükoğlu
- **XV. ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı** - Mübahat S. Kütükoğlu
- **Ege - Batı Uygarlığının Doğduğu Yer**
  Ekrem Akurgal
- **İzmir Oteller Tarihi**
  Emel Kayın
- **İzmir 1905** -Cevat Sami, Hüseyin Hüsnü Beyler
  Sadeleştiren: Erkan Serçe
- **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerinin Anlatımlarında İzmir**
  Olaf Yaranga - Çeviri: Gürhan Tümer
- **The Aegean Birthplace of Western Civilization**
  Ekrem Akurgal
- **İzmir 1921 - Uluslararası Amerikan Koleji Araştırma Komisyonu Raporu**
  Çeviri: Aykan Candemir
- **İzmir - Sesler, Yüzler, Sokaklar** - M. Şakir Örs
- **1927 - 1928 İzmir Fotoğraf Albümü**
- **Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir (Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir-1608 -1918)** - İhan Pınar
- **Geçmişten Gnümüze İzmir Mutfağı**
  A. Nedim Atilla
- **İzmirli Ressamlar Ansiklopedisi**
  Mümtaz Sağlam
- **İzmir 1873** - Karl von Scherzer
  Çeviri: İlhan Pınar
- **İzmir İktisat Kongresi - (17 Şubat - 4 Mart 1923)**
- **İzmir Basınından Seçmeler (1872 - 1922)**
  Zeki Arıkan
- **Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir**
  Ziya Somar
- **1923 Senesi İzmir Vilayeti İstatistiği**
  Yayına Hazırlayan: Erkan Serçe
- **İzmir Posta Tarihi (1841 - 2001)** - A. Nedim Atilla
- **Tanzimat Sonrasında İzmir Sanatında Yeni Yönelimler (Bir Şehr-i Ruşenabad Kar-ı Anka Bir Bender)**
  Ayda Arel
- **Bir Şehrin ve Bir Adamın Tarihi: Tevfik Nevzat**
  Ziya Somar
- **1923 Senesi İzmir Vilayeti İstatistiği**
  Yayına Hazırlayan: Erkan Serçe
- **İzmir'in Tarihi - Raif Nezihi**
  Açıklamalarla Hazırlayan: Erol Üyepazarcı
- **Smyrna - İzmir (Efsaneden Gerçeğe** - Yaşar Aksoy
- **21. Yüzyıl Eşiğinde İzmir - (Uluslararası Sempozyum)**
- **Bir İzmir Kabusu - (Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar)** - Engin Berber
- **Fransız Seyahatnameleri ve Tarihin Aynasında İzmir (Türk - Fransız Ortak Kolokyumu)**

Erken Küreselleşme ve Mimarlık

Umut İNAN
Mimar

Gelişmiş ülkelerde kamuda ya da özelde mimarlık-mühendislik hizmetleri'nin tümüne yakını, ister işverene karşı, ister onun adına yükümlenilsin, geleneksel olarak bağımsız ve sorumlu uzman şirketler ya da sorumlu serbest meslek uygulayıcıları eli ile üretilir. Bu uygulama ve onun hukuku, bir yandan hizmet standartlarının ve niteliklerinin gelişmesini, diğer yandan da yeterli hizmet sermayesi, deneyim ve bilgi birikiminin oluşmasını ve bunların tekrar hizmete sunumunu sağlayan modeldir. Bilgi, deneyim, beceri, yetenek ve başarı hizmet üstlenmenin esas ölçütüdür. Bu ülkelerde hizmet sektörleri kurumsallaşmış, çalışanlarının sağlıklı istihdamı sağlanmıştır. Sunulan hizmetler arasında seçim yapmak olanağı yaratılmıştır.

Her türlü meslek kesitinin yokluğunda kurulan Cumhuriyet'in, yetişen her teknik elemanı kadrosuna alması başlangıçta zorunlu idi. Onlarla yeterli hizmet üreten başarılı birimler oluşturuldu. Bu kurguyu zamanla oluşan, yeni kurum ve kuruluşlar da benimsediler. Sonuçta, bugüne kadar kurulan her kurum ya da kuruluş, ilk iş olarak kendisine bir inşaat müdürlüğü kurdu. Daha sonra bu bürolar kendilerine yeni alanlar yarattılar, kadrolarını büyüttüler.

Dinazorlaşan bu yanlış sistem 1960 lı yıllardan başlayarak giderek bozuldu. Gerek personelin, gerekse ürettikleri hizmetin niteliği, etkinliği, devletin diğer tüm organlarındaki gibi, hatta onlardan daha önce düştü, sistem kirlendi.

Bu gelişimin iki ayağı vardır:

Birincisi; mesleğin kendi evrensel modelleri dışında sorumsuz teknik bürokrasi eli ile uygulanmasıdır. Bu başlangıçta zorunluluktan, sonra bilgisizlikten, daha sonra ise kazanılmış statü, yarar ve iş yerlerini korumak için sürdürüldü.

İkincisi ise; siyasetin, kendine ekonomik, siyasal destek verecek güçlü sermayeyi ve yandaşını inşaat sektörü üzerinden, daha sonra da rant dağıtımından kolayca ve iz bırakmadan oluşturabileceğini keşfetmesidir. Bunu sağlamak üzere kamu görevlerindeki işbirliğine direnen nitelikli kadrolar tasfiye edildi. Beraberinde kleptokrasi, inşaat sektöründeki niteliksizlik, hizmetlerdeki kirlenme geldi.

Gelişimin her iki ayağı da doğaları gereği meslek hukukunun oluşmasını, meslekler in gelişmiş ülkelerdeki gibi kurumsallaşmasını, evrensel modellere ve ulusal gereklere uygun uygulanmasını istemediler, önlediler. Bu bozulma sürecinin başında 3-4 bin civarında olan mimar sayısalımız, sürecin sonunda otuz beş bine dayandı ve hala teknik bürokrasi, Mimarlık ve Mühendislik Hizmetleri'ni bu düzende yürütmeye, mevcut konumunu korumaya çalışıyor. Kleptokrasi kendini savunuyor.

Bugün parsel bazında serbest mesleki hizmet sunan çok sayıdaki meslektaşlarımızdan başka, deneyim gerektiren karmaşık hizmet görevlerini üstlenebilen, ülkemiz için yeterli olmasa da az sayılamayacak sayıda nitelikli hizmet şirketleri, serbest bürolarımız, çok sayıda genç ve yetenekli tasarımcılarımız var. Ama bunlar düzenli ve sağlıklı iş edinme koşullarına sahip olamadıkları için organize kadrolara sahip güçlü hizmet kuruluşları haline gelemediler, dışarıdaki gibi kendi sektör kurumsallaşmalarını henüz sağlayamadılar.

1990'lı yıllar, tek kutuplu dünya, AB ve liberalizasyon, değişim rüzgarları. Ülkemizin de bu rüzgarları arkasına alacağı, değişimi yakalayacağı, dünyanın bugüne kadar görmediği refah düzeyinden ve özgürlüklerden pay alacağı umutları ve girişimleri, mevcut statükoyu korumayı amaçlayan devlet kadrolarının direnişi ile boşa çıktı. Dipteki ulusların ulusal gelirlerini üçe, dörde katladığı bu süreçte biz hala yoksulluğu oynuyoruz.

Bu ortamda tüm yapıyı sarsan ve Mimarlık-Mühendislik Hizmetleri Sektörünü istese de istemese de yeni koşullara taşıyacak üç gelişme oldu:

Birisi deprem felaketidir. Bu felaket ulusumuzu; kendi kurumları eli ile nasıl soyulduğunun, birikimlerinin nasıl heder edildiğinin, artık besleyemeyeceği bir bürokrasiyi nasıl bir ur gibi vücudunda taşıdığının bilincine vardırdı. Manşette olan kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler eli ile yapılan, yaptırılan, yönlendirilen, denetlenen, onaylanan teknik hizmetlerdir. Önüne bakanlar ise meslek kurumlarıdır.

İkincisi; AB yönündeki yeni ufuk ve AB Direktiflerine Uyum Süreci'dir. 2000 yılından beri artık yasalarımızda bunlara uyum zorunluluğu aranıyor.

Üçüncüsü ise; tam yukarıdaki iki konu uyutulma sürecine sokulurken ekonomik olarak yıkılışımız, IMF, DB ve DTÖ önünde diz çöküşümüzdür. Rahmetli İnönü'nün Lozan'da Lord Curzon'a verdiği yanıtı bilen onurlu, gururlu Kemalist kuşağın bugün yüzü kıpkırmızı, ulusal onuru kırık. Çoğumuz ise bu arada neler yitirdiğimizin henüz tam farkında bile değiliz. Böylece küreselleşme artık bir olgu olarak yaşamımıza girdi. Şimdi biz ona hükmetmeyi beceremezsek, o bize hükmedecek. Devlet İhale Kanunu 2003 yılında yürürlüğe giriyor ve sektörümüzün buna hazırlanması için süre yok gibi.

Klaus Schwab Davos'ta; *"Büyük balığın küçük balığı yuttuğu dünyadan, hızlı balığın yavaş balığı yuttuğu dünyaya geçtik"* demişti. Kanımca yutulmamamızın, yeniden ayağa kalkabilmemizin iki koşulu var : gerçekçi olmak ve hızlı davranmak.

Öyle olabilirsek bu kara tabloyu, aydınlık yarın için bir olanağa dönüştürebiliriz diye düşünüyorum. Bizi çağdaşlıktan alıkoyan kabuklarımızı kırmamız, 21. yüzyılın küresel değerlerine bizim de sahip olabilmemiz için bu bir şans olabilir. Ama bunun gerçekleşebilmesi için topluluğumuzun her kesimi ile, konunun ve yeni koşulların öğrenilmesi, eski saplantılardan sıyrılmamız, birbirlerimizden öğrenecek şeylerin olduğunun bilincinde olarak işbirliği yapmamız gerekiyor.

Eğer bu seferde bir şey yapmaz, yine yalnızca yapıyor görünürsek;

2003 de başlayarak uluslararası hizmet ve sermayesi, uluslararası ticaret hukukunun güvencesi, uluslararası kredi kuruluşlarının ve yabancı inşaat malzemeleri endüstrisinin desteği altında piyasamıza girecek. Ticari nitelik taşıyabilen bütün kamu hizmetlerimizi onlara açmak zorundayız.

Sektörümüz bu haliyle aranacak standartları tutturamaz, onlarla rekabet edemez. Daha yeni Kanada Büyükelçilik Binası işinde olduğu gibi, önce bürolarımız yabancı firmalara referans dosyası sunmak için sıraya girecekler. İlk başlarda taşeronları olacağız. Sonra o da kalkacak, çünkü zaten gereksizdir. Şantiyelerimiz günlük işlerini doğrudan bilgisayarlarına dışarıdan talimat olarak alacaklar. Mimarlık-Mühendislik şirketlerimizin isim listeleri Bağdat Caddesi tabelalarına dönüşecek. (SOM-

Türk Ltd.Şti., Arup-Türk A.Ş.) Sonra güçlü kredi kuruluşları, hazır bina endüstrileri yeni toplu yerleşimler, alt yapılı alanlar üzerinden rant konusuna el koyacak.

Köşe yazarlarımız, politikacılarımız yine "otomobil yapmayı da böyle öğrendik" diyecekler. Ama iş sonunda Toyota'daki gibi olacak ve o zaman konunun kendisini niçin ilgilendirdiğini anlayamayan parsel bazında hizmet veren serbest meslek erbabımız işsizliğinin nedenini pek geç anlamaya başlayacak.

İnşaat endüstrimiz kendi ülkemizde taşeron olacak, yapı malzemesi üreticilerimiz ithalatçı firmalara dönüşecek. Kültürümüzü, kimliğimizi yitireceğiz.

Kleptokrasimiz tereddütsüz yeni işvereninin hizmetine girecek. Bir ayağı dış ülkelerde verdiği işlerin takibinde, yeni tip bürokratlarımız olacak.

Halkımız daha çok, daha da çok vergi ödeyecek.

Ve olasılıkla başbakanımız hala hem ayakta durabilecek ve hem de konuşabilecek.

Bizler de Meslek Odalarımızın 30-40 kişilik genel kurullarında nostaljik konuşmalar, çetin tartışmalarla böyle yarını kurtarmaya devam edeceğiz.

"Uygun yazılımınız ve iletişim sisteminiz olmadan küreselleşmeye bağlanırsanız, göz açıp kapayıncaya kadar ekonominizi çökertir. Uygun çevresel regülatörleriniz olmadan küreselleşmeye bağlanırsanız, ne olduğunuzu anlamadan ormanlarınız betona dönüşür. Koruyucu filtreleriniz olmadan sınırlarınızı küreselleşmenin kültürel saldırısına açarsanız, bir gece kendinizi Hintli, İsrailli, Mısırlı, Çinli ya da Brezilyalı sanarak yatağınıza yatar, ertesi sabah uyandığınızda bütün çocuklarınızın Spice Girls'e benzediğini görürsünüz"

diyor Friedmann. Haklı;

- Uygun yazılımımız yoktu; küreselleşmeye bağlanmaya kalktık, ekonomimiz çöktü.
- Uygun çevresel regülatörlerimiz yoktu; kıyılarımız, kentlerimiz betona dönüştü.
- Uygun filtrelerimiz yoktu; böyle giderse mimarlığımızın geri kalanı da Spice Girls'e dönecek yakında.

Uygun yazılım, uygun regülatörler ve uygun filtreler. Bunları tez elden edinmeliyiz.

Doksanlı yılların ortalarından bu yana dünya temel sorun olarak "Erken Küreselleşme"yi tartışıyor. Elektronik dolaşımdaki sermayeden yararlanmadan ve süper piyasalara bağlanmadan ilerlenemeyeceği, ama zayıf yanlarını koruyacak önlemlere, donanımlara sahip olmayanların ayakta kalamayacağı artık anlaşıldı. Serbest ticarete açılmanın kolay, ama adil ve uygulanabilir yasalarla ticaret kurallarına, vahşi kapitalizmden insanları koruyacak yargı organlarına sahip olmanın zor olduğunu; borsaların açılmasının kolay ama haksız kazancı, devletteki yolsuzlukları, hortumcuları ortaya çıkartacak, işbirlikçi olmayan özgür bir basına sahip olmanın zor olduğunu ulus olarak gördük, öğrendik.

Bu nedenle getireceği tehlikelerin bilincinde olarak "Erken Küreselleşme"ye karşı gereken önlemleri daha da gecikmeden almak zorundayız.

Meslekte uygun yazılım; her şeyden önce dışarıdan gelecek hizmetin almaya talip olduğu işi yapacak, onunla rekabet edecek, onu denetleyecek nitelikteki, güçteki hizmete ve koşullara sahip olmamızı içerecektir.

Bunun için sektörde çalışan firmalarımızın, bürolarımızın hizmet standartlarını, kapasitelerini, donanımlarını ve organizasyonlarını uluslararası normlara yükseltecek düzenlemelere gereksinmemiz var. Kesin zorunlu olanlar dışındaki tüm hizmetleri aşamalı olarak teknik bürokrasiden alıp, sorumlu serbest hizmet sektörümüz eli ile üreterek bu sektöre düzenli iş akışını sağlamamız ve böylece onu oluşturmamız gerekiyor. Sektörün istihdam yaratacak, nitelik ve kapasite artıracak, deneyim biriktirecek, uzmanlaşacak şekilde gelişmesi sağlanmalıdır.

Rekabette eksikliklerimizi dengeleyecek en önemli gücümüz tasarım becerimizdir. Belirli bir eşik üzerindeki tüm hizmetlerin ihalesinde bu nedenle tasarım bir iş alma ölçütü olarak kullanılmalı, kamu yatırımlarında üstleniciyi artık kesinlikle tasarım yarışmaları ile saptamalıyız. Bu nedenle yarışmalar kurumuna düzenli, güvenli ve hızlı çalışan bir kimlik kazandırmamız gerekiyor.

Bir yandan mesleğin uygulayıcısı serbest kuruluşlar, şirketler ve büroları, diğer yanda zorunlu kamu hizmeti üreticilerini gelişmiş ülkelerdeki modellere uygun sektörler olarak, yasal ve kurumsal açıdan yeniden yapılandırmamız ve onların yasal düzlemde bizzat kendileri tarafından temsil edilmelerini, sektörlerini ilgilendiren düzenlemelerde kesinlikle taraf olarak alınmalarını sağlamamız gerekiyor.

Meslek Hukukunu oluşturmamız, Meslek Kurumunu yapılandırmamız, "sorumlu hizmet"i, "meslek sigortası"nı artık getirmemiz gerekiyor.

İnşaat sektörünü kleptokrasi kıskacından arındırmak üzere ihale yasasında bırakılan delikleri kapatmalıyız. Sektörü kirlenmenin, rant dağıtımının, siyasetin hizmetine sokabilecek kanalları kapatan, denetleyen mekanizmalar geliştirmek, regülatörlerimizi kurmak zorundayız.

Mimarlık ve mühendislik hizmetleri sektörü ile, ulusal inşaat endüstrimiz, inşaat malzemesi endüstrimiz gibi ilgili sektörler arasında ortak üst platformlar oluşturmalı, tasarım gücümüzü onların hizmetine seferber etmeliyiz.

Meslek çalışanlarının oluşan yeni düzende yer almalarını, girişimde bulunabilmelerini ve kalıcı istihdamlarını sağlayacak meslek içi uzmanlık eğitimine ağırlık vermeliyiz. Referans kurumunu oluşturmalıyız. Bilgi, yetenek ve becerinin emekle birlikte başarıya götürdüğü, teşvik gördüğü ve kolayca iş üstlenmenin kapısını araladığı ve girişime dönüştüğü mesleki platformlar geliştirmeliyiz.

Yapılacak yeni düzenlemeleri, önce kendi hizmet piyasamızı savunacak, sonra dışa açılacak şekilde programlamalıyız.

Böylesi temelden bir değişim, dönüşüm nasıl sağlanacak? Üstelik yakın tarihteki başarısızlıklarımızdan sonra. Var olan statükocu direnci, bir yeniden yapılanma coşkusuna nasıl dönüştürebiliriz? Bunu biz kendimiz mi yapacağız, yoksa yine dışımızdan birileri, siyasilerimiz ya da başka erkler mi?

Yanıtı gerçekten bilmiyorum, ama onun gerçekleşeceğine inanıyorum. Bence geleceğimiz için onu biz kendimiz yapmalıyız.

Bu kolay olmayacak. Hem içimizden hem dışımızdan çıkacak zorluklarla karşılaşacağız. Bir örneği sunmak istiyorum;

Geçen yıl sonunda Devlet İhale Kanunu tasarısı üzerinde Mimarlar Odası'nda yapılan komisyon çalışmasında bir rapor hazırladık. Burada taslakta değişmesi gerektiğini düşündüğümüz önemli noktaları belirttik. Bunların arasında şunlar vardı:

- Yabancı firmaların katılımı için karşılıklılık koşulunun getirilmesi,
- Kurumların işlerini kanun kapsamı dışına kaçırabilecekleri deliklerin tıkanması,
- Kamu görevlilerinin idari yönetimleri altında yapılan, ama bizzat yapmadıkları hizmetleri sanki kendi mesleki deneyimleri imiş gibi gösterememeleri,
- İdarelerin, kendi kanılarına dayanarak dilediklerini ihale dışında tutamamaları,
- Bir eşikten sonra tüm mesleki hizmet alımlarının tasarım yarışmalarıyla yapılması.

Sonradan Mimarlar Odası Genel Merkezi TMMOB'ne nasıl bir rapor sundu bilmiyorum, ama devlete iletilen raporu inceledim. Karşılıklılık konusu dışındaki önerilerimizin hepsi rapordan çıkartılmıştı. Kendi kendime şunu sordum; "Nasıl bir bakış açısı bunları istemez?"

Kanımca "savaşımların artık küreselleşme ve onun karşıtları arasında geçeceği görüşü" ülkemiz bağlamında eksik kalıyor. Anlaşılıyor ki bizdeki savaşım daha bir süre, küreselleşmeyi kendisine karşı kullanmak üzere yazılımlarını geliştirmek isteyen "erken küreselleşme karşıtı değişimciler" ile, sorunu yalnızca küreselleşmenin yandaşı yada karşıtı düzeyine indirgemek isteyen "statükocular" arasında geçecek.

Küreselleşme tek bir pazar yeri yarattığı için ve bu pazar aynı anda dünyanın her yerinde aynı işi yapmayı veya aynı ürünü satmayı ödüllendiren olağanüstü ölçek ekonomileri sağladığı için tüketim, aynı anda bütün dünyayı birbirine benzetebilir. Kültürel bir homojenleşme ve çevresel bir tahrip unsuru olarak küreselleşme, bu kadar hızlı yayıldığı için de, insani ve biyolojik evrimin milyonlarca yılda ortaya çıkardı-

ğı ekolojik ve kültürel çeşitliliğin sadece birkaç on yıl içinde yeryüzünden silinmesi gibi bir gerçek tehlike söz konusu.

"Beni korkutan şey Malezya ve Tayland'ın, Hindistan ve İsrail'in, Katar ve Endonezya'nın da o eski köşe fırınlarını, geçmişe ait görüntüleri, kokuları, renkleri, küçük dükkanları, mimariyi ve manzarayı canlandırmak isteyecekleri bir gelişim noktasına bir gün ulaşmaları. Kendi özgün kültürleri, kendi zeytin ağaçları buralarda dikilmiş, buralarda büyümüştü.

Ama o gün geldiğinde, bunların geri gelmemek üzere silindiğini keşfedebilirler; tarih boyunca hep olduğu gibi, eski kültürlerinin yenilenmiş, değişmiş bir biçimi tarafından değil, toplumların tepesine inen steril bir küresel kültür tarafından".

diyor Friedmann ve Tzvi Marx'ın

"Tıpta, kanser virüsünün bir hücreye girme yollarından birinin şekil değiştirmek olduğu söylenir. Böylece hücre onun orada olduğunu anlamaz ve onun kendisinin organik bir parçası olduğunu sanır. Virüs sonunda hücre çekirdeğine yerleştiğinde ise artık iş çoktan geçmiş olur ve kanser birden bire bütün hücreyi sarar."

sözüne gönderme yaparak;

"Bu gerçekleştiğinde ve insanlar kültürel kimliklerini yitirmeye başladığında, sonunda kendi ülkelerinde asimülasyona uğrarlar. Kendi ülkeleri, başkalarının ve başka kültürlerin gelip geçtiği bir yere dönüşür" diyor.

Buna izin vermeyeceğiz.

En önce özel bölgelerimizi, doğal, tarihi ve kültürel mirasımızı sinsi homojenleştirici gelişimlerden korumak için imar yasalarımızı, koruma yasalarımızı, bunların uygulayıcı kurumlarını güçlendirecek, koruma bilincini halkımıza kazandırmak üzere yapılan çalışmalarımızı artırarak sürdüreceğiz.

Kendi topraklarımızda yabancı kültürlere asimile olmayacağız. Onun için hem bu kültür toprağını, hem de bu toprakta yeşerecek sürdürülebilir mimarimizin yaratıcı gücü olan özgür düşünce ve özgür tasarımımızı her türlü iç ve dış baskılara karşı özenle koruyacağız.

Avrupa Mimarlar Konseyi Bildirgesi'nin bir bölümünde;

" Avrupa'nın kent geleneği tarihin ve kıtamızın iki bin yıllık tarihini kapsar ve tüm diğerlerinden farklıdır. Yangın, sağlık ve estetik nedenlerle yapıları kontrol eder. Yapıların cephe tasarımları en az 700 yıldır denetlenmektedir. Bu gelenek; amaçlarla araçları dengeleyerek, yerel iklime, geleneğe ve kültürel içeriğe uygun çözümler getirerek ve ortaya doğru bir görsel sentez çıkartarak kültürel süreklilik sağlar."

deniyor.

700 yıllık özenle denetlenen cepheleriyle oluşan bir mimarlık mirası. Biz gelecek kuşağa kendimizden ne bırakıyoruz? Mimarlıkla ilgisi olmayan kat mülkiyetli beton kentler, yozlaşan, yok edilen kıyılar, çevreler. Onlar ne olacak?

Avrupalı meslektaşlarımız ülkelerinde bina yapımının sınırlanmasını tartışıyorlar. Bizim ise durumumuz farklı.Toplumumuzun daha iyi, daha sağlıklı, daha güzel yaşam koşullarını sağlayan yapılara olacak taleplerinin önüne geçilebileceğini ve vatandaşlarımızın bu yoz yapılarla mutlu kalacağını var saymak olası mı? Bir depremde onlarla gömüleceklerini unutmaları olası mı? Hayır.

O halde enformasyonun uygulayacağı programlarla çok yakın bir gelecekte doğurtulacak olağanüstü boyutlu bir toplumsal talebe hazırlıklı olmalıyız. Bu talebi yaratacak olan enformasyon, arza yanıt verecek küresel sermaye yönlendirecek. Kanımca yakın geleceğimizin asıl sorunu budur.

Avrupalı meslektaşlarımızın kaleme aldıkları, özlemlerimizi içeren metin, bir yandan da insanın içini sızlatıyor;

"Hollanda Hükümeti Mimarlık Politikası" Var mı böyle bir şey ?

"Türk Hükümeti Mimarlık Politikası", duysanız kulaklarınıza inanabilir misiniz?

Bizim böyle hükümetlerimizin daha uzun süre olamayacağını hepimiz biliyoruz. Onun için küreselleşen dünyada geride bıraktığımız dev boyutlu sorunları, bizim gibi genç mimarlarımız da kendileri çözmek zorundalar. Bizim onlara yapabileceğimiz en büyük yardım; küresel rekabete karşı koyup onu kullanabilecek, evrensel modellere ve ulusal gereklerimize uygun, Meslek Hukuku ve onun kurumlarına sahip, düzeyli bir Mimarlık Ortamı'nı hazırlamaktır..

Bunu yapmalıyız. ☐

GATS Anlaşması çerçevesinde Mimarlık ve Mühendislik hizmetlerine ilişkin düzenlemeler, Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanan "Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)'na İlişkin Taahhüt ve Derogasyon Listeleri"nin çeşitli sektörlere ilişkin taahhütler bölümünde şöyle ayrıntılandırılmıştır:

Sektöre İlişkin Taahhütler

1- Mesleki Hizmetler

Sektör / Alt Sektör	Pazara Giriş Koşulları	Milli Muamele Koşulları
A- Uzmanlık Gerektiren Hizmetler		
d/e- Mühendislik ve Mimarlık Hizmetleri (8671, 8672)	1***- Kısıtlama Yok	Kısıtlama Yok
	2 - Kısıtlama Yok	Kısıtlama Yok
	3***- Kısıtlama Yok	Kısıtlama Yok
	4***- Kısıtlama Yok	Kısıtlama Yok

(***) Yabancılar bu hizmetleri ancak ilgili Oda'ya geçici üye olduktan sonra verebilirler.

3. Müteahhitlik ve İlgili Mühendislik Hizmetleri (512, 513, 514, 516, 517)	1*- Kısıtlama Yok	

Milli Muamele Koşulu:

Yatırımcı kamu kuruluşları, dış finansmanı uluslararası kuruluşlardan sağlanan projeler dışında kalan ve Türkiye'de uygulanan teknoloji ile çözümlenebilen ve patent konusu olmayan yatırımların mühendislik, mimarlık ve danışmanlık hizmetlerinden kendilerince yapılamayanları, öncelikle yurtiçi firmalarına yaptırırlar. Devlet ihalelerinde, milli firmalar lehine hangi orana kadar ayrım yapılacağı Bakanlar Kurulu'nun kararı üzerine Bakanlık'ça tesbit edilir, uygun bedelin tesbitinde yerli firmaların lehine %15'e kadar avantaj sağlanabilir; ancak bu husus ve oranın (ayrıca yerli ve yabancı firma ortaklığı halinde uygulanacak sistemin) ihale sözleşmesinde belirtilmiş olması gerekir.

(*) Firmaların sorumlu mühendis ve mimarları ilgili Odaların geçici üyeleri olmak zorundadırlar. Yabancı müteahhitler veya yabancı kuruluşlar, devlet daireleri veya kamu veya özel sektördeki gerçek ve tüzel kişilere karşı re'sen veya yerli kuruluşlarla müştereken taahhüt ettikleri mühendislik veya mimarlık ile ilgili işlerde, odalar birliği'nin uygun görüşü üzerine Bayındırlık Bakanlığı'nın kararıyla yabancı uzmanlar çalıştırabilirler. Yukarıda değinilenlerden başka faaliyetlerde mühendis ve mimar kullanılabilmesi Odalar Birliği İdare Heyeti'nin uygun görüşü üzerine Bayındırlık Bakanlığı'nın kararı ile mümkündür. Yalnız devlet daireleri ile resmi ve özel kuruluş ve şahıslar tarafından istişari vazifelerle getirilen ve teknik eğitim için gelenler bu kurala tabi değildirler. Bu şahıslar bunların haricinde mesleki faaliyette bulunamazlar. Türkiye'de bir aydan fazla kalmak isteyen yabancı mühendis ve mimarlar geçici üye olabilmek için ilgili Oda'ya başurmak zorundadırlar.